

ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักร
กับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

จันทร์ เจียง

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2565

ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักร
กับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

จันทร์ เจียง

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2565

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

THE ATTITUDE OF MONK AND NOVICES TOWARDS THE RELATIONSHIP
BETWEEN THE RELIGION AND THE KINGDOM IN CAMBODIA

CHAN CHEANG

A THEMATIC PAPER SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE MASTER DEGREE OF POLITICAL SCIENCE
PROGRAM IN GOVERNMENT
FACULTY OF SOCIAL SCIENCES
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2022

(COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY)

หัวข้อสารนิพนธ์ : ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักร
กับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา
ชื่อนักศึกษา : จันท์ เจียง
ชื่อปริญญา : รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา : การปกครอง
ปีพุทธศักราช : 2565
อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์พิเศษ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้รับสารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

.....
(พระมหาอรุณ ปลอดารุโณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ :

ประธานกรรมการ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยุทธนา ปราณีต)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา)

.....
(รองศาสตราจารย์พิเศษ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก)

กรรมการ

.....
(ดร. สมภพ ระงับทุกข์)

กรรมการ

.....
(ดร. ธนากร หอมกลิ่น)

กรรมการ

.....
(ดร. เกษฎา ผาทอง)

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

Thematic Topic : The Attitude of Monk and Novices toward the Relationship
Between the Religion and the Kingdom in Cambodia
Student's Name : Chan Cheang
Degree Sought : Master of Political Science
Program : Government
Anno Domini : 2022
Advisor : Assoc. Prof. Dr. Sukit Chaimusik

Accepted by the Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University
in Partial Fulfillment of the Requirements for the Master Degree of Political
Science Government.

Dean of Faculty of Social Sciences ..... *A. Panyarun*
(Phramaha Arun Paññaruno)

Thematic Committee :
Chairman ..... *Y. Praneet*
(Asst.Prof. Dr.Yuttana Praneet)

Member (Advisor) ..... *S. Chaimusik*
(Assoc.Prof. Dr.Sukit Chaimusik)

Member ..... *Sompop Rangubtook*
(Dr.Sompop Rangubtook)

Member ..... *Thakul Homklin*
(Dr.Thakul Homklin)

Member ..... *Ketsada Phathong*
(Dr.Ketsada Phathong)

บทคัดย่อ

หัวข้อสารนิพนธ์	: ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับ อาณาจักรในประเทศกัมพูชา
ชื่อนักศึกษา	: จันทร์ เจียง
ชื่อปริญญา	: รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	: การปกครอง
ปีพุทธศักราช	: 2565
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	: รองศาสตราจารย์ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก

สารนิพนธ์เรื่อง “ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา 2) เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจำนวน 266 รูป ซึ่งได้จากการกำหนดโดยใช้สูตรของทาโรยามาเน่ (Taro Yamane) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) และสถิติอนุมาน ได้แก่ การทดสอบค่า (t-test) การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (F-test or One-Way ANOVA) หากพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD (Least Significant Difference)

ผลการวิจัยพบว่า

- ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม ค่าเฉลี่ย 4.59 รองลงมา คือ ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา ค่าเฉลี่ย 4.54 ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง ค่าเฉลี่ย 4.53 ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ค่าเฉลี่ย 4.53 และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ค่าเฉลี่ย 4.51
- ผลการเปรียบเทียบ พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ที่ระดับ 0.05 ส่วนนอกนั้นไม่พบความแตกต่าง ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ 3. ข้อเสนอแนะ
ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้าน
ความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง อยากรับฟังความคิดเห็นของบุคลากรที่ทำหน้าที่และ
ทำงานร่วมกันระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการกำหนดนโยบายและการสนับสนุนต่าง ๆ ให้
ทั่วถึงมากกว่าเดิม และให้มีการสนับสนุนและส่งเสริมความก้าวหน้าของบุคลากรที่เกี่ยวข้องอย่าง
ต่อเนื่อง ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ มีการสนับสนุนงบประมาณที่เพิ่มขึ้น ด้านความสัมพันธ์ทาง
สังคม ส่งเสริมกิจกรรมโดยใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา มีการใช้งบ
ประมาณและสื่อเทคโนโลยีในการขยายการศึกษาให้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้น และด้านความสัมพันธ์ทาง
ศิลปวัฒนธรรม มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมให้มากขึ้น

คำสำคัญ: ทัศนคติของภิกษุสามเณร, ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร, ประเทศกัมพูชา

ABSTRACT

Thematic Topic : The Attitude of Monk and Novices toward the Relationship
Between the religion and The Kingdom in Cambodia
Student's Name : Chan Cheang
Degree Sought : Master of Political Science
Program : Government
Anno Domini : 2022
Advisor : Assoc. Prof. Dr. Sukit Chaimusik

This thematic paper “The Attitude of Monk and Novices toward the Relationship between the religion and The Kingdom in Cambodia” has the following objectives: 1) to study toward the Relationship between the religion and The Kingdom in Cambodia, 2) to compare the toward the Relationship between the religion and The Kingdom in Cambodia, and 3) to study the problems and suggestions on the toward the Relationship between the religion and The Kingdom in Cambodia. The data of this quantitative research were collected from 266 samples obtained by using the Taro Yamane formula. The research instrument was a questionnaire. The data were analyzed by frequency, percentage, mean ($\bar{x}$), standard deviation (S.D.), and inferential statistics such as t-test, one-way variance test (F-test or One-Way ANOVA). If a statistically significant difference is found at the 0.05 level, the mean difference is tested individually by the LSD (Least Significant Difference) method.

The results showed that:

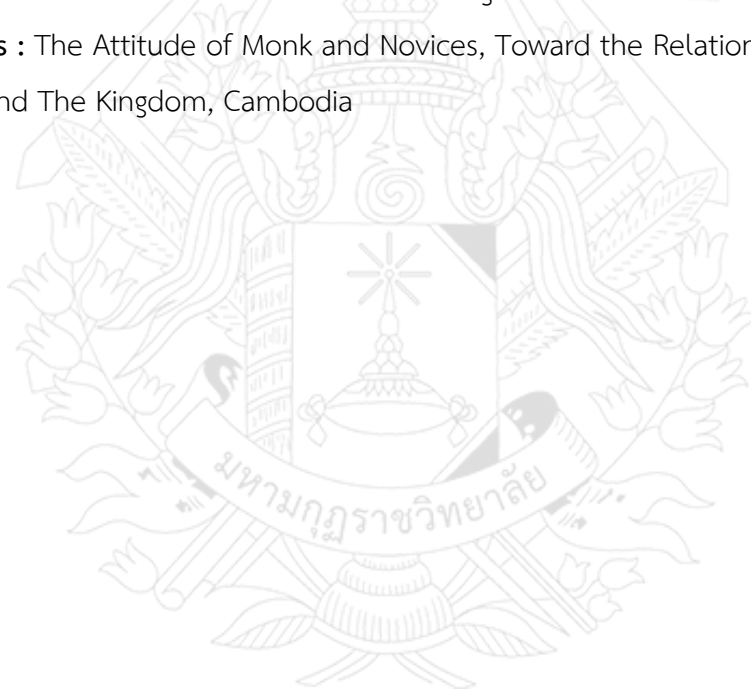
1. The Attitude of Monk and Novices toward the Relationship between the religion and The Kingdom in Cambodia in all 5 aspects was at a high level. When considering each aspect in descending order of mean from highest to lowest, it was found that the aspect with the highest mean was the Arts and Culture relations of 4.59, followed by the Education relations of 4.54, the Political and administrative relations of 4.53, and Social relations of 4.53, and the aspect with the least mean was Economic relations with an average of 4.51.

2. Comparison results found that monks and novices with different ages had significant difference in opinions on the toward the Relationship between the religion and The Kingdom in Cambodia. at the 0.05 level. The difference other than that was not found in accordance with the hypothesis set.

3. Recommendations for The Attitude of Monk and Novices toward the Relationship between the religion and The Kingdom in Cambodia are as follows: The Political and administrative relations the opinions of personnel should be included in policy making, cooperation toward the Relationship between the religion and The Kingdom should be supported and promoted the progress of the personnel involved. Economic relations Increased budget support Social relations Promote activities using information technology media Education relations Budget and technology media are used to expand education more thoroughly and the Arts and Culture relations More cultural activities are organized.

Keywords : The Attitude of Monk and Novices, Toward the Relationship between the religion and The Kingdom, Cambodia

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี ด้วยความเมตตาจากอาจารย์ที่ปรึกษา รศ.ดร. สุกิจ ชัยมุสิก ขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้กรุณาให้คำชี้แนะแนวทางและช่วยตรวจแก้ไขมาตั้งแต่ต้นจนสำเร็จบริบูรณ์ ขอขอบพระคุณผู้ให้ความช่วยเหลือได้ให้คำแนะนำในฐานะผู้เชี่ยวชาญเรื่องวิชาการใช้เหตุผล ที่ได้ช่วยเมตตานำเคราะห์ช่วยแนะนำสารนิพนธ์เล่มนี้ขอขอบพระคุณพระเดชพระคุณ ที่ช่วยให้การแนะนำหนังสือตำราเกี่ยวกับวิทยุชุมชน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอบพระคุณและขอบคุณคณาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ คณะศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และให้กำลังใจเรื่อยมา ที่ให้คำแนะนำเจ้าของตำราและหนังสือต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและนำมาอ้างอิงในสารนิพนธ์ครั้งนี้ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดทุกแห่ง ที่เอื้ออำนวยในการสืบค้นข้อมูลประกอบ

ด้วยวิริยะอุตสาหะที่ผู้วิจัยได้พากเพียรมา ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และขอน้อมถวายแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อมฺพร อมฺพโร) และอุทิศถวายพระเดชพระคุณสมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตงฺกูโร) อดีตอุปนายกสภามหาวิทยาลัย สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนตจาโร) อดีตอธิการบดี และบูรพาจารย์ผู้มีอุปการคุณต่อสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยแห่งนี้ทุกท่าน

ขอขอบพระคุณ มารดา บิดา ผู้ให้กำเนิดผู้วิจัย พร้อมทั้งทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความสามารถ ท่านมีความห่วงใยเป็นกำลังใจตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ร่วมห้องเรียนทุกท่านที่มีได้กล่าวนาม ซึ่งให้กำลังใจจนทำสารนิพนธ์นี้สำเร็จลงด้วยดี

CHEANG CHAN

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ช
กิตติกรรมประกาศ.....	ฌ
สารบัญ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญแผนภูมิ.....	ท
สารบัญแผนภาพ.....	ธ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็น.....	6
2.1.1 ความหมายของความคิดเห็น.....	6
2.1.2 อิทธิพลต่อความคิดเห็น.....	10
2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ.....	11
2.2.1 ความหมายของทัศนคติ.....	11
2.2.2 องค์ประกอบของทัศนคติ.....	13
2.2.3 ปัจจัยและการก่อตัวของทัศนคติ.....	16
2.2.4 ลักษณะของทัศนคติ.....	17
2.2.5 ประเภทของทัศนคติ.....	18
2.2.6 ทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ.....	18
2.2.7 การวัดทัศนคติ.....	20
2.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์.....	21
2.3.1 หลักมนุษยสัมพันธ์.....	21
2.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล.....	23
2.4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร.....	24
2.4.1 ความหมายของศาสนาและศาสนจักร.....	24
2.4.2 องค์ประกอบของศาสนาและศาสนจักร.....	24

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.4.3 พระธรรมวินัย.....	26
2.4.4 ความหมายของอาณาจักร.....	31
2.4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร.....	37
2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา.....	42
2.5.1 ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง.....	42
2.5.2 ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ.....	43
2.5.3 ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม.....	44
2.5.4 ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา.....	44
2.5.5 ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม.....	47
2.6 บริบทพื้นที่ที่ศึกษา.....	48
2.6.1 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดกำแพงเพชร.....	48
2.6.2 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของอำเภอศรีนคร.....	51
2.6.3 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของตำบลบารายณ์.....	54
2.6.4 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของวัดบารายณ์.....	56
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	57
2.8 สรุปกรอบแนวคิดการวิจัย.....	62
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	64
3.1 วิธีและขั้นตอนในการวิจัย.....	64
3.2 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	65
3.2.1 การออกแบบการวิจัย.....	65
3.2.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย.....	65
3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	65
3.3.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย.....	65
3.3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	66
3.4 เทคนิคและวิธีการกลุ่มตัวอย่าง.....	67
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	69
3.6 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	70
3.6.1 การสร้างเครื่องมือ.....	70
3.6.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ.....	71
3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	74
3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	74
3.9 สถิติที่ใช้ในการวิจัย.....	75
3.9.1 สถิติพรรณนา หรือสถิติการบรรยาย.....	75

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3.9.2 สถิติอนุमान หรือสถิติอ้างอิง.....	75
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	78
4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	78
4.2 ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล.....	79
4.3 ผลการวิเคราะห์คุณภาพของการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาในปัจจุบัน.....	79
5 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	123
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	123
5.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	127
5.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัย.....	132
5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	132
5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป.....	134
บรรณานุกรม.....	135
ภาคผนวก	146
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย.....	147
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ.....	149
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม (Tryout) เก็บข้อมูล และขอเข้าพื้นที่ในการวิจัย.....	153
ภาคผนวก ง แบบสอบถามที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล.....	156
ภาคผนวก จ แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC ของแบบสอบถามและ การคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ.....	169
ภาคผนวก ฉ ภาพถ่ายพื้นที่แจกแบบสอบถาม.....	173
ประวัติผู้วิจัย.....	176

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 ตารางแสดงเขตปกครองย่อยในจังหวัดกำแพง.....	49
2.2 ตารางแสดงอำเภอที่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดกำแพง.....	50
2.3 ตารางแสดงจำนวนประชากรในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดกำแพง.....	50
2.4 ตารางแสดงหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลศรีนครแยกตามชุมชน.....	53
2.5 ตารางจำนวนประชากรแยกรายอายุ.....	55
3.1 แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสัดส่วน.....	66
3.2 แสดงวิธีการกระจายสัดส่วนของพระภิกษุสามเณร.....	67
3.3 ตารางมาตราส่วนจัดระดับความคิดเห็น.....	70
3.4 ตารางมาตราส่วนจัดระดับความสอดคล้อง.....	71
4.1 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ.....	80
4.2 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามพรชชา.....	80
4.3 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา.....	81
4.4 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามตำแหน่ง.....	81
4.5 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน.....	82
4.6 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง.....	82
4.7 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ.....	83
4.8 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม.....	84
4.9 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา.....	85
4.10 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม.....	86

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.22 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุ.....	93
4.23 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุ.....	94
4.24 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุ.....	94
4.25 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุ.....	95
4.26 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุ.....	95
4.27 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุ.....	96
4.28 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยโดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามพรรษา.....	97
4.29 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยโดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามพรรษา.....	97
4.30 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยโดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามพรรษา.....	98
4.31 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามพรรษา.....	98
4.32 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามพรรษา.....	99

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.66 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามตำแหน่ง.....	118
4.67 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามตำแหน่ง.....	118
4.68 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามตำแหน่ง.....	119
4.69 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามตำแหน่ง.....	119
4.70 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามตำแหน่ง.....	120
4.71 สรุปผลทดสอบสมมติฐาน.....	120
4.72 แสดงค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและข้อเสนอแนะทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยในภาพรวมทั้ง 5 ด้าน.....	121

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	63
3.1 กระบวนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม.....	73
3.2 กระบวนการการวิเคราะห์ข้อมูล.....	75
3.3 กระบวนการหน้าที่ของสถิติวิจัย.....	77

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
2.1 แผนที่จังหวัดกำแพงจาม.....	49
2.2 ตราสัญลักษณ์จังหวัด.....	51
2.3 แผนที่อำเภอศรีนคร.....	52
2.4 แผนที่หมู่บ้านสยาบึงเวง ตำบลบารายณ์.....	55

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาของประชาชนในราชอาณาจักรกัมพูชานั้นเป็นความเชื่อดั้งเดิมของประชาชน คือนับถือตามบรรพบุรุษ ได้แก่ นับถือโลกธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ และผี ต่อมาได้รับเอาวัฒนธรรมอินเดียมาใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ จนมาถึงราวพุทธศตวรรษที่ 3 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งราชวงศ์เมารยะของอินเดีย ทรงอุปถัมภ์การส่งคายนาคครั้งที่ 3 ขึ้น และมีการส่งสมณทูต 9 สายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศกัมพูชา ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในกัมพูชานั้น สืบเนื่องยาวนานกว่าสองพันปี ผ่านระยะเวลาของอาณาจักรต่าง ๆ ที่ถือกำเนิดขึ้น การเข้ามาสู่ของอารยธรรมอินเดียสู่กัมพูชานั้น เกิดได้สองเส้นทาง คือ เส้นทางบกและทางทะเลผ่านเข้าสู่อาณาจักรพนม โดยพ่อค้าที่นับถือพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในเวลาต่อมา พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่กัมพูชาอีกทางหนึ่งในช่วงอาณาจักรพระนคร โดยผ่านทางอาณาจักรมอญ คือ ทวารวดีและทริภุชเวศม์ ในช่วงพันปีแรกของจักรวรรดิเขมรกัมพูชาปกครองด้วยระบบกษัตริย์แบบฮินดูและมีกษัตริย์ที่เป็นชาวพุทธเป็นบางครั้ง เช่น พระเจ้าชัยวรมันที่ 1 ของสมัยพนม และพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 แห่งพระนคร พระพุทธศาสนารูปแบบต่าง ๆ ดำรงอยู่อย่างสันติภายใต้การปกครองของกษัตริย์ที่นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และต่อมาพระพุทธศาสนา นิกายมณฑลยาน วัชรยาน ได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งเริ่มเมื่อ พ.ศ.1724 ได้ทรงทำนุบำรุงศาสนาจนเจริญรุ่งเรืองและได้รับการนับถือจากประชาชนทุกระดับตั้งแต่กษัตริย์ลงมาและเป็นศาสนาประจำชาติของราชอาณาจักรกัมพูชาในปัจจุบัน นับแต่ประเทศกัมพูชาได้ยอมรับพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ทำให้ศาสนานี้ได้เผยแผ่ไปอย่างกว้างขวางทั่วประเทศที่สำคัญ คือ ช่วงต้นคริสต์ศักราช โดยมีทั้งศิลาจารึกที่เป็นภาษาสันสกฤตและหนังสือจดหมายเหตุของจีนได้บันทึกความเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรทั้งสอง บางครั้งมีพระภิกษุสงฆ์เป็นตัวเชื่อมและพระสงฆ์เหล่านั้นมีบทบาทสำคัญมากที่สุดไม่เพียงแต่เป็นราชทูตเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย มีพระและนักศึกษามากมายจากหลากหลายประเทศที่ได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาในเมืองพระนคร ก่อนไปต่ออย่างศรีวิชัย ลังกาสูกะ และอินเดียตามลำดับ จึงทำให้เข้าใจได้ว่าพระพุทธศาสนามีความเจริญมากจนสามารถเผยแผ่จากประเทศหนึ่งไปสู่อีกประเทศหนึ่งได้ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าเสียดายว่า หลักฐานชั้นต้นดังกล่าวได้สูญหายไปตามกาลเวลาจะยังมีเหลือบ้างก็แต่ศิลาจารึก 4 แห่ง ที่ค้นพบที่โวกาญจันท์ญัตตรัง (เวียดนาม) 1 แห่ง นักตาตบองแดก จังหวัดตาแก้ว 1 แห่ง ปราสาทปราละแวง กูซังซิน (โคชินจีน Cochinchina) 1 แห่ง และที่แม่น้ำบาตี จังหวัดตาแก้ว 1 แห่ง ศิลาจารึกเหล่านี้ได้กล่าวถึงพระราชกษัตริย์ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ขณะที่บางแห่งกล่าวถึงพระราชกษัตริย์พระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทั้งประชาชนและพระราชกษัตริย์นับถือศาสนาผสมผสานปะปนกัน หลังจากกัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส พระนโรดม สีหนุได้นำเสนอพุทธสังคมนิยม โดยเน้นความเสมอภาค ความเป็นอยู่ที่ดีของคนจน จนกระทั่งเข้าสู่ยุคของเขมรแดงที่ศาสนาเป็นสิ่งผิดกฎหมาย มีการทำลายวัด พระพุทธรูป เฒ่าทำลายคัมภีร์ทางศาสนา หลังจากเขมร

แดงสิ้นสุดอำนาจใน พ.ศ.2522 สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชายังควบคุมพระสงฆ์อย่างเคร่งครัด พระสงฆ์ต้องเข้าอบรมลัทธิคอมมิวนิสต์แบบโซเวียต ยุบรวมธรรมยุติกนิกายกับมหานิกายเข้าด้วยกัน จนถึงสมัยราชอาณาจักรกัมพูชาในยุคปัจจุบัน พระพุทธศาสนาจึงได้ฟื้นตัวอีกครั้ง (Anne Ruth Hansen, 2006, pp 20.) ในยามวิกฤต มีการแพร่ขยายอาณานิคมจากอาณานิคมฝรั่งเศส และระบบคอมมิวนิสต์ ที่เป็นตัวแปรสำคัญก่อให้เกิดจลาจลวุ่นวายในประเทศ มีสงครามกลางเมืองเกิดขึ้น ประเทศชาติอยู่ในภาวะไม่สงบสุข ประชาชนเดือดร้อน ขาดที่อยู่อาศัย พระสงฆ์ผู้นำทางจิตวิญญาณก็ประสบกับปัญหาเหล่านี้ตามด้วย สถาบันการศึกษาที่เคยทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนถูกทำลายจากสงครามกลางเมือง สถานศึกษา ศาสนสถาน วัดวาอาราม ตำราวิชาการต่าง ๆ ที่เป็นทรัพย์สินต่อระบบคอมมิวนิสต์ถูกเผาทิ้ง ผู้บริหารการศึกษาถูกจับกักขังและนำไปประหารชีวิต ส่วนพระสงฆ์ผู้นำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชนก็มีชะตาชีวิตในลักษณะเช่นเดียวกัน เมื่อสถานการณ์ของประเทศอยู่ในความไม่แน่นอนเช่นนี้ ทางคณะสงฆ์จะมีแนวทางรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระศาสนาและการศึกษาทางคณะสงฆ์อย่างไร สำหรับพัฒนาศาสนทายาทให้เป็นผู้มีความสมบูรณ์ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา และเพื่อเป็นพลังช่วยกอบกู้ชาติให้รอดพ้นวิกฤตดังกล่าวได้

กิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างวัดกับชุมชนอยู่ในความอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ พระสังฆเถระ นักการเมือง และประชาชน ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนส่งเสริม ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านการศึกษา เนื่องจากวิถีชีวิตของสังคมกัมพูชานั้นผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน โดยได้รับการสนับสนุนดูแลจากกระทรวงธรรมการและศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ เยาวชน และกีฬา และกระทรวงเศรษฐกิจและพระคลัง พระภิกษุสามเณรในกัมพูชานั้นมีส่วนร่วมในการให้ความรู้กับประชาชนทุกวัยให้มีโอกาสได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กับการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศของกัมพูชาในหลากหลายมิติ พระพุทธศาสนาได้เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของกัมพูชา ซึ่งแสดงออกถึงความสัมพันธ์อันดีและอิงอาศัยกันระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาในหัวข้อเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา” โดยพยายามที่จะนำเสนอปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรของประเทศกัมพูชาว่าจะมีแนวทางใดบ้าง เพื่อพัฒนามิติต่าง ๆ ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรให้มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้ได้มาซึ่งรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทศวรรษหน้า อันเป็นยุคแห่งศตวรรษที่ 21 แต่จะมีวิธีการอย่างไรในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้นเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในยุคปัจจุบัน จึงเป็นประเด็นที่ผู้เขียนสนใจศึกษาและต้องการนำเสนอไว้เป็นลำดับต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา
2. เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

3. เพื่อเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศ
กัมพูชา

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

1.3.1 พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีทัศนคติต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับ
อาณาจักรในประเทศกัมพูชาแตกต่างกัน

1.3.2 พระภิกษุสามเณรที่มีพรรษาต่างกัน มีทัศนคติต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับ
อาณาจักรในประเทศกัมพูชาแตกต่างกัน

1.3.3 พระภิกษุสามเณรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีทัศนคติต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสน-
จักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชาแตกต่างกัน

1.3.3 พระภิกษุสามเณรที่มีตำแหน่งต่างกัน มีทัศนคติต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับ
อาณาจักรในประเทศกัมพูชาแตกต่างกัน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุสามเณรในเขตพื้นที่ตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร
จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา จากจำนวน 50 วัด รวมทั้งสิ้นทั้งสิ้น 792 รูป แบ่งเป็น พระภิกษุ 178 รูป
สามเณร 614 รูป โดยมีขอบเขตครอบคลุมกลุ่มตัวอย่าง 266 รูป โดยมีเป้าหมาย คือ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร
อำเภอสรีนครในปัจจุบัน

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อ
ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ใน 5 ด้าน ประกอบด้วย
ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม
ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา และด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่ หมู่บ้านสยาบึงเวง ตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัด
กำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา 64.52 ตารางกิโลเมตร 6,452 เฮกตาร์

1.4.4 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้เริ่ม ตั้งแต่เดือนสิงหาคม ถึงเดือนมกราคม รวมเป็นระยะเวลา 6 เดือน

1.4.5 ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างตัวแปรอิสระ ตัวแปรตาม โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุ
สามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ประกอบด้วย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง คือ อายุ พรรษา ระดับ
การศึกษา ตำแหน่ง

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) การสำรวจความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรเกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านความสัมพันธ์ทางการเมือง

การปกครอง ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม และด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ทัศนคติของภิกษุสามเณร หมายถึง แนวความคิด ความรู้สึก หรือความเชื่อ และแนวโน้มที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของภิกษุสามเณรเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย

ความสัมพันธ์ หมายถึง ความเกี่ยวข้องและอิงอาศัยกันระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรในประเทศไทย 5 ด้าน คือ 1. ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง 2. ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ 3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม 4. ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา และ 5. ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม

ศาสนจักร หมายถึง พุทธจักร หรือการปกครองของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาของราชอาณาจักรกัมพูชา

อาณาจักร หมายถึง ประเทศกัมพูชา หรือพระราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นประเทศตั้งอยู่ในส่วนใต้ของคาบสมุทรอินโดจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพรมแดนทิศตะวันตกติดต่อกับประเทศไทย ทิศเหนือติดกับประเทศไทยและลาว ทิศตะวันออกและทิศใต้ติดกับเวียดนาม และทิศตะวันตกเฉียงใต้ติดอ่าวไทย

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย หมายถึง ศาสนาพุทธทั้งนิกายมหายาน และนิกายเถรวาทที่ชาวกัมพูชายอมรับนับถือจากอดีตถึงปัจจุบัน

ประเทศกัมพูชา หมายถึง ชื่อของพระราชอาณาจักรกัมพูชา ที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ หมายถึง ประวัติศาสตร์การเข้ามาและการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาจากอดีตถึงปัจจุบันของชาวกัมพูชา

ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกทางด้านความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติของพระภิกษุสามเณรที่มีทัศนคติต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย ด้วยการพูด การเขียน โดยอาศัยปัจจัย ด้านอารมณ์ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ในการประเมินผล การประเมินความสัมพันธ์ ปัญหาและอุปสรรคของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย

พระภิกษุสามเณร หมายถึง พระภิกษุสามเณรในพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านสยาบิงเวง ตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา

เผยแพร่ หมายถึง การให้ความรู้และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระภิกษุสามเณรชาวกัมพูชา เพื่อประยุกต์ใช้และดำเนินชีวิตประจำวันได้ปกติสุขในชุมชนและสังคม

ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง หมายถึง ความสัมพันธ์ความเกี่ยวข้องอิงอาศัยระหว่างการเมืองการปกครองกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ที่มีผลต่อการบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ของพระภิกษุสามเณรชาวกัมพูชา

ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความสัมพันธ์ความเกี่ยวข้องอิงอาศัยระหว่างเศรษฐกิจกับพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตด้านเศรษฐกิจของพระภิกษุสามเณรชาวกัมพูชา

ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ความเกี่ยวข้องอิงอาศัยระหว่างสังคมกับพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา ที่มีผลต่อวิถีแนวความคิดการดำเนินชีวิตในสังคมโดยรวมของชาวกัมพูชา

ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา หมายถึง ความสัมพันธ์ความเกี่ยวข้องอิงอาศัยระหว่างการศึกษากับพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา ที่มีผลต่อการเรียนรู้และวิถีคิดของพระภิกษุสามเณรชาวกัมพูชา

ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ความเกี่ยวข้องอิงอาศัยระหว่างศิลปวัฒนธรรมกับพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา ที่มีผลต่อศิลปวัฒนธรรมในแขนงต่าง ๆ ของประเทศกัมพูชา

อายุ หมายถึง อายุของพระภิกษุสามเณรผู้ตอบแบบสอบถามในการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ช่วง คือ 1) ต่ำกว่าอายุ 20 ปี 2) อายุ 21-30 ปี 3) อายุ 31-40 ปี 4) อายุ 41-50 ปี และ 5) อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป

พรรษา หมายถึง อายุของการบวชเรียนของพระภิกษุสามเณรในพื้นที่อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาขั้นสูงสุดของประชากรผู้ตอบแบบสอบถามในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ 1) ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า 2) ชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า 3) อนุปริญญา 4) ปริญญาตรี 5) ปริญญาโท 6) ปริญญาเอก และ 7) อื่น ๆ

ตำแหน่ง หมายถึง ตำแหน่งของประชากรผู้ตอบแบบสอบถามในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 10 ตำแหน่ง คือ 1) พระราชาคณะ 2) เจ้าคณะอำเภอ 3) พระวินัยธร 4) เจ้าอาวาส 5) ผู้อำนวยการ 7) อาจารย์/ ครู 8) พระภิกษุทั่วไป 9) สามเณรทั่วไป 10) นักเรียน/ นักศึกษา และ 11) อื่น ๆ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1.6.1 ทำให้ทราบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

1.6.2 ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

1.6.3 ทำให้ทราบข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

1.6.4 เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับปรุงและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา รวมทั้งได้ใช้เป็นฐานข้อมูลในการค้นคว้า เพื่อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีตลอดถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

- 2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็น
- 2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทศนคติ
- 2.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์
- 2.4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร
- 2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา
- 2.6 บริบทพื้นที่ที่ศึกษา
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 สรุปกรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็น

ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกที่เกิดจากความรู้สึกภายในต่าง ๆ ซึ่งความรู้สึกภายในอาจเป็นเพียงเจตนา หรือความเชื่อและค่านิยมเป็นพฤติกรรมภายในที่ไม่มีผู้ใดสังเกตเห็น หรือทราบได้นอกจากตัวของผู้นั้น แต่ความคิดเห็นเป็นพฤติกรรมภายนอกที่ผู้อื่นสังเกตเห็นหรือทราบได้อย่างชัดเจน ดังนั้นคนที่มีเจตคติหรือความเชื่อค่านิยมอย่างหนึ่ง แต่ถ้าเขาไม่แสดงความคิดเห็นออกมาก็ไม่มีผู้ใดทราบเลยว่า เขามีเจตคติ หรือความเชื่อค่านิยมเช่นใด ในที่นี้จะอธิบายตามทัศนะของนักวิชาการไว้ดังนี้

2.1.1 ความหมายของความคิดเห็น

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็น มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับความคิดเห็นไว้หลายท่าน ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554, หน้า 249) ได้ให้ความหมายของความคิดเห็นว่าเป็นข้อพิจารณาเห็นว่า เป็นจริงจากการใช้ปัญญาความคิดประกอบ ถึงแม้ว่าไม่ได้อาศัยหลักฐานพิสูจน์ยืนยันเสมอไป

อธิบายได้ว่า ความคิดเห็นเป็นข้อพิจารณาว่าเป็นจริงจากการใช้ปัญญาความคิดประกอบใคร่ครวญ ไตร่ตรอง คาดคะเน การแสดงออกทางความคิด ถึงแม้จะไม่ได้อาศัยหลักฐานพิสูจน์ยืนยันได้เสมอ

พระมหาณรงค์ศักดิ์ วิริยโร (วชิรัมย์) (2556, หน้า 9) ได้ให้ความหมาย ความคิดเห็นมีหลายความหมาย มาจากความเชื่อ ทศนคติ การพิจารณา หรือการวินิจฉัย การประเมินผลอย่างมีรูปแบบในใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ความเชื่อที่มีน้ำหนักมากกว่าความรู้สึกในใจและมี

น้ำหนักร้อยกว่าความรู้สึกที่แท้จริงหรือมุมมองที่เกิดขึ้นทั่ว ๆ ไป และการแสดงออกถึงการพิจารณาหรือคำแนะนำอย่างมีรูปแบบโดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญหรือการแสดงออก เช่น การตัดสินใจ การพิจารณาคดี หรือการวินิจฉัยอย่างมีรูปแบบด้วยเหตุผลกฎหมายหรือหลักเกณฑ์ที่ขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจที่มีกฎหมายรองรับ

อธิบายได้ว่า ความคิดเห็นไว้ว่า เป็นการแสดงออกมาจากความคิดที่มีอยู่ในจิตใจของคุณคนนั้น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะคิดอย่างไร เขาก็จะแสดงออกอย่างนั้น ดังเช่นพุทธสุภาษิตว่า “มโนปุพฺพงคมาธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา ใจนั้นมาก่อน ใจนั้นเป็นใหญ่ สำเร็จทุกอย่างด้วยใจ” ไม่ว่าบุคคลนั้นจะคิดอย่างไรในทางที่ดี หรือชั่ว เขาก็จะคิดจากใจแสดงความคิดเห็น หรือเจตนาออกมาเป็นการกระทำทางกาย วาจา หรือที่เรียกว่า กรรม อย่างนั้นออกมา

พระมหาสิทธิพร สิทธิปสิทธิ (สังข์เสวก) (2554, หน้า 7) ได้กล่าวถึง ความคิดเห็น ไว้ว่า ความคิดเห็นนั้น คือ ความรู้สึก ความเชื่อ การประเมินค่า หรือการคาดคะเน ที่เกิดจากมวลประสบการณ์ ความรู้ของบุคคลที่สัมผัสมาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งจะเป็นการนำเสนอด้วยคำพูดหรือการเขียนและอาจได้รับการยอมรับ หรือปฏิเสธจากบุคคลอื่นก็ได้ ขณะเดียวกันสภาวะทางอารมณ์ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ณ เวลานั้น เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการนำเสนอและการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นดังกล่าวได้

อธิบายได้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความพร้อมทางด้านจิตใจที่จะตอบสนองต่อบุคคล สถานการณ์ วัตถุ ความคิดเห็นนั้น มีลักษณะที่คงที่แน่นอน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้และมีรูปแบบการตอบสนองอย่างเดียวกัน

กฤษฎี มหาวิรุฬห์ (อ้างถึงใน รัฐกานต์ สุขสว่าง, 2538, หน้า 7) กล่าวว่า “ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกด้านความรู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นความรู้สึกเชื่อถือที่ไม่อยู่บนความแน่นอนหรือความจริง แต่ขึ้นอยู่กับจิตใจบุคคลจะแสดงออกโดยมีข้ออ้าง หรือการแสดงเหตุผลสนับสนุนหรือปกป้องความคิดเห็นนั้น ความคิดเห็นบางอย่างเป็นผลของการแปลความหมายของข้อเท็จจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณสมบัติประจำตัวของแต่ละบุคคล เช่น พื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ในการทำงาน สภาพแวดล้อม ฯลฯ และมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ การแสดงความคิดเห็นนี้อาจจะได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่น ๆ ก็ได้”

อธิบายได้ว่า ความคิดเห็นเป็นเพียงนามธรรมก็จริง แต่อิทธิพลต่อสภาพร่างกาย และจิตใจ ทำให้มีการแสดงออกตามความคิดเห็นนั้น ๆ ความคิดเห็นถ้าไม่มีสติสัมปชัญญะกำกับ ก็จะทำให้ผู้นั้นคุมตัวเองไม่อยู่แล้วก็ทำในสิ่งที่คิดไม่ถึง จึงต้องอาศัยสติควบคุม

จำลอง เงินดี (2534, หน้า 2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะที่ไม่ลึกซึ้งเหมือนทัศนคติ ความคิดเห็นนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงออกของทัศนคติก็ได้สังเกตและวัดได้จากคนแต่มีส่วนที่แตกต่างไปจากทัศนคติตรงที่ทัศนคตินั้นเจ้าตัวอาจจะตระหนักหรือไม่ตระหนักก็ได้

อธิบายได้ว่า ตามความคิดของจำลอง เงินดี เห็นด้วยกับการ วัดความคิดเห็นออกเป็นระดับ ๆ เพื่อแสวงความแตกต่างว่า แนวคิดหรือความคิดของใครอยู่ในระดับดีมาก ดี ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

นพมาศ อีร์เวคิน (2539, หน้า 99) อธิบายว่า ความคิดเห็นนั้นถูกจัดว่าเป็นส่วนที่มนุษย์ได้แสดงออกมาโดยการ พูด หรือเขียน มนุษย์นั้นจะพูดจากใจจริง พูดตามสังคมหรือพูดเพื่อเอาใจผู้ฟังก็ตาม แต่เมื่อพูดหรือเขียนไปแล้ว ก็ทำให้เกิดผลได้คนส่วนใหญ่มักจะถือว่าสิ่งที่มนุษย์แสดงออกมานั้น เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความในใจ ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่นิยมกันมากที่จะสำรวจความคิดเห็นต่อสิ่งหนึ่งหรือเรียกกันว่า การสำรวจประชามติ (Polling) จึงอาจกล่าวได้ว่า การหยั่งประชามติเป็นเครื่องมือสำคัญทางวิชาการที่ศึกษาและสำรวจการแสดงออกทางความคิดเห็นในปัจจุบัน

อธิบายได้ว่า ความคิดเห็นที่แสดงออกมานั้นจะมีอิทธิพลก็ต่อเมื่อจิตใจ และร่างกายนั้นยอมตกอยู่ภายใต้อำนาจของความคิดเห็น ในทางพระพุทธศาสนาให้ใช้สติควบคุมความคิดเห็นไว้

ประกายเพชร ไกรฤกษ์ (2550, หน้า 15) ได้ให้ความหมายของความคิดเห็นว่า เป็นสภาพความรู้สึที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีต่อสิ่งใด ๆ หนึ่ง ในเวลาใด เวลาหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นผลมาจากความรู้ การรับรู้ ประสบการณ์ที่บุคคลนั้นได้รับมา โดยบุคคลนั้นอาจจะแสดงออกมาทางใดทางหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการพูด หรือไม่แสดงออกเลยก็ได้

อธิบายได้ว่า ความคิดเห็นจะแสดงออกมาได้ต่อเมื่อได้รับอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อม เข้ามาบีบคั้น หมายถึงความคิดเห็นนั้นได้รับแรงดันจากภายนอก จึงแสวงความคิดเห็นนั้น ๆ ออกมา

ประกายเพ็ญ สุวรรณ (อ้างถึงใน สมปอง ประเสริฐผล, 2538, หน้า 10) กล่าวว่า “ความคิดเห็นถือได้ว่าเป็นการแสดงออกทางด้านทัศนคติอย่างหนึ่ง แต่การแสดงความคิดเห็นมักจะมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบและเป็นส่วนที่ พร้อมทั้งจะมีปฏิกริยาเฉพาะอย่างยิ่งต่อสถานการณ์ภายนอก”

ประเสริฐ แยมกมล (อ้างถึงใน รัฐกานต์ สุขสว่าง, 2538, หน้า 7) กล่าวว่า “ทัศนคติจะปรากฏอยู่ในความคิดเห็น ซึ่งเป็นการตัดสินใจเฉพาะในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง การเรียงลำดับจากค่านิยมไปสู่ทัศนคติและความคิดเห็นเรื่องทั่วไป ไปยังเรื่องเฉพาะจากสภาพจิตหรือความโน้มเอียงที่เริ่มกว้าง ๆ และแคบเข้า จนในที่สุดแสดงออกมาเป็นความคิดเห็นเฉพาะเรื่องความคิดเห็นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ความคิดเห็นมักจะเป็นผลที่สลับซับซ้อนของทัศนคติหลายอย่าง ความคิดเห็นของบุคคลที่แสดงถึงความกดดันในสถานการณ์หนึ่งจะไม่มีผลผูกพันจริง ๆ ดังจะเห็นได้จากกรณีสมาชิกสมานิติบัญญัติ ซึ่งเปลี่ยนความคิดเห็นของตนหรือของกลุ่มต่าง ๆ และบรรยากาศความคิดเห็นที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ”

อธิบายได้ว่า ทัศนคติที่กรองออกมาแต่ละครั้งมาจากการสั่งสมแนวความคิดต่าง ๆ ไว้ เมื่อได้รับแรงกระทบภายนอกจึงแสดงทัศนคติออกมา ปกติแล้วนาน ๆ ครั้งจึงแสดงออกมา ไม่ใช่เป็นพฤติกรรมประจำวัน

ศรีสมบูรณ์ แยมกมล (2538, หน้า 47) สรุปเกี่ยวกับความคิดเห็นว่า เป็นการแสดงออกทางความรู้สึก หรือความเชื่อมั่นต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งอาจเกิดจากการประเมินผล สิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้น โดยมีอารมณ์ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นพื้นฐานการแสดงออก ซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ได้ อาจได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นก็ได้ ความคิดเห็นนี้อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การแสดงความคิดเห็นอาจจะทำด้วยคำพูด หรือการเขียนก็ได้

อธิบายได้ว่า ตามแนวคิดของ ศรีสมบุญณ์ แยมกมล ว่าการแสดงออกทางความคิดเห็นนั้น มาจากสิ่งที่เขาเชื่อแน่ถือ และแน่วใจว่าต้องเป็นอย่างที่เขาแสดงออกแค่ความคิดเห็นแบบนั้น ผู้วิจัยคิดว่า อาจผิดก็ได้ เพราะคิดเห็นไม่แน่นอน

สุชา จันทรเอม และสุรางค์ จันทรเอม (อ้างถึงใน สมปอง ประเสริฐผล, 2538, หน้า 10) กล่าวไว้ว่า ความคิดเห็นเป็นส่วนหนึ่งของทัศนคติ เราไม่สามารถแยกความคิดเห็นและทัศนคติออกจากกันได้เพราะความคิดเห็นมีลักษณะคล้ายทัศนคติ แต่ความคิดเห็นแตกต่างจากทัศนคติตรงที่ทัศนคตินั้นเป็นความพร้อมทางจิตใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจแสดงออกมาได้ทั้งคำพูดและการกระทำ ทัศนคติไม่เหมือนกับความคิดเห็นตรงที่ไม่ใช่สิ่งเร้าที่จะแสดงออกได้อย่างเปิดเผยหรือตอบสนองอย่างตรง ๆ และลักษณะของความคิดเห็นไม่ลึกซึ้งเหมือนทัศนคติ

อธิบายได้ว่า สุชา จันทรเอม ได้แสดงว่าความคิดเห็นต่างจากทัศนคติ ความคิดเป็นเพียงการออกความเห็นเป็นครั้งคราว ไม่แน่ว ส่วนทัศนคติ นั้นหมายถึงการแสดงออกจากความแน่วใจมันใจ จึงแสดงออกมา

สิริพร บุญนันทน์ (2539, หน้า 7) สรุปว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกทางด้านความรู้สึกหรือเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งอาจเกิดจากการประเมินผลสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้น โดยมีอารมณ์ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นพื้นฐานการแสดงออก ซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ตาม อาจจะได้รับยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นก็ได้ ความคิดเห็นอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา การแสดงออกความคิดเห็นอาจทำได้ด้วยคำพูดหรือการเขียนก็ได้

อธิบายได้ว่า สิริพร บุญนันทน์ เห็นว่าการแสวงความคิดเห็นมาจากการเกิดเหตุการณ์ก่อนแล้ว จึงแสดงออกได้ หมายถึง การแสวงความคิดเห็นเป็นผล เหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นต้นเหตุ ผู้วิจัยก็เห็นด้วย

อุทัย หิรัญโต (อ้างถึงใน รัฐกานต์ สุขสว่าง, 2538, หน้า 5-6) ให้ความเห็นว่าความคิดเห็นของคนมีหลายระดับ คือ อย่างผิวเผินก็มี อย่างลึกซึ้งก็มี สำหรับความคิดเห็นที่เป็นทัศนคติ (Attitude) นั้นเป็นความคิดเห็นอย่างถึกซึ้งและติดตัวไปเป็นเวลานานเป็นความคิดเห็นทั่ว ๆ ไปไม่เฉพาะอย่าง ซึ่งมีประจำตัวของบุคคลทุกคน ส่วนความคิดเห็นที่ไม่ลึกซึ้งและเป็นความคิดเห็นเฉพาะอย่าง และมีอยู่เป็นเวลานานนั้น เรียกว่า Opinion เป็นความคิดเห็นประเภทหนึ่งที่ไม่ตั้งอยู่ในรากฐานที่เพียงพอแก่การพิสูจน์มีความรู้แห่งอารมณ์น้อยเกิดขึ้นง่ายแต่สลายเร็ว

อธิบายได้ว่า อุทัย หิรัญโต เห็นว่าการแสดงความคิดเห็นเป็นเพียงการแสดงออกเพียงผิวเผิน บางครั้ง บางคราว ไม่ได้ถึลึก แต่อย่างไร แต่ผู้วิจัยเห็นว่าการแสดงออกแต่ละครั้งนั้นมาจากความคิดเพียงผิวเผินก็มี ลึกถึลึกก็มี

ดังนั้น สรุปได้ว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกของบุคคลทางอารมณ์ความรู้สึก หรือทางความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยไม่ต้องมีหลักฐานพิสูจน์ยืนยันได้เสมอไป แล้วนำไปสู่การแปลความหมาย หรือการคาดคะเน โดยอาศัยความรู้ อารมณ์ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมขณะนั้นเป็นพื้นฐานแสดงออก ซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ได้ อาจได้รับการยอมรับ หรือปฏิเสธก็ได้ นอกจากนี้ความคิดเห็นยังอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและแสดงออกได้ทั้งในทางบวกหรือทางลบก็ได้ผ่านทางคำพูด การเขียน หรือเครื่องหมายสัญลักษณ์ การสำรวจความคิดเห็นเป็นการศึกษาหาความรู้สึกของบุคคล กลุ่มคนที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ละคนจะแสดงความเชื่อและ

ความรู้สึกลึก ๆ ออกมาโดยการพูด การเขียน เป็นต้น การสำรวจความคิดเห็นจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายต่าง ๆ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบกระบวนการและเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการให้ได้รับความพอใจสูงสุด

2.1.2 อิทธิพลต่อความคิดเห็น

ชัยพงษ์ โชติวรรณ (2541, หน้า 15) ได้เสนอว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็นนอกจากจะเป็นการอบรมของครอบครัว กลุ่ม และสังคม ที่เกี่ยวข้องการศึกษาและสื่อมวลชนเหมือนนักวิชาการดังกล่าวข้างต้นแล้ว วัฒนธรรมประเพณียังส่งผลต่อความคิดเห็นด้วยโดยบุคคลได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและประเพณีใด ก็ย่อมปฏิบัติไปตามวัฒนธรรมและประเพณีนั้น ๆ และมักจะมีความคิดเห็นต่อวัฒนธรรมและประเพณีของตนไปในทางที่ดีด้วย

นิรุติ พัฒนรัฐ (2540, หน้า 15) ได้สรุปว่า การแสดงความคิดเห็นของบุคคล ไม่ว่าจะด้วยการพูด การเขียน ต้องอาศัยพื้นฐานความรู้เดิมประสบการณ์ที่บุคคลได้รับ ตลอดจนสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นเป็นหลักในการแสดงความคิดเห็นทั้งสิ้น

ฟอสเตอร์ (Foster) (1952, p. 119) ได้สรุปเกี่ยวกับความคิดเห็นว่า เกิดจากมูลเหตุ 2 ประการ คือ

1. ประสบการณ์ที่บุคคลมีต่อสิ่งของบุคคล หมู่คณะ เรื่องราวหรือสถานการณ์ต่าง ๆ โดยความคิดเห็นจะเกิดขึ้นในตัวบุคคลจากการได้พบเห็นความคุ้นเคย ซึ่งถือว่าเป็นประสบการณ์ตรงและจากการได้ยินได้ฟังได้เห็นรูปถ่ายหรืออ่านจากหนังสือโดยไม่ได้พบเห็นของจริงถือว่าเป็นประสบการณ์ทางอ้อม

2. ระบบค่านิยมและการตัดสินค่านิยมที่หากแต่ละกลุ่มมีค่านิยมและการตัดสินค่านิยมไม่เหมือนกัน ความคิดเห็นในสิ่งต่าง ๆ ก็จะแตกต่างกันไปด้วยนอกจากมูลเหตุข้างต้นแล้ว

ออสแคมป์ (Oskamp) (1977, pp. 119-133) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดความคิดเห็น นอกเหนือจากประสบการณ์ คือ

- 2.1 ปัจจัยทางพันธุกรรมและสรีระ ได้แก่ อวัยวะต่าง ๆ ของบุคคลที่ใช้รับรู้ความผิดปกติของอวัยวะความบกพร่องของอวัยวะสัมผัส ซึ่งมีผลต่อความคิดเห็นไม่ติดต่อบุคคลภายนอก

- 2.2 อิทธิพลของผู้ปกครอง คือ เมื่อเป็นเด็กผู้ปกครองจะเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและให้ข้อมูลแก่เด็กได้มาก ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมและความคิดเห็นของเด็กด้วย

- 2.3 ทักษะคติและความคิดเห็นของกลุ่ม คือ เมื่อบุคคลเจริญเติบโตย่อมจะต้องมีกลุ่มและสังคม ดังนั้น ความคิดเห็นของกลุ่มเพื่อน กลุ่มอ้างอิง หรือการอบรมสั่งสอนในโรงเรียน หน่วยงานที่มีความคิดเห็นเหมือนหรือแตกต่างกันย่อมจะส่งผลต่อความคิดเห็นของบุคคลด้วย

- 2.4 สื่อมวลชน คือ สื่อต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน อันได้แก่ โทรทัศน์วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร เป็นปัจจัยอันหนึ่งที่มีผลต่อความคิดเห็นของบุคคลสำหรับปัจจัยด้านความรู้ที่ส่งผลต่อความคิดเห็นนั้น

เราสามารถสรุปได้ว่า อิทธิพลของความคิดเห็นนั้น เป็นเรื่องของ การรับรู้สื่อต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลที่แสดงออกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งเรื่องเดียวกันก็ไม่จำเป็นที่บุคคลต้องมีความคิดเห็นคล้ายคลึงกัน หรือเหมือนกันเสมอไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานของแต่ละบุคคลที่ได้รับว่าจะมีอิทธิพลต่อการแสดงความคิดเห็นในเรื่องนั้น ๆ มากน้อยเพียงใด

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ

การศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติโดยทั่วไป ได้มีผู้เสนอแนวคิดแลความหมายไว้เป็นแนวทางในการศึกษามีอยู่มาก ผู้วิจัยได้เลือกนำมาศึกษาและเสนอเพียงบางเรื่องที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังต่อไปนี้

2.2.1 ความหมายของทัศนคติ

มีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอแนวคิด ความหมาย หรือคำจำกัดความของคำว่า “ทัศนคติ” ไว้อย่างมากมาย หลากหลายและแตกต่างกันออกไป ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 125) กล่าวว่า ทัศนคติ หมายถึง ท่าที หรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526, หน้า 3) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ ไม่ใช่สิ่งที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด มีคุณลักษณะของการประเมิน มีคุณภาพและความเข้ม มีความคงทนไม่เปลี่ยนแปลงง่าย มีความหมายแน่นอนและมีลักษณะความสัมพันธ์ที่ประกอบไปด้วยความรู้ ความรู้สึก และประสบการณ์ทำงาน

พลเทพ จันทร์สีประเสริฐ (2526, หน้า 4) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นผลของปัจจัยต่าง ๆ อันเป็นภูมิหลังของบุคคลนั้น ๆ เช่น ชาติกำเนิด การศึกษา การอบรมที่ได้รับ ประสบการณ์ชีวิต สภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ความคาดหวัง หรือเป้าหมายในชีวิต รวมถึงแรงบีบคั้น หรืออุปสรรคที่ต้องเผชิญ ดังนั้น ทัศนคติจึงเป็นความคิด ความเชื่อ หรือความรู้สึก ตลอดจนความพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมของคนแต่ละคนที่เกิดขึ้น จึงมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมที่แต่ละคนได้รับ

สุชา จันทน์เอม (2527, หน้า 242) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึก ตลอดจนท่าทีของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุสิ่งของ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปในทำนองที่พึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจ เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยก็ได้

ธงชัย สันติวงษ์ (2540, หน้า 75-76) กล่าวว่า ทัศนคติก่อตัวจากการประเมินภายหลังจากที่ได้เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายนอก โดยมักเกิดจากอิทธิพลของกลุ่มที่เกี่ยวข้องหรือกลุ่มทางสังคมที่เกี่ยวข้องด้วย นอกจากนี้ทัศนคดียังขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพซึ่งเป็นผลจากการเรียนรู้และการปฏิบัติตอบต่อโลกภายนอกอีกด้วย ทัศนคติมลักษณะมั่นคงถาวร เพราะก่อตัวขึ้นมาจากกระบวนการทางความคิด การวิเคราะห์ การประเมินผลและการสรุปผล ซึ่งเป็นการจัดระเบียบทางความเชื่อ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทัศนคติจึงต้องใช้เวลาเพื่อปรับเปลี่ยนตามกระบวนการดังกล่าวด้วย

ทรงพล ภูมิพัฒน์ (2541, หน้า 135) กล่าวว่า องค์ประกอบการเกิดของทัศนคติมีลำดับขั้นตอน 3 ประการ ได้แก่ องค์ประกอบของการเรียนรู้ (Cognitive component) คือ การที่บุคคลมีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จำเป็นต้องรู้ว่าสิ่งนั้นมีประโยชน์หรือมีโทษเพียงใด บางคนรู้เรื่องนั้นเพียงเล็กน้อยก็สามารถเกิดทัศนคติต่อสิ่งนั้นได้ บางคนต้องรู้มากกว่านี้จึงจะเกิดทัศนคติในสิ่งนั้นได้ องค์ประกอบเกี่ยวกับความรู้สึก (Affective component) คือ เมื่อบุคคลรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาแล้วอย่างมากพอที่จะรู้ว่าดีมีประโยชน์ บุคคลก็จะเกิดความรู้สึกชื่นชอบ แต่ถ้ารู้ว่าสิ่งนั้นไม่ดีก็จะเกิดความไม่ชอบเช่นเดียวกันและองค์ประกอบทางการกระทำ (Behavioral component) คือ เมื่อบุคคลมีรู้ในสิ่งนั้น ๆ แล้ว บุคคลก็ย่อมพร้อมที่จะทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปได้

ปรียาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์ (2541, หน้า 15) กล่าวว่า ทักษะคือการแสดงออกทางความรู้สึกชอบของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ หลังจากที่ได้รับประสบการณ์ในสิ่งนั้น แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ความรู้สึกในทางบวก เป็นการแสดงออกถึงความพึงพอใจ ความเห็นด้วย ความชอบและให้การสนับสนุน เป็นต้น ความรู้สึกในทางลบ เป็นการแสดงออกถึงความไม่พึงพอใจ ความไม่เห็นด้วย ความไม่ชอบและไม่ให้การสนับสนุน เป็นต้น และความรู้สึกที่เป็นกลาง คือ ไม่มีความรู้สึกใด ๆ โดยบุคคลจะแสดงความรู้สึกออกทางพฤติกรรม แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ พฤติกรรมภายนอกเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้จากการกล่าวคำพูดสนับสนุน การแสดงออกทางหน้าตาหรือท่าทางที่บ่งบอกถึงความรู้สึกที่พึงพอใจและพฤติกรรมภายใน เป็นพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ ชอบ หรือไม่ชอบก็ไม่แสดงออกหรือความรู้สึกที่เป็นกลาง

ธีรวุฒิ เอกะกุล (2542, หน้า 22) กล่าวว่า การศึกษาทัศนคติเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาพฤติกรรมภายในของบุคคล สิ่งสำคัญ คือ การศึกษาทฤษฎีทัศนคติ ซึ่งมีหลายทฤษฎีด้วยกัน ได้แก่ ทฤษฎีความขัดแย้งของความคิด ทฤษฎีความสอดคล้องของความคิด ทฤษฎีการวางเงื่อนไขและการให้แรงเสริมทฤษฎีเครื่องล่อใจ ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมและทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล

อดุลย์ จาตุรงค์กุล (2543, หน้า 190) กล่าวว่า ทักษะเกี่ยวข้องกับแสดงออกทางความรู้สึกที่อยู่ภายใน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มในทางใดทางหนึ่งของบุคคล เช่น การแสดงออกว่าชอบหรือไม่ชอบในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งนี้อาจเรียกว่าเป็นเพียงแง่คิด (Point of View) ของบุคคลหนึ่ง ๆ ทั้งแง่คิดและแนวโน้มดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นถึงความคิด (Opinion) ซึ่งเปลี่ยนแปลงได้เมื่อเวลาผ่านไปนาน ๆ เนื่องจากทัศนคติเป็นกระบวนการทางจิตวิทยา เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ จึงไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง แต่ต้องสังเกตได้จากสิ่งที่พูดหรือแสดงออก

Kretch and Crutchfield (1948, p. 152) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ทัศนคติ” หมายถึง ลักษณะของการรวมตัวกันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวระหว่างแรงจูงใจ อารมณ์ การรับรู้ การยอมรับ และความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนความเข้าใจของบุคคลแต่ละคน

คำว่า “ทัศนคติ” (Attitude) หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เจตคติ” มีผู้ให้นิยามไว้ต่าง ๆ กันมากมายมากกว่า 100 นิยาม ในที่นี้จะขอเลือกนำมากล่าวเพียง 3 นิยาม ที่ได้การยอมรับ ดังนี้

นิยามที่ 1 ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งว่ามีลักษณะอย่างไร มีความรู้สึกทางบวกหรือทางลบ (Positive or Negative) ชื่นชอบหรือไม่ชื่นชอบ (Favorable or Unfavorable) หรือเห็นด้วยหรือคัดค้าน (Pro or Con) (Loudon & Bitta, 1993, p. 423) ซึ่งตามนิยามนี้ เป็นการมองทัศนคติในแง่ความรู้สึก หรือปฏิกิริยาทำที่ที่มีต่อวัตถุ

นิยามที่ 2 ทัศนคติ หมายถึง ความมีใจโน้มเอียงอันเกิดจากการเรียนรู้ที่จะตอบสนองต่อวัตถุหรือระดับชั้นของวัตถุ ในลักษณะเห็นดีเห็นชอบหรือไม่ชอบอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างสม่ำเสมอ (Assael, 1993, p. 282) เช่น ทัศนคติของผู้บริโภคที่มีต่อตราสินค้า ก็หมายถึงความโน้มเอียงของผู้บริโภคอันเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่จะประเมินตราสินค้าว่าชอบตรานั้น หรือไม่ชอบตรานั้นอย่างสม่ำเสมอคงเส้นคงวา

นิยามที่ 3 ทัศนคติ อาจให้คำนิยามที่ 2 มาแยกลักษณะเพื่อให้เห็นเป็นข้อ ๆ แล้วให้นิยามใหม่ว่า หมายถึง 1. เป็นความรู้สึกนึกคิดที่ก่อขึ้นจากการเรียนรู้ (Learned Construct) 2. ความโน้ม

เอียงที่จะตอบสนองต่อ (Tendency to Response to) 3. วัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง (An Object) 4. ในลักษณะที่มั่นคงสม่ำเสมอ (Consistently) 5. ในแนวทางเห็นชอบด้วยหรือไม่ชอบ (Favorable or Unfavorable Way) (Onkvisit & Shaw, 1994, p. 202)

ลักษณะสำคัญ 5 ประการของนิยามข้างต้น อธิบายได้ดังนี้

1. ทักษะคิดเป็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่ก่อสร้างขึ้นจากการเรียนรู้ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่บุคคลจะได้รับจากประสบการณ์ ซึ่งอาจเป็นประสบการณ์ตรง หรือประสบการณ์ทางอ้อมก็ได้

2. ทักษะคิดโดยตัวมันเองไม่ใช่พฤติกรรม (Not Behavior Per Se) ดังนั้น จึงมีความเหมาะสมมากกว่าที่จะกล่าวว่า ทักษะคิดเป็นความโน้มเอียงหรือสภาพความพร้อมที่จะตอบสนองต่อวัตถุ เช่น ผู้บริโภคมีแนวโน้มที่จะชอบ หรืออยากจะทำซื้อผลิตภัณฑ์ใดผลิตภัณฑ์หนึ่งโดยเฉพาะมากกว่าผลิตภัณฑ์อื่นเป็นต้น

3. ทักษะคิดจะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุเสมอ “วัตถุ” อาจเป็นบุคคลกลุ่มบุคคล สถาบัน ผลิตภัณฑ์ ปัญหาสังคมหรืออะไรก็ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ เพราะทักษะคิดจะไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยตัวมันเอง (Self-Generated)

4. ทักษะคิดมีลักษณะค่อนข้างคงทนถาวร (Enduring) ไม่ใช่อยู่ในสภาพชั่วคราวช่วยยามที่จะเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ทักษะคิดเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แท้จริงแล้วทักษะคิดเปลี่ยนแปลงได้เพียงแต่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นช้ามาก และมักจะเผชิญกับการต่อต้านค่อนข้างมาก และยิ่งบุคคลมีอายุมากขึ้น ทักษะคิดจะยิ่งมั่นคงมากขึ้น จนยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้

5. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุจะไม่เป็นกลาง (Not Neutral) แต่จะแสดงทิศทางและความเข้มข้นของทักษะคิด ในทางชอบหรือไม่ชอบอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ผู้บริโภคมีทักษะคิดชอบลักษณะของผลิตภัณฑ์นั้น และไม่ชอบลักษณะผลิตภัณฑ์นั้น เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น ก็พอจะสรุปเป็นความคิดรวบยอดได้ว่า ทักษะคิด ก็คือแนวทางที่เราคิด รู้สึกหรือมีท่าทีที่จะกระทำต่อบางสิ่งบางอย่างในสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา เช่น ทักษะคิดต่อร้านค้าปลีก ทักษะคิดต่อผลิตภัณฑ์ หรือทักษะคิดต่อรายการโทรทัศน์ เป็นต้น โดยทักษะคิดจะแสดงให้เห็นถึงทิศทางความรู้สึกต่อสิ่งเหล่านี้ว่าเรามีความรู้สึกอย่างไร ซึ่งอาจรู้สึกในทางบวก หรือทางลบ ชอบ หรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดี พอใจหรือไม่พอใจ เป็นต้น ทักษะคิด เป็นการแสดงออกทางด้านความคิดเห็นโดยพร้อมที่จะแสดงออกมาทางคำพูด การปฏิบัติ หรือการแสดงออกทางด้านความคิดเห็นทั้งในเชิงบวก เชิงลบและความนิ่งเฉย

2.2.2 องค์ประกอบของทักษะคิด

จากการตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับองค์ประกอบของทักษะคิด พบว่า มีผู้เสนอความคิดไว้ 3 แบบ คือ ทักษะคิดแบบ 3 องค์ประกอบ ทักษะคิดแบบ 2 องค์ประกอบ และทักษะคิดแบบ 1 องค์ประกอบ ดังนี้ (ธีระพร อูวรรณโณ, 2528, หน้า 162-163)

1. ทักษะคิดมี 3 องค์ประกอบ แนวคิดนี้จะระบุว่า ทักษะคิดมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านปัญญา (Cognitive Component) ประกอบด้วย ความเชื่อ ความรู้ ความคิด และความคิดเห็น
2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Affective Component) หมายถึง ความรู้สึก

ชอบ ไม่ชอบ หรือท่าทางที่ดี ไม่ดี 3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง แนวโน้มหรือความพร้อมที่บุคคลจะปฏิบัติ

2. ทศนคติมี 2 องค์ประกอบ แนวคิดนี้จะระบุว่า ทศนคติมี 2 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. องค์ประกอบด้านปัญญา (Cognitive Component) 2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Affective Component) มีนักจิตวิทยาที่สนับสนุนการแบ่งทศนคติออกเป็น 2 องค์ประกอบ ได้แก่ (Katz, 1950), (Rosenberg, 1965)

3. ทศนคติมีองค์ประกอบเดียว แนวคิดนี้จะระบุว่า ทศนคติมีองค์ประกอบเดียว คือ อารมณ์ ความรู้สึกในทางชอบหรือไม่ชอบที่บุคคลมีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด นักจิตวิทยาที่สนับสนุนแนวคิดนี้ ได้แก่ (Fishbein & Ajzen, 1975) กล่าวว่า ทศนคติ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้าน ความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Component) หมายถึง ความเชื่อเชิงการประเมินเป้าหมาย โดยอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ จินตนาการ และการจำ

2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Affective Component) หมายถึง ความรู้สึกในทางบวก หรือลบ หรือทั้งบวก และลบต่อเป้าหมาย

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง แนวโน้มของพฤติกรรม หรือ แนวโน้มของการแสดงออกต่อเป้าหมาย

กิบสัน (Gibson, 2000, p. 103) กล่าวว่า ทศนคติ เป็นส่วนที่ยึดติดแน่นกับบุคลิกภาพของบุคคลเรา ซึ่งบุคคลเราจะมีทศนคติที่เป็นโครงสร้างอยู่แล้ว ทางด้านความรู้สึก ความเชื่อ อันใดอันหนึ่ง โดยที่องค์ประกอบนี้จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกัน และกัน ซึ่งหมายความว่า การเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบหนึ่งทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอีกองค์ประกอบหนึ่ง ซึ่งทศนคติ 3 องค์ประกอบ มีดังนี้

1. ความรู้สึก (Affective) องค์ประกอบด้านอารมณ์หรือความรู้สึกของทศนคติ คือ การได้รับการถ่ายทอด การเรียนรู้มาจากพ่อ แม่ ครู หรือกลุ่มของเพื่อน ๆ

2. ความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive) องค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจของทศนคติจะประกอบด้วย การรับรู้ของบุคคล ความคิดเห็น และความเชื่อของบุคคล หมายถึง กระบวนการคิด ซึ่งเน้นไปที่การใช้เหตุผล และตรรกะองค์ประกอบที่สำคัญของความรู้ ความเข้าใจ คือ ความเชื่อในการประเมินผลหรือความเชื่อที่ถูกประเมินผลไว้แล้วโดยตัวเองประเมิน ซึ่งความเชื่อเหล่านี้จะแสดงออกมาจากความประทับใจในการชอบหรือไม่ชอบ ซึ่งบุคคลเหล่านั้นรู้สึกต่อสิ่งของ หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

3. พฤติกรรม (Behavioral) องค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจของทศนคติจะหมายถึง แนวโน้มหรือความตั้งใจ (Intention) ของคนที่จะแสดงบางสิ่งบางอย่างหรือที่จะกระทำ (ประพฤติ) บางสิ่งบางอย่างต่อคนใดคนหนึ่ง สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในทางใดทางหนึ่ง เช่น เป็นมิตร ให้ความอบอุ่น ก้าวร้าว เป็นศัตรู เป็นต้น โดยที่ความตั้งใจนี้อาจจะถูกขัดหรือประเมินออกมาได้ จากการพิจารณาองค์ประกอบทางด้านพฤติกรรมของทศนคติ

เชอร์เมอร์ฮอร์น (Schermehorn, 2000, p. 76) กล่าวว่า ทศนคติ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้าน ความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Component) คือ ทักษะคิดที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความคิดเห็น ความรู้ และข้อมูลที่บุคคลคนหนึ่งมี ซึ่งความเชื่อ จะแสดงให้เห็นถึงความคิดของคนหรือสิ่งของ และข้อสรุปที่บุคคลได้มีต่อบุคคลหรือสิ่งของนั้น ๆ เช่น งานของฉันทาความรับผิดชอบ เป็นต้น

2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Affective Component) คือ ความรู้สึกเฉพาะอย่าง ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลกระทบส่วนบุคคล ซึ่งได้จากสิ่งเร้าหรือสิ่งที่เกิดก่อนทำให้เกิดทัศนคตินั้น ๆ เช่น ฉันทไม่ชอบงานของฉันท เป็นต้น

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) คือ ความตั้งใจที่จะประพฤติในทางใดทางหนึ่ง โดยมีรากฐานมาจากความรู้สึกเฉพาะเจาะจงของบุคคล หรือทัศนคติของบุคคล เช่น ฉันทกำลังไปทำงานของฉันท เป็นต้น

แคทซ์ (Katz, 1963 อ้างถึงใน Loudon & Bitta, 1993, p. 425) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของทัศนคติที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. หน้าที่ในการปรับตัว (Adjustment Function) ทักษะคิดช่วยให้เราปรับตัวเข้าหาสิ่งที่ทำให้ได้รับความพึงพอใจหรือได้รางวัลขณะเดียวกันก็หลีกเลี่ยงต่อสิ่งที่ไม่ปรารถนา ไม่พอใจ หรือให้โทษ นั่นคือยึดแนวทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองมากที่สุด และหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นโทษให้เกิคน้อยที่สุด ซึ่งช่วยในการปรับตัวของแต่ละบุคคลให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นเกิดความพอใจ คือ เมื่อเราเคยมีประสบการณ์ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาก่อน และเราได้ประสบกับสิ่งนั้นอีก เราจะพัฒนาการตอบสนองของเราในทิศทางที่เราต้องการ

2. หน้าที่ในการป้องกันตน (Ego-Defensive Function) ทักษะคิดช่วยปกป้องภาพลักษณ์แห่งตน (Ego or Self Image) ต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ และแสดงออกมาเป็นกลไกที่ป้องกันตนเองใช้ในการปกป้องตัวเองโดยการสร้างความนิยมนับถือตนเอง หลีกเลี่ยงจากสิ่งที่ไม่พอใจ หรือสร้างทัศนคติขึ้นมาเพื่อรักษาหน้า

3. หน้าที่ในการแสดงออกของค่านิยม (Value Expressive Function) ในขณะที่ทัศนคติที่ปกป้องตนเอง ได้สร้างขึ้นเพื่อปกป้องภาพลักษณ์ของตนเองหรือเพื่อปิดบังทัศนคติที่แท้จริงไม่ให้ปรากฏ แต่ทัศนคติที่ทำหน้าที่แสดงออกถึงค่านิยมจะพยายามแสดงลักษณะที่แท้จริงของตนเองทำหน้าทำให้บุคคลแสดงค่านิยมของตนเอง เป็นการแสดงออกทางทัศนคติที่จะสร้างความพอใจให้กับบุคคลที่แสดงทัศนคตินั้นออกมา เพราะเป็นการแสดงค่านิยมพื้นฐานที่แต่ละบุคคลพอใจ

4. หน้าที่ในการแสดงออกถึงความรู้ (Knowledge Function) มนุษย์ต้องการเกี่ยวข้องกับวัตถุต่าง ๆ รอบข้าง

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น องค์ประกอบของทัศนคติ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. ส่วนของสติและเหตุผล (Cognitive Component) ในส่วนนี้เป็นเรื่องของการใช้เหตุผลของบุคคลในการจำแนกแยกแยะความแตกต่าง ตลอดจนผลต่อเนื่อง ผลได้ผลเสีย กล่าวคือ การที่บุคคลจะสามารถนำเอาคุณค่าทางสังคมที่ได้รับจากการอบรมสั่งสอนและถ่ายทอดมาใช้ในการวิเคราะห์พิจารณาประกอบเหตุผลของการที่ตนจะประเมินข้อแตกต่างระหว่างส่วนนี้กับความรู้สึก คือ การพิจารณาของบุคคลในส่วนที่จะมีลักษณะปลอดภัยจากอารมณ์ แต่จะเป็นเรื่องของเหตุผลอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อของบุคคล

2. ส่วนของความรู้สึก (Affective Component) หมายถึงบรรดาความรู้สึกที่ชอบ ไม่ชอบ รัก หรือเกลียดหรือกลัว ซึ่งเป็นเรื่องของอารมณ์ของบุคคล

3. ส่วนของแบบพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง แนวโน้มอันที่จะมีพฤติกรรม (Action tendency) แนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมนี้จะมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกับส่วนของความรู้สึกตลอดจนส่วนของสติและเหตุผล ส่วนของแบบพฤติกรรมนี้จะเป็นส่วนที่บุคคลพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาแสดงออกต่อเหตุการณ์หรือ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง (รุ่งนภา ฉัตรแพศ, 2536, หน้า 14)

ดังนั้น จึงต้องแสวงหาความมั่นคง ความหมาย ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นทัศนคติจะเป็นสิ่งที่ใช้ประเมิน และทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และเป็นมาตรฐาน เพื่อเปรียบเทียบ หรือเป็นขอบเขตแนวทางสำหรับอ้างอิงเพื่อหาทางเข้าใจ ให้สามารถเข้าใจโลกและสิ่งแวดล้อมได้ง่าย ๆ ขึ้น เพราะคนเราได้รับรู้แล้วครั้งหนึ่งก็จะเก็บประสบการณ์เหล่านั้น ๆ ไว้เป็นส่วน ๆ เมื่อเจอสิ่งใหม่จะนำประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมมาเป็นกรอบอ้างอิงว่าสิ่งใดควรรับรู้ สิ่งใดควรหลีกเลี่ยง ซึ่งทัศนคติช่วยให้คนเราเข้าใจสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวเราโดยเราสามารถตีความ หรือประเมินค่าสิ่งที่อยู่รอบตัวเราได้

2.2.3 ปัจจัยและการก่อตัวของทัศนคติ

การเกิดทัศนคติแต่ละประเภทนั้น จะก่อตัวขึ้นมา และเปลี่ยนแปลงไปได้เนื่องจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน หรือที่เรียกว่า การก่อตัวของทัศนคติ (The Formation of Attitude) ซึ่งในความเป็นจริง ปัจจัยต่าง ๆ ของการก่อตัวของทัศนคติ ไม่ได้มีการเรียงลำดับตามความสำคัญแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะแต่ละปัจจัย ปัจจัยใดมีความสำคัญมากกว่าขึ้นอยู่กับ การอ้างอิงเพื่อก่อตัวเป็นทัศนคตินั้น บุคคลดังกล่าวได้เกี่ยวข้องกับสิ่งของ หรือแนวความคิดที่มีลักษณะแตกต่างกันไปอย่างไร

ปัจจัยที่ทำให้เกิดทัศนคติมีที่มาจากประสบการณ์และค่านิยม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ประสบการณ์ (Experience) การที่บุคคลได้พบเห็นคุ้นเคยหรือทดลองสิ่งใดนับเป็นประสบการณ์โดยตรง (Direct Experience) และการที่บุคคลได้ยิน ได้ฟัง ได้อ่านเกี่ยวกับเรื่องใด นับเป็นประสบการณ์ทางอ้อม (Indirect Experience)

2. ค่านิยม (Value) แต่ละบุคคลมีค่านิยมและการตัดสินค่านิยมไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ของสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคลทั้งประสบการณ์และค่านิยมทำให้แต่ละบุคคลมีทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งแตกต่างกันไป (ธงชัย สันติวงษ์, 2540, หน้า 75)

ซึ่ง Newsom และ Carrell ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดทัศนคติและอธิบายว่า การเกิดทัศนคติประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ได้แก่

1. พื้นฐานของแต่ละบุคคลหรือเบื้องหลังทางประวัติศาสตร์ (Historical Setting) หมายถึง ลักษณะทางด้านชีวประวัติของแต่ละคน ได้แก่ สถานที่เกิด สถานที่เจริญเติบโตสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ผ่านมาจะเป็นตัวหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลและเป็นปัจจัยนำไปสู่การเกิด ทัศนคติของคนนั้น ๆ

2. สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกันและกัน เช่น การเปิดรับข่าวสารกลุ่มและบรรทัดฐานของกลุ่ม สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคลและประสบการณ์

3. กระบวนการสร้างบุคลิกภาพ (Personality Process) และสิ่งที่เกิดขึ้นมาก่อน (Predispositions) เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานในการสร้างทัศนคติของแต่ละบุคคล ได้แก่ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล

2.2.4 ลักษณะของทัศนคติ

จิระวัฒน์ วงศ์สวัสดิ์วัฒน์ (2536) ได้รวบรวมคุณลักษณะของทัศนคติทางด้านที่นักทฤษฎีทางทัศนคติจำนวนไม่น้อยมีความเห็นพ้องต้องกันและเป็นคุณลักษณะที่น่าสนใจศึกษา เนื่องจากมีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล ดังนี้

1. ทัศนคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ ฉะนั้น การศึกษาและทำความเข้าใจทัศนคติจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้มาอธิบาย

2. ทัศนคติมีคุณลักษณะของการประเมิน ซึ่งคุณลักษณะข้อนี้เป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ทัศนคติแตกต่างกันอย่างแท้จริงจากแรงผลักดันภายในอื่น ๆ

3. ทัศนคติมีคุณภาพและความเข้ม คุณภาพของทัศนคติเป็นสิ่งที่ได้จากการประเมินเมื่อบุคคลประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ผลก็อาจมีทัศนคติทางบวก (ความรู้สึกชอบ) หรือทัศนคติทางลบ (ความรู้สึกไม่ชอบ) ส่วนความเข้มของทัศนคติจะบ่งบอกถึงความมากน้อยของทัศนคติทางบวก หรือลบนั่น ๆ

4. ทัศนคติมีความคงทนไม่เปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้เองการเผยแพร่วิทยากรเกษตรแผนใหม่จึงมักประสบปัญหาเพราะการเปลี่ยนทัศนคติดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ถนัดนัก

5. ทัศนคติต้องมีสิ่งที่หมายถึง (Attitude Object) ที่แน่นอน นั่นคือ ทัศนคติต่ออะไรต่อบุคคล ต่อสิ่งของหรือต่อสถานการณ์จะไม่มีทัศนคติลอย ๆ ที่ไม่หมายถึงสิ่งใด

6. ทัศนคติมีลักษณะความสัมพันธ์ เช่น ระหว่างบุคคลกับสิ่งของบุคคลอื่น ๆ หรือสถานการณ์ และความสัมพันธ์นี้เป็นความรู้สึกจริงใจ นอกจากความสัมพันธ์ข้างต้น ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละทัศนคติ

ลักษณะสำคัญของทัศนคติมี 4 ประการ คือ

1. ทัศนคติเป็นสภาวะก่อนที่พฤติกรรมได้ตอบสนองต่อเหตุการณ์หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ หรือจะเรียกว่าสภาวะพร้อมที่จะมีพฤติกรรมจริง

2. ทัศนคติจะมีความคงตัวอยู่ในช่วงระยะเวลาแต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง

3. ทัศนคติเป็นตัวแปรแฝงที่นำไปสู่ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกนึกคิดไม่ว่าจะเป็นไปในรูปของการแสดงออกโดยวาจาหรือการแสดงความรู้สึก ตลอดจนการที่จะต้องเผชิญหรือหลีกเลี่ยงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

4. ทัศนคติมีคุณสมบัติของแรงจูงใจในอันที่จะทำให้บุคคลประเมินผล และเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งหมายความว่าไปถึงการกำหนดทิศทางของพฤติกรรมจริงด้วย

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งลักษณะของทัศนคติเป็น 5 ลักษณะ คือ

1. ทิศทาง (Direction) ทัศนคติจะมีทิศทางที่แสดงต่อสิ่งนั้น ได้แก่ ความรู้สึกที่ดีไม่ตี ชอบไม่ชอบ เป็นทัศนคติในทางบวกหรือลบในสิ่งนั้น

2. ปริมาณ (Magnitude) คือปริมาณของการชอบไม่ชอบ ว่ามีความมากน้อย หรือความรุนแรงมากเพียงใด

3. ความเข้ม (Intensity) ได้แก่ ลักษณะอื่น ๆ ของทัศนคติเข้ามาประกอบ เช่น ความมั่นใจ ความสำคัญของสิ่งนั้น ๆ จะมีส่วนด้วย ทำให้เกิดความเข้มข้น เช่น ทัศนคติที่มีต่อญาติพี่น้องของตนย่อมเข้มข้นกว่าทัศนคติต่อคนอื่น

4. ความตรงข้าม (Ambivalence) ในบางครั้งทัศนคติมีลักษณะกำกวม คือ มีทั้งชอบและไม่ชอบพอ ๆ กัน เรียกว่ามีความรู้สึกตรงข้ามเท่านั้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความขัดแย้งในใจขึ้น

5. ความเด่น (Salience) คือความพร้อมที่จะแสดงทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น คนที่ นับถือศาสนาหนึ่ง ถ้ามีคนในศาสนาอื่นมาว่าศาสนาตนเองไม่ดี คนนั้นจะมีปฏิกิริยาโต้ตอบทันที (วิระพล สุทธิพรพลากร และ เฉลียว แก่นจันทร์, 2538, หน้า 21)

เนื่องจากว่านักจิตวิทยาได้ศึกษาในความหมายที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงควรกล่าวถึงลักษณะรวม ๆ ของทัศนคติที่ทำให้เกิดความเข้าใจทัศนคติให้ดีขึ้น ซึ่งลักษณะของทัศนคติ สรุปได้ดังนี้ (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, 2545, หน้า 138)

1. ทัศนคติเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้
2. ทัศนคติมีลักษณะที่คงทนถาวรยาวนานพอสมควร
3. ทัศนคติมีลักษณะของการประเมินค่าอยู่ในตัว คือ บอกลักษณะดี ไม่ดี ชอบ ไม่ชอบ เป็นต้น
4. ทัศนคติทำให้บุคคลที่เป็นเจ้าของพร้อมที่จะตอบสนองต่อที่หมายของทัศนคติ
5. ทัศนคติบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับสิ่งของ และบุคคลกับสถานการณ์นั้นคือ ทัศนคดีย่อมมีที่หมายนั่นเอง

2.2.5 ประเภทของทัศนคติ

การแสดงออกทางทัศนคติสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ (ดารณี พานทอง, 2542)

1. ทัศนคติในทางบวก (Positive Attitude) คือ ความรู้สึกต่อสิ่งแวดล้อมในทางที่ดี หรือยอมรับ ความพอใจ เช่น นักศึกษาที่มีทัศนคติที่ดีต่อการโฆษณา เพราะวิชาการโฆษณาก่อให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลได้มีอิสระทางความคิด

2. ทัศนคติในทางลบ (Negative Attitude) คือ การแสดงออกหรือความรู้สึกต่อสิ่งแวดล้อมในทางที่ไม่พอใจ ไม่ดี ไม่ยอมรับ ไม่เห็นด้วย เช่น นิดไม่ชอบคนเลี้ยงสัตว์ เพราะเห็นว่าทารุณสัตว์

3. การไม่แสดงออกทางทัศนคติ หรือมีทัศนคติเฉย ๆ (Negative Attitude) คือ มีทัศนคติเป็นกลางอาจจะเพราะว่าไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ หรือในเรื่องนั้น ๆ เราไม่มีแนวโน้มทัศนคติอยู่เดิม หรือไม่มีแนวโน้มทางความรู้ในเรื่องนั้น ๆ มาก่อน เช่น เรามีทัศนคติที่เป็นกลางต่อผู้ไม่ใครเวฟ เพราะเราไม่มีความรู้เกี่ยวกับโทษหรือคุณของผู้ไม่ใครเวฟมาก่อน

จะเห็นได้ว่าการแสดงออกของทัศนคตินั้น เกิดจากการก่อตัวของทัศนคติที่สะสมไว้เป็นความคิดและความรู้สึก จนสามารถแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมา ตามทัศนคติต่อสิ่งนั้น

2.2.6 ทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ

ทัศนคติ (Attitude) ซึ่งบางตำราใช้คำว่า “เจตคติ” หมายถึง ท่าที หรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจตคติถือเป็นกิริยาท่าที ความรู้สึกรวม ๆ ของบุคคลที่เกิดจากความพร้อมหรือความโน้มเอียงของจิตใจหรือประสาท ซึ่งแสดงออกเพื่อโต้ตอบต่อสิ่งเร้าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยจะแสดงออกในทางสนับสนุนเห็นดีเห็นชอบด้วยหรือต่อต้าน ไม่เห็นดีเห็นชอบด้วยก็ได้ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์,

2540, หน้า 11-12) ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ทัศนคติ” ไว้ เช่น ทัศนคติ (Attitude) เป็นความรู้สึก และความคิดโดยรวมของบุคคล ซึ่งอาจเป็นทางบวก หรือทางลบ เช่น ความชอบ ความมีอคติ ข้อคิดเห็น ความกลัว ความเชื่ออย่างมั่นคง ที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดย ทัศนคติจะแสดงออกมาทางความคิดเห็น (Opinion) ดังนั้นจึงถือได้ว่าความคิดเห็นของบุคคล เป็น สัญลักษณ์แสดงถึงทัศนคติของบุคคลนั่นเอง (Thurstone & Chave, 1966, pp. 6-7)

ทัศนคติ คือ ความรู้สึก และความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อสิ่งของ บุคคล สถานการณ์ สถาบันและ ข้อเสนอใด ๆ ในทางที่จะยอมรับ หรือปฏิเสธ ซึ่งมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงปฏิกิริยาตอบสนอง ด้านพฤติกรรมอย่างเดียวกันตลอด (Mun, 1971, p. 77)

ทัศนคติ เป็นความเชื่อและความรู้สึกที่ทนทาน และได้รับการจัดระเบียบ ซึ่งมักเป็นตัว ผลักดันให้เรากระทำไปในทิศทางนั้น ๆ ทัศนคติจึงมีองค์ประกอบทั้งด้านความคิด อารมณ์ และการ กระทำ (ยงยุทธ์ วงศ์ภิรมย์ศานต์, 2531, หน้า 179)

ทัศนคติเป็นความเชื่อ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของ การกระทำ สภาพการณ์และ อื่น ๆ รวมทั้งท่าทีที่แสดงออกที่บ่งถึงสภาพจิตใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลายสิ่งที่มีผลให้เกิดการ กระทบหรือแสดงออกเกิดเป็นพฤติกรรมทัศนคติ เป็นตัวการสำคัญอันหนึ่งที่เป็นเครื่องกำหนด พฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งส่วนใหญ่จะแสดงออกมาในลักษณะของความรู้สึก (ถวิล ธาราโภชน, 2532, หน้า 45)

จากการค้นคว้าของนักจิตวิทยาหลายท่านได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติดังต่อไปนี้

อลลพอร์ท (Allport, 1967, อ้างถึงใน ถวิล ธาราโภชน, 2532, หน้า 45) ได้ให้ความหมายว่า ทัศนคติ หมายถึง สภาวะของความพร้อมทางจิตซึ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์และสภาวะความ พร้อมจะเป็นตัวกำหนดทิศทางของปฏิกิริยาของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุสิ่งของ หรือสถานการณ์ ต่าง ๆ

กู๊ด (Good, 1959, p. 48) ได้ให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง ความพร้อมที่จะ แสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง อาจเป็นการยอมรับหรือปฏิเสธก็ได้ต่อสถานการณ์บางอย่างต่อ บุคคลหรือสิ่งของ เช่น ความพึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจ

อลลพอร์ท (Allport, 1968, p. 17) ได้ให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง สภาวะความ พร้อมทางจิตและประสาทที่จะโต้ตอบได้ เกิดจากประสบการณ์ซึ่งจะเป็นแรงที่จะกำหนดทิศทางหรือ มีผลในการเปลี่ยนแปลงของการสนองตอบของบุคคลต่อสิ่งต่าง ๆ บุคคล หรือสถานการณ์

นพมาศ ธีรเวคิน (2535, หน้า 126) ได้ให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง การรวบรวม เกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ความเห็น ความเชื่อ และความจริง ซึ่งอาจจะเป็นการประเมินที่เกี่ยวพันกัน และมีแนวโน้มจะก่อให้เกิดพฤติกรรมชนิดใดชนิดหนึ่งในขั้นต่อไป

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง ความคิดเห็น ซึ่งมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ และพร้อมจะมีปฏิกิริยาเฉพาะต่อสถานการณ์ภายนอก

สงวน สุทธิอรุณ และคณะ (2520, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง สภาพ จิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดของบุคคล หรือความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยแสดง พฤติกรรมอย่างหนึ่งออกมาเป็นที่ปรากฏต่อบุคคลหรือสาธารณชนก็ตาม ล้วนเป็นการกระทำอันเกิด จากทัศนคติที่มีอยู่ทั้งสิ้น

ธงชัย สันติวงษ์ (2537, หน้า 160) ได้ให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง สิ่งซึ่งเราทำการอธิบายด้วยวิธีการอ้างอิงถึงสิ่งที่อยู่ในความนึกคิดของผู้บริโภคที่เป็นเหตุทำให้มีผลกระทบต่อแบบของพฤติกรรมที่แสดงออก

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ คือ เรื่องราวที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลเป็นการจัดระเบียบแนวความคิด ความเชื่อ อุปนิสัย และสิ่งจูงใจที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอ ทัศนคติมิใช่สิ่งที่มีมาแต่กำเนิดตรงกันข้ามทัศนคติจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนได้เกี่ยวข้องอยู่ด้วยในภายนอกทัศนคติจะมีลักษณะมั่นคงและถาวร ภายหลังจากที่ทัศนคติได้ก่อตัวขึ้นมาแล้วจะไม่เป็นภาวะที่เกิดขึ้นเป็นการชั่วคราว และจะไม่เปลี่ยนแปลงในทันทีทันใดที่ได้รับตัวกระตุ้นที่แตกต่างกันไป เพราะทัศนคติที่ก่อตัวขึ้นนั้นจะมีกระบวนการคิด วิเคราะห์ ประเมิน และสรุปจัดระเบียบเป็นความเชื่อ หากจะเปลี่ยนแปลงจึงต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก

2.2.7 การวัดทัศนคติ

การวัดทัศนคติที่ปฏิบัติกันในปัจจุบันมีวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. การสังเกตจากพฤติกรรมของบุคคล วิธีการกระทำได้ยากและผลลัพธ์ไม่อาจให้ความมั่นใจได้ว่าจะถูกต้อง ทั้งนี้เนื่องมาจากการแสดงออกของบุคคลเป็นอากัปกริยานั้นอาจไม่สะท้อนหรือส่อให้เราทราบถึงทัศนคติที่แท้จริงของเขาได้

2. วิธีการรายงานด้วยคำพูด (Verbal Report) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่มีลักษณะแบบปรนัย (Objective)

3. วิธีแปลความ (Interpretive Method) เป็นวิธีหาทัศนคติของบุคคลแบบอัตนัย โดยที่ผู้ถูกถามมักไม่รู้ถึงวัตถุประสงค์ของผู้ทำการศึกษาไม่ระแวงสงสัยหรือรู้สึกหวั่นเกรงที่จะตอบ คำถาม หรือแสดงความรู้สึกนึกคิด และไม่ถูกจำกัดในการตอบ ทั้งในด้านเวลาและ ขอบเขตของเนื้อหาเป็นวิธีที่สามารถวัดทัศนคติของบุคคลได้ชัดเจนละเอียดถูกต้องที่สุด แต่มีข้อจำกัดอยู่ที่ว่าต้องใช้ผู้ศึกษาที่มีความสามารถ มีความชำนาญทางจิตวิทยาอย่างลึกซึ้งและใช้เวลามาก จึงเหมาะสำหรับใช้กับคนจำนวนน้อย

นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมการวัดทัศนคติว่ามีอยู่ 4 วิธี คือ

1. มาตรการวัดแบบของเธอร์สโตน (Thurstone's Type Scale) กำหนดโครงสร้างนำข้อความไปตัดสิน และแจกแจงความถี่ ความถี่สะสม หาความแปรปรวน แล้วนำแบบวัดชุดเดิมให้คัดเลือกอีกครั้ง

2. มาตรการวัดแบบของลิเคิร์ต (Likert Scale) เป็นการวัดที่ใช้กันอย่างกว้างขวางกว่าแบบอื่น ๆ และสามารถวัดได้เกือบทุกเรื่อง และยังมีความเที่ยงตรงสูงกว่าแบบอื่นอีกด้วย แต่ละมาตรการวัดห่างเท่ากันเป็น 0 1 2 3 4 เป็น Positive หรือ Negative

3. มาตรการวัดแบบของกัตต์แมน (Guttman Scale) มีใช้วิธีสร้างและพัฒนาทัศนคติ แต่เป็นวิธีประเมิน หรือวิเคราะห์มาตราส่วน

4. มาตรการวัดแบบออสกู๊ด (Osgood's Scale) ใช้วัดทัศนคติและวัดบุคลิกภาพ ความคิดเห็น ความเชื่อและความรู้สึกที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยแยกความแตกต่างของมโนทัศน์ (วิระพล สุทธิพรพลางกูร และ เฉลียว แก่นจันทร์, 2538, หน้า 23)

ทัศนคติ เป็นการแสดงออกทางด้านความคิดเห็นซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนของสติ และเหตุผล ส่วนของความรู้สึก และส่วนของแบบพฤติกรรม ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกิดทัศนคติมีที่มาจาก ประสบการณ์และค่านิยม

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น เราสามารถสรุปได้ว่า ทัศนคติเป็นการกำหนดของพฤติกรรม เพราะว่าเกี่ยวข้องกับการรับรู้ บุคลิกภาพ และการจูงใจ ทัศนคติเป็นความรู้สึกทั้งในทางบวกและในทางลบ เป็นภาวะจิตใจของการเตรียมพร้อมที่จะเรียนรู้และถูกปรับตัวให้เข้ากับสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่า ทัศนคติเป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง และสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา และมีอิทธิพลอย่างมากต่อสิ่งที่เราสนใจ สิ่งที่เรাজดจำและการแปลความหมายข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สิ่งของ การกระทำ สถานการณ์ และอื่น ๆ รวมถึงท่าทีที่แสดงออก อันมุ่งถึงสภาพจิตใจที่มีต่อสิ่งเร้าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีแนวโน้มต่อการตอบสนองทางด้านอารมณ์

2.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์

ความสัมพันธ์เป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของทุกสังคม ความสัมพันธ์นั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์นั้นจะเกิดขึ้นมาบนโลกนี้โดยธรรมชาติพร้อมกับการกำเนิดของมนุษย์ แต่ศาสตร์แห่งความสัมพันธ์ที่มีการศึกษาและเรียนรู้กันอย่างจริงจังนั้นก็เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อไม่กี่ร้อยปีมานี้เอง ปัจจุบันแนวคิดด้านความสัมพันธ์เกิดขึ้นมากมายบนโลกตั้งแต่แนวคิดดั้งเดิมมาจนถึงแนวคิดสมัยใหม่ แต่อย่างไรก็ดีแนวคิดเหล่านี้ก็มีแก่นคล้าย ๆ กัน นั่นก็คือ การให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง

2.3.1 หลักมนุษยสัมพันธ์

มนุษยสัมพันธ์เป็นความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์ด้วยกัน หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่มบุคคล คณะบุคคล หรือสังคม โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้บุคคลทำงานได้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการให้ความร่วมมือกันทำงานด้วยความพึงพอใจทั้งด้านความต้องการทางด้านวัตถุและความพึงพอใจทางด้านจิตใจและสังคม

2.3.1.1 ความหมายของมนุษยสัมพันธ์

คำว่า “มนุษยสัมพันธ์” ในภาษาอังกฤษใช้ว่า Relationship มีความหมาย ดังนี้
มนุษย์ (Human) หมายถึง ผู้ที่รู้จักใช้เหตุผล มีจิตใจสูง ผู้ที่เจริญแล้ว สัมพันธ์ (Relations) หมายถึง ความผูกพันเกี่ยวข้องกัน เชื่อมโยงกัน ติดต่อกัน

Davis (1957, p. 9) มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง กระบวนการจูงใจคนให้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลโดยมีความพอใจเป็นพื้นฐาน

Dubrin (1981, p. 4) มนุษยสัมพันธ์ คือ ศิลปะ และการปฏิบัติในการนำความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์มาใช้ในการติดต่อเกี่ยวข้องกันเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ส่วนตัว และส่วนรวม

Flippo (1966, p. 15) ให้ความหมายว่า มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การรวมคนให้ทำงานร่วมกันในลักษณะที่มุ่งให้เกิดความร่วมมือ สมานฉันท์เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย หรือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์กรที่มุ่งหมายให้เกิดความร่วมมือในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

दारारวรรณ ไสลมณี (2551, หน้า 7) ให้ความหมายมนุษยสัมพันธ์ว่าเป็นความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ ความสามารถในการวางตัว การประสานงานระหว่างบุคคล หรือหน่วยงาน ความสามารถในการสร้างความรู้สึที่ดีในการทำงาน

มาลีณี จุฑาปะมา (ม.ป.ป., หน้า 2) มนุษย์สัมพันธ์เป็นการติดต่อเกี่ยวข้องกัน หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่มบุคคล กับคณะบุคคลหรือสังคม

ราชบัณฑิตยสถาน (2554, หน้า 879) ได้ให้ความหมาย มนุษย์สัมพันธ์ว่าเป็นความสัมพันธ์ในทางสังคมระหว่างมนุษย์ ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

เจษฎา เขียวนิล (2554, หน้า 16) มนุษย์สัมพันธ์เป็นการการติดต่อเกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์ อันจะเป็นสะพานทอดไปสู่การสร้างมิตร ชนมิตร และจงใจคนรวมทั้งการสร้าง และพัฒนาตนเองให้เป็นที่รู้จักใครใคร่ ชอบพอแก่คนทั่วไป ได้รับการสนับสนุนจากบุคคลหลายฝ่ายเป็นการสร้างตนให้เป็นคนดีของสังคม

สมพร สุทัศนีย์ (2554, หน้า 3) มนุษย์สัมพันธ์ คือ การติดต่อเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคล เพื่อให้เกิดความรักใคร่ชอบพอ ความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายและการดำเนินชีวิตให้มีความราบรื่น

สรุปจากความหมายทั่วไปว่า มนุษย์สัมพันธ์ หมายถึง กลวิธีการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนมนุษย์ให้มาทำกิจกรรมร่วมกันแบบเต็มใจ และบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ก็จะเป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย มีจิตสาธารณะที่เป็นที่รักใคร่ของผู้อื่นใครเห็น ใครก็อยากอยู่ใกล้ มนุษย์สัมพันธ์จึงเกี่ยวข้องกับความต้องการของบุคคล แรงจูงใจ หรือสาเหตุภายในของบุคคลที่จะเข้ามาทำกิจกรรมใด ๆ ให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งความสามารถเอาชนะจิตใจผู้อื่นให้ร่วมมือร่วมใจทำงานนั้น ๆ ได้สำเร็จ

2.3.1.2 ความสำคัญของมนุษยสัมพันธ์

มาลีณี จุฑาปะมา (ม.ป.ป., หน้า 16) กล่าวว่า มนุษย์สัมพันธ์เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของทุกคน มนุษย์สัมพันธ์สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันทั้งในด้านส่วนตัวและหน้าที่การงาน การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจะส่งผลให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ความรักใคร่ ความไว้วางใจซึ่งกัน และกัน การช่วยเหลือซึ่งกันละกันซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการทำงานร่วมกัน มนุษย์สัมพันธ์ยังเป็นสื่อเชื่อมความรัก ความเข้าใจต่อกัน และบ่งชี้ให้มนุษย์รู้จักปรับปรุงตัวเองให้เป็นที่รักเป็นที่ต้องการของบุคคลทั่วไป

ดังนั้น มนุษย์สัมพันธ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมากสำหรับการทำงานทุกอย่างจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนจะต้องรู้จักเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ของตนเองให้พัฒนามากขึ้น เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ต่อสังคม และต่อประเทศชาติ โดยมนุษยสัมพันธ์มีความสำคัญ ดังนี้

1. มนุษย์สัมพันธ์ทำให้เกิดสร้างความสามัคคีธรรมให้เกิดขึ้นในกลุ่มสังคมในหมู่คณะ
2. มนุษย์สัมพันธ์ทำให้การบริหารงานต่าง ๆ สามารถก่อให้เกิดการรวมพลัง เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ เกิดความรักใคร่ สมัคสมานสามัคคีในการปฏิบัติงาน
3. มนุษย์สัมพันธ์ทำให้สังคมปกติสุข คนในสังคมนั้น ๆ อยู่ดีมีสุข
4. มนุษย์สัมพันธ์ทำให้สร้างความเข้าใจอันดีซึ่งกัน และกัน เป็นการสร้างสรรค์สังคม

5. มนุษย์สัมพันธ์ทำให้งานต่าง ๆ ประสบความสำเร็จเพราะเราอยู่คนเดียวไม่ได้ เราทำงานหลายอย่าง คนเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยความร่วมมือซึ่งกันและกันงานจึงจะประสบความสำเร็จ

6. มนุษย์สัมพันธ์ทำให้คนแตกต่างจากสัตว์อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านจิตใจ ดังนั้น ในการอยู่ร่วมกันจึง ทำให้มนุษย์รู้ถึงความรักใคร่และไมตรีที่มีให้กัน รวมถึงความต้องการที่จะบรรลุจุดหมายด้วยความภูมิใจ

7. มนุษย์สัมพันธ์ทำให้บุคคลยอมรับนับถือกัน ตระหนักในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์” (Human Dignity) ต้องทำให้คนที่ทำงานร่วมกันรู้และเข้าใจถึงการให้เกียรติกัน เสมอมนุษย์เฉกเช่นเดียวกัน คือ การยอมรับคุณค่า ความเป็นมนุษย์นั่นเอง

8. มนุษย์สัมพันธ์ทำให้งานทุกอย่างบรรลุเป้าหมายตามที่องค์กรต้องการ เพราะทุกคนเคารพในการแสดงความคิดเห็นและพฤติกรรมการแสดงออกของแต่ละบุคคล อันจะนำไปสู่ความร่วมมือและการประสานงานที่ดีนั่นเอง

9. มนุษย์สัมพันธ์ทำให้คนคล้อยตามได้ หากทำให้จิตใจเขาคล้อยตามได้บุคคลจะเกิดความชื่นชอบและจะพัฒนาความชื่นชอบจนเกิดความศรัทธาและเมื่อบุคคลเกิดความศรัทธาบุคคลก็ยินดีที่จะปฏิบัติตามซึ่งการทำให้คนอื่นคล้อยตาม ต้องอยู่บนเงื่อนไขของความชอบธรรมก็จะสามารถสร้างมนุษย์สัมพันธ์ถาวรได้ แต่หากบุคคลกระทำทุกอย่างเพียงเพื่อประโยชน์แห่งตน มนุษย์สัมพันธ์นั้นก็แค่ชั่วคราว เมื่อความจริงกระจ่างอาจทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีขึ้นในกรณีเรื่องการสร้างมนุษย์สัมพันธ์มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทุกคนมีไมตรีต่อกันทุกคนจึงควรคิด และกระทำในสิ่งที่ดี ให้แก่กันเราก็จะได้สิ่งดี ๆ ตอบ

สมพร สุทัศนีย์ (2554, หน้า 14-15) กล่าวว่า การสร้างมนุษย์สัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นเป็นเรื่องของคนโดยตรงทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัว และส่วนรวม ส่วนตัว หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ส่วนรวม หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์นอกบ้านกับเพื่อนร่วมงาน

ดังนั้น มนุษย์สัมพันธ์มีความสำคัญต่อบุคคลอย่างยิ่ง แยกกล่าวได้ 4 ด้าน คือ ด้านการดำเนินชีวิตในสังคม ด้านการบริหารงานในองค์กร ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมือง

2.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีประเด็นสำคัญ คือ ขอบเขตทั้งหมดของการกระทำของมนุษย์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กันเสมือนถูกรวมไว้ในความสัมพันธ์ของการติดต่อสื่อสารกัน การร่วมมือกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการยอมรับซึ่งกันและกัน รวมถึงการแก้ปัญหา และสามารถปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลอื่นได้ ดังมีนักวิชาการได้ให้นิยามไว้ ดังนี้

สลิลทิพย์ จันทะยานี (2550, หน้า 5) ได้อธิบายความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องผูกพันต่อกัน ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และริเรืองรอง รัตนวิไลสกุล (2540, หน้า 7) ได้อธิบายความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ 2 ประเด็น คือ 1) ความสัมพันธ์ ความเกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นลักษณะระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือสังคม และ 2) ปฏิกริยาสัมพันธ์ของสังคมหรือปฏิกริยาสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนทำงานเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้พนักงานอยู่กับองค์กรนานขึ้น และสร้างผลงานที่ดีให้กับหน่วยงาน สามารถกระทำได้โดยสร้าง

ความเข้าใจในค่านิยมและจริยธรรมให้พนักงาน ผู้บริหารจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับพนักงาน ผู้บริหารจะต้องมีความเสมอภาคและมีความยุติธรรมและมีการชมเชยและติเตียนอย่างสมดุล

จากข้อมูลข้างต้นความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลกับบุคคล และทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันและมีความเกี่ยวข้องผูกพันต่อกัน และพร้อมที่จะปฏิบัติงานร่วมกัน

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์เป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องสร้างเพื่อให้การบริหารงานต่าง ๆ สามารถก่อให้เกิดการรวมพลังความร่วมมือร่วมใจ ความรักใคร่สมัครสมานสามัคคีในการปฏิบัติงานจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนจะต้องรู้จักเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวและส่วนรวมทั้งภายในและภายนอกองค์กร งานจะดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่น เพื่อการสร้างความสำเร็จตนเองและเพื่อนร่วมงานภายใต้ความแตกต่างระหว่างบุคคลและเป็นการกระตุ้นให้ผู้ร่วมงานร่วมมือร่วมใจกัน ปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ด้วยความเต็มใจและส่งผลให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2.4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเป็น 2 ประเด็น คือ ความหมายและองค์ประกอบของคำว่า ศาสนากับความหมายและองค์ประกอบของคำว่า ศาสนจักร เพื่อพิจารณาว่ามีความเหมือนและความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

2.4.1 ความหมายของศาสนาและศาสนจักร

ความหมายของศาสนาตามพจนานุกรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 504) คือ ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์ คำสั่งสอน ข้อบังคับ คำสั่งสอน หมายถึง คำสอนที่เป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นสัจธรรม ส่วนศาสนจักร หมายถึง อำนาจปกครองทางศาสนา เมื่อพิจารณาแล้ว พอสรุปได้ว่า ความหมายของศาสนากับศาสนจักรมีความแตกต่างกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 510)

กล่าวคือ ความหมายของศาสนาจะหมายถึง ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งตั้งแต่คำสั่งสอนตลอดจนถึงข้อบังคับ คำสั่งสอนจะเป็นไปในลักษณะที่นำเสนอสิ่งที่ดีมีประโยชน์ที่ควรประพฤติปฏิบัติ และสิ่งที่เป็นโทษ อันควรงดเว้นตามความสามารถของแต่ละคนที่จะปฏิบัติได้ โดยไม่มีการบังคับให้กระทำ หรืองดเว้น ส่วนข้อบังคับ หมายถึง สิ่งที่ต้องกระทำตามข้อบังคับ มิฉะนั้นจะเกิดโทษตามบทบัญญัติที่วางเอาไว้ ส่วนความหมายของศาสนจักร หมายถึง อำนาจการปกครองทางศาสนา กล่าวคืออำนาจในการตัดสินชี้ถูก หรือผิด เพื่อให้การปกครองเป็นไปโดยความสงบเรียบร้อย (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548, หน้า 964.)

2.4.2 องค์ประกอบของศาสนาและศาสนจักร

2.4.2.1 องค์ประกอบของศาสนา

ศาสนาทุกศาสนาต้องมีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2527, หน้า 5)

1) ศาสดา ต้องมีศาสดาเป็นผู้ก่อตั้งศาสนา และศาสดาต้องมีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เช่น ศาสนายิวมีโมเสสเป็นศาสดา พระพุทธศาสนามีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา ศาสนาคริสต์มีพระเยซูเป็นศาสดา และศาสนาอิสลามมีนบีมุฮัมมัดเป็นศาสดา เป็นต้น

2) ศาสนธรรม ต้องมีศาสนธรรม คือ คำสอนซึ่งเป็นหลักของศาสนา ต้องมีคัมภีร์ที่เป็นที่รวบรวมคำสอน เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ คัมภีร์พระเวท พระพุทธศาสนา ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ศาสนายิว ได้แก่ พระคัมภีร์เก่า ศาสนาคริสต์ ได้แก่ คัมภีร์ไบเบิล และศาสนาอิสลาม ได้แก่ คัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น

3) ศาสนพิธี ต้องมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากคำสอนของศาสนา ซึ่งพิธีกรรมนี้ ทำให้ศาสนาแยกออกจากลัทธิได้ พิธีกรรมทางศาสนาส่วนมากจะเป็นบัญญัติ แต่ที่เพิ่มขึ้นมาในภายหลังก็มีศาสนิกก็ยังถือว่าเป็นเรื่องสำคัญจะขาดเสียมิได้ พิธีกรรมของศาสนาต่าง ๆ เช่น พิธีสวมสายยัชโญปวีตหรือสายธูรา (เรียกว่าพิธีอุปานยน์) ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พิธีอุปสมบทของศาสนาพุทธ พิธีล้างบาปของศาสนายิวและศาสนาคริสต์และพิธีฮัจญ์ของศาสนาอิสลาม เป็นต้น

4) ศาสนบุคคล ต้องมีคณะบุคคลสืบทอดคำสอนของศาสนา ซึ่งถือเป็นผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาโดยตรง เช่น พระ หนักรบข นักพรต ในศาสนาต่าง ๆ

5) ศาสนสถาน ต้องมีศาสนสถานเพื่อประกอบศาสนกิจและศาสนพิธีต่าง ๆ ศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ เทวสถาน หรือเทวาลัย ของพระพุทธศาสนาได้แก่ วัด โบสถ์ วิหาร ศาสนาคริสต์ ได้แก่โบสถ์ วิหาร ศาสนาอิสลาม ได้แก่สุเหร่าหรือมัสยิด เป็นต้น

6) ศาสนิกชน ต้องมีศาสนิกชนผู้นับถือ เลื่อมใสศรัทธาในศาสนานั้น ๆ ซึ่งศาสนิกชนดังกล่าวเหล่านี้มักเรียกตามชื่อของศาสนาที่ตนนับถือ เช่น ฮินดูชน พุทธศาสนิกชน คริสต์ศาสนิกชน มุสลิมหรืออิสลามิกชน เป็นต้น

7) การกวดขันเรื่องความภักดี ต้องมีการกวดขันเรื่องความภักดี ซึ่งองค์ประกอบ ข้อนี้ทำให้ศาสนาแยกออกจากลัทธิ เพราะถ้าเป็นลัทธิบุคคลหนึ่งอาจจะนับถือหลาย ๆ ลัทธิในเวลา เดียวกันได้ แต่สำหรับศาสนาจะนับถือได้เพียงศาสนาเดียว จะไม่นับถือหลายศาสนาในเวลาเดียวกัน การกวดขันเรื่องความภักดีในศาสนาต่าง ๆ เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กวดขันเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักอาศรม 4 พระพุทธศาสนากวดขันเรื่องไตรสรณาคมน์ ศาสนาคริสต์กวดขันเรื่องการไปสวดมนต์ที่โบสถ์ในวันอาทิตย์ ศาสนาอิสลามกวดขันเรื่องหลักปฏิบัติ หรือหน้าที่ในศาสนา เป็นต้น

องค์ประกอบทั้ง 7 ประการนี้ ในบางศาสนาอาจขาดข้อใดข้อหนึ่งไป แต่ก็ยังถือว่าเป็นศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ขาดองค์ประกอบข้อที่หนึ่ง คือศาสนาไม่ได้มีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เพราะตามความเชื่อและความรู้สึกของฮินดูชนจะไม่ยอมรับมนุษย์ว่าเป็นศาสดา แต่ถือว่าศาสดาต้องเป็นพระเจ้า แม้คัมภีร์ในพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงฤๅษี 3 ตนว่าเป็นผู้ก่อตั้ง (ผู้กมณฑ์) ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และได้กล่าวชื่อฤๅษีทั้ง 3 ตนไว้ด้วย แต่คนฮินดูจะไม่เชื่อเช่นนั้น ส่วนศาสนาอิสลามขาดองค์ประกอบข้อที่ 4 คือ ศาสนบุคคลเพราะผู้นับถือศาสนาอิสลามไม่มีการถือเพศเป็นบรรพชิต คงมีแต่เพศฆราวาสเท่านั้น (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2527, หน้า 5)

การมีอยู่ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของศาสนจักรเหล่านี้ สามารถเป็นดัชนีชี้วัด ความรุ่งเรืองหรือความร่วงโรยของศาสนจักรซึ่งอยู่ในอาณาจักรใด ๆ ได้ หากศาสนารุ่งเรืองมาก ในอาณาจักรใดอาณาจักรหนึ่ง ย่อมปรากฏองค์ประกอบของศาสนจักรเป็นจำนวนมาก เช่น วัดวาอาราม บรรพชิต หนักรบข หรือศาสนิกชนซึ่งเป็นคนในอาณาจักรนั้น ๆ เอง แต่ถ้าหากศาสนา เสื่อมลงในอาณาจักรใดอาณาจักรหนึ่ง สิ่งที่เกี่ยวข้องศาสนจักรย่อมทรุดโทรม เสื่อมสลาย ถูกทำลายและลดน้อยลง และสิ่งสำคัญที่จะทำให้ศาสนจักรยังคงดำรงอยู่ในอาณาจักรได้หรือไม่ นั่นก็คือ ศาสนิกชน หากแม้ผู้ที่อาศัย

อยู่ในอาณาจักรไม่ได้เป็นศาสนิกชน ศาสนาย่อมขาดผู้อุปถัมภ์ค้ำจุน นักบวชย่อมขาดผู้อุปฐาก ยากไร้ ลำบากที่จะสืบอายุของศาสนาในอาณาจักรนั้นต่อไปได้ เป็นต้น

2.4.2.2 องค์ประกอบของศาสนจักร

การจะพิจารณาถึงองค์ประกอบของศาสนจักรนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอโดยใช้วิธีการเทียบเคียงกับองค์ประกอบของอาณาจักร ซึ่งแบ่งออกไปเป็น 4 ประการ คือ ประชาชน ดินแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย 6 องค์ประกอบทั้ง 4 นั้นจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ประชาชน คือ ศาสนิกชนในศาสนานั้นๆ อันหมายถึง ผู้ที่ยอมรับนับถือ ปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนในศาสนา ตลอดจนจนถึงการให้การอุปถัมภ์ ดูแลทำนุบำรุงให้ศาสนาเกิดความเจริญรุ่งเรือง

2) อาณาเขต หรือดินแดน คือ ถิ่นที่อยู่และความสามารถในการครอบครองดินแดนเป็นของตนเองอย่างเป็นทางการ มีอาณาเขตที่แน่นอน และเป็นที่ยอมรับของศาสนจักรอื่น ๆ ว่ามี ศาสนจักรนั้น ๆ อยู่จริงไม่โดยทางพฤตินัยก็โดยทางนิตินัย หรือทั้งสองอย่าง

3) คณะผู้ปกครอง หมายถึง องค์กร หรือหน่วยงานพระภิกษุ ซึ่งทำหน้าที่ปกครองและบริหารกิจการภายในศาสนจักร เพื่อจัดระเบียบและดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของศาสนิกชน เป็นผู้กำหนดนโยบายและวางแนวทางให้กับศาสนจักร รวมทั้งเป็นตัวแทนของศาสนจักรในการติดต่อกับศาสนจักรอื่น ๆ มีหน้าที่ในการสร้างและรักษาภูมิลำเนาของศาสนิกชน เพื่อความดีงามและความสงบสุขของศาสนิกชน ดังเมื่อครั้งพุทธกาลคณะผู้ปกครองที่มีส่วนสำคัญในการช่วยแบ่งเบาภาระการบริหารและการปกครองจากพระพุทธองค์ เช่น พระอัครสาวกทั้งสอง คือ พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ตลอดจนถึงพระเถระผู้ใหญ่ เช่น พระมหากัสสปะ พระอานนท์ พระอุบาลี พระมหากัจจายนะ ฯลฯ เป็นต้น ท่านเหล่านี้ล้วนมีส่วนในการปกครองและบริหารกิจการพระศาสนาในสมัยพุทธกาล

4) อำนาจ หมายถึง อำนาจในการปกครอง และการบริหารศาสนจักรอันชอบด้วยกฎข้อบังคับทางศาสนา แสดงออกในรูปของการบังคับบัญชาผู้ที่อยู่อาศัยภายในศาสนจักรนั้น ๆ โดยใช้กฎข้อบังคับทางศาสนาเป็นเครื่องมือ อำนาจในการปกครองนั้นมีความสำคัญยิ่ง ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของศาสนจักรนั้น ๆ

เมื่อพิจารณาแล้ว พอสรุปได้ว่า องค์ประกอบของศาสนาได้แก่ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ส่วนองค์ประกอบของศาสนจักร ได้แก่ ศาสนิกชน อาณาเขต หรือดินแดน คณะผู้ปกครอง อำนาจ ซึ่งมีความแตกต่างกัน ตรงที่ว่าองค์ประกอบของศาสนาจะยังไม่กล่าวถึงอำนาจการบริหารและการปกครอง แต่องค์ประกอบของศาสนจักร กล่าวรวมไปถึงการใช้อำนาจในการบริหารและการปกครองด้วย

2.4.3 พระธรรมวินัย

การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา เกิดจากความต้องการรู้แจ้งในสัจธรรม ใช้ปัญญาแสวงหาสัจธรรมหรือความจริงในชีวิตมนุษย์ เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์และมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง พระพุทธองค์ทรงวางระบบสังคมสงฆ์บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมกันของพระภิกษุทุกรูป พระองค์มิได้มีความประสงค์ที่จะรวมอำนาจการปกครองไว้ที่พระองค์หรือพระอรหันต์สาวกรูปใดรูปหนึ่ง ถึงแม้ว่าพระอัครสาวกทั้งสองมีคุณสมบัติเหมาะสมที่สุด พระองค์ก็ได้มอบให้พระอัครสาวกทั้งสอง

ปกครองสงฆ์ ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองและบริหารงานในขอบเขตของ พระธรรมวินัย (ที.ม.(ไทย) 0/ 26/ 64-66)

ในตอนแรกพระองค์ยังไม่ทรงบัญญัติพระวินัย เพราะผู้บวชมีจำนวนน้อยและเป็นผู้ที่บวชด้วย ศรัทธาจริง ๆ บางครั้งก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก่อนที่จะบวช บางครั้งก็เป็นพวกที่ได้ดวงตาเห็นธรรม แล้วบวช เมื่อบวชแล้วก็บำเพ็ญเพียรจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์เสียส่วนมาก แต่ต่อมาผู้บวชมีมากขึ้น พระองค์จึงทรงมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรม โดยมีอุปัชฌาย์เป็นผู้นำเข้าหมู่ ผู้ที่บวชเข้ามา ก็มีหลายประเภท คนที่ไม่มีศรัทธาหรือบวชด้วยวัตถุประสงค์อย่างอื่นก็สามารถบวชเข้ามาได้ ซึ่งกลุ่มนี้เองที่ก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในสงฆ์ เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์จึงทรงบัญญัติพระวินัยโดยสมควรแก่เหตุ นั้น ๆ และทรงวางโทษไว้เป็นพุทธอาณัติ ด้วยการปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง ตามสมควรแก่โทษแก่ผู้ ที่ล่วงละเมิด เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย นอกจากนี้ยังทรงแต่งตั้งชนบวชธรรมเนียมซึ่งเรียกว่า อภิสิมาจาร เพื่อชักนำความประพฤติของภิกษุสงฆ์ให้เรียบร้อยดีงาม ตามสมควรแก่ภาวะของตน

พระพุทธบัญญัติและอภิสิมาจารทั้ง 2 ประการนี้รวมเรียกว่า พระวินัย เป็นระบอบในการ ปกครองสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา พระพุทธบัญญัติที่ทรงตั้งไว้เดิมซึ่งเรียกว่า มูลบัญญัติ ส่วน ที่ทรงเพิ่มเติมในภายหลังเรียกว่า อนุบัญญัติ พระพุทธบัญญัติทั้งสองประการนี้พระพุทธองค์ทรง บัญญัติและแก้ไข ด้วยพระองค์เอง ไม่มีสาวกองค์ใดกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไข ถึงแม้ว่าก่อนพระองค์ จะเสด็จ ดับขันธปรินิพพานได้ทรงประทานอนุญาตไว้ว่า ถ้าหากสงฆ์ปรารถนาถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็ ให้ถอนได้แต่ก็ไม่มีพระสงฆ์สาวกรูปใดที่จะถอน แม้ในคราวปฐมสังคายนาพระอรหันต์สาวกทั้งหลายก็ มิมีมติที่จะไม่ถอนสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ (ที.ม.(ไทย) 10/ 26/ 64) พระสงฆ์รุ่นหลัง ๆ ก็ ได้รับปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน อำนาจในการปกครองสงฆ์นั้นเป็นอำนาจที่ได้รับมาจากพระ ธรรมวินัย จุดประสงค์หลักในการปกครองสงฆ์ก็เพื่อรักษาพระธรรมวินัย และเพื่อประโยชน์ของสังคม สงฆ์เอง ตลอดจนถึงสังคมภายนอกคือหมู่ประชาชนทั่วไปอีกด้วย จะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของการ บัญญัติพระวินัยของ พระพุทธองค์ซึ่งมีทั้งหมดด้วยกัน 10 ประการ (วิ.มหา.(ไทย) 1/ 9/ 28-29) คือ

สงฆ์สุญจตยา	เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
สงฆ์ผาสุตยา	เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
ทุมม ภูณ ปุคคถาน นิคคหยา	เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
เปสถาน ภิกขุณ ผาสูวิหาราย	เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
ทิฏฐธมมิกาน อาสวาน ส วราย	เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
สมปรายิกาน อาสวาน ปฏิฆาตยา	เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
อปปสนนน ปสาทาย	เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังเลื่อมใส
ปสนนนาน ภิชโยภาวาย	เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว
สทมมภูริตติยา	เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม
วินยานุคคหยา	เพื่อเอื้อเพื่อวินัย

แต่ทั้ง 10 ประการนั้นสามารถสรุปย่อลงได้เหลือ 5 ประการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538, หน้า 46-48) ได้แก่

1) ประโยชน์แก่ส่วนรวมหรือแก่คณะสงฆ์ คือ เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความดี งามของสถาบันสงฆ์โดยส่วนรวม ที่จะมีความเรียบร้อย อยู่กันด้วยดี ด้วยการตั้งวินัยขึ้นมาบนพื้นฐาน

แห่งการยอมรับร่วมกัน คือ พระพุทธเจ้าไม่ทรงใช้อำนาจโดยการบังคับฝืนใจ แต่ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อผลดีร่วมกัน โดยความยอมรับร่วมกัน และเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งสงฆ์ หรือส่วนรวมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสุขสงบ

2) ประโยชน์แก่บุคคล คือ เพื่อกำราบคนหน้าด้าน ช่มคนที่มีความอายุน้อย เพื่อความอยู่ผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อที่จะส่งเสริมคนประพฤติดี และกำราบคนประพฤติชั่ว

3) ประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปที่เป็นสังคมใหญ่ เพื่อผลดีแก่จิตใจของประชาชน ทำให้คนมีจิตใจผ่องใส ด้วยอาศัยความดีงามของพระสงฆ์เป็นสื่อ เพื่อความเลื่อมใสของประชาชนที่ยังไม่เลื่อมใส และเพื่อความเลื่อมใสของประชาชนที่เลื่อมใสอยู่แล้ว สองข้อนี้มุ่งเพื่อประโยชน์ของประชาชนเอง เพราะความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับประชาชนมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่ทำให้เขามีจิตใจสงบผ่องใสชุ่มชื่นเบิกบาน สบาย เกิดศรัทธามีปีติ และความสุขซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่คุณความดีที่สูงยิ่งขึ้นไป

4) ประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์เอง คือ คำนึงถึงผลดีและผลร้ายที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตของมนุษย์ เช่น เรื่องของความดี ความชั่ว เป็นต้น โดยมุ่งที่จะสร้างสภาพที่เอื้อต่อชีวิตที่ดีงาม เพื่อปิดกั้นผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน และเพื่อป้องกันผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

5) ประโยชน์แก่พระศาสนา เพื่อให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงยั่งยืนและเพื่ออนุเคราะห์พระวินัย เพื่อช่วยค้ำจุนให้ระเบียบแบบแผน และระบบการต่าง ๆ ให้เกิดมีในการปฏิบัติ ตามหลักการอย่างหนักแน่นมั่นคงเป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างยั่งยืนดังพุทธพจน์ที่กล่าวมาข้างต้น

กระบวนการในการปกครองสงฆ์จึงเป็นการสร้างสังคมอุดมคติ นอกจากจะมี พระวินัยเป็นหลักปฏิบัติแล้ว ยังต้องอาศัยคุณธรรมต่าง ๆ ของพระสงฆ์สาวก เช่น ความเป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน ความหวังดีในทางธรรมต่อกัน ความสามัคคีกันในทางธรรมความพร้อมเพรียงกันทำหน้าที่โดยเห็นแก่ธรรมเป็นหลัก เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องเคารพสิทธินิยมหรือประเพณีของกันและกัน โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน คือ วิมุตติ การปกครองสงฆ์นั้นจะต้องยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลัก แต่เมื่อการปฏิบัติยังไม่ถึงที่สุดก็อาจจะทำให้มีธรรมเนียมนิยมแตกต่างกันบ้าง จึงต้องมีความเคารพในธรรมเนียมของกันและกัน เพื่อป้องกันการกระทบกระเทือนทางจิตใจอันจะเป็นผลให้หมู่คณะเกิดการแตกร้างเป็นการยึดเหนี่ยวหัวใจกันไว้ด้วยสามัคคีธรรม (เรื่องเดียวกัน, หน้า 440-441) เมื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเข้าถึงที่สุดแล้ว ธรรมเนียมนิยมนั้น ๆ ก็หายไปเอง ไม่ถือเอามาเป็นสาเหตุของการขัดแย้งวิวาทอันเป็นปัจจัยทำลายความสามัคคีในสังฆมณฑล เมื่อสรุปถึงหลักการ ในการปกครองสงฆ์แล้วจะได้ 3 ประการ คือ

1) ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง แล้วอาศัยคุณธรรมต่าง ๆ ของ พระอริยสาวกเป็นเครื่องสนับสนุนเกื้อกูล

2) เคารพธรรมเนียมนิยมของกันและกันตามพระธรรมวินัย

3) มุ่งผล คือ ความสามัคคี และความผาสุกของคณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ (เรื่องเดียวกัน, หน้า 444)

ระบอบในการปกครองสงฆ์ การปกครองสงฆ์แต่เดิมมาเป็นการปกครองในทำนองอาจารย์ปกครองศิษย์ บิดาปกครองบุตร อาจารย์มีความเมตตาในศิษย์ บิดามีความเมตตาในบุตร ศิษย์มีความเคารพในอาจารย์ บุตรมีความเคารพในบิดา ต่างก็เป็นกัลยาณมิตรของกันและกัน โดยมีพระธรรมวินัยเป็นหลัก มีพระศาสดาทรงดำรงตำแหน่งในฐานะเป็นพระธรรมราชา คือ เป็นพระประมุขสูงสุด ทรง

ตั้งอยู่ในฐานะที่เป็นพระสังฆปริณายกผู้ดูแลพระภิกษุสงฆ์ ทรงวางระบอบการปกครอง คือ พระวินัย เพื่อให้หมู่สงฆ์เป็นหมู่ที่ดี ทรงบัญญัติหน้าที่ซึ่งอาจารย์กับศิษย์จะพึงปฏิบัติต่อกันอันเรียกว่า “วัตร” มีอุปชฌายวัตร สัททวิหการวัตร อาจารย์วัตร อันตเวาสิกวัตร เป็นต้น ต่างฝ่ายต่างก็เป็นฐานะของกันและกัน ไม่ปล่อยปละละเลย เมื่อศิษย์ทำผิดอาจารย์ก็จะลงโทษ ในฐานะอาจารย์กับศิษย์ หรือเหมือนกับบิดาลงโทษบุตร เป็นการลงโทษด้วยความเมตตาเพื่อให้สำนึกในความผิดของตน จะได้กลับตัวกลับใจจากการประพฤติผิดมาประพฤติให้ถูกต้อง อาจารย์หรือผู้ปกครองก็จะคอยเป็นผู้นำพร่ำสอนชี้คุณชี้โทษ ให้อุทิศตนถึงเหตุผล และควรควบคุมเอาใจใส่ โดยผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองนั้นจะต้องตั้งตนให้เป็นตัวอย่าง หรือผู้ปกครองที่ดีก่อน ซึ่งจะเป็นการง่ายขึ้นในการชักนำให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ใต้ปกครอง

การปกครองที่เป็นไปตามระบอบพระธรรมวินัยนั้น คือ การปกครองคนให้เป็นคนดี พร้อมทั้งความรู้และความประพฤติ ที่เรียกว่า วิชาจรรยาสัมปโน ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เมื่อคนดีอยู่ในสถานที่ใด ก็จะเป็นกำลังช่วยทำให้สถานที่นั้น ๆ เจริญงอกงามได้ สถานที่จะเจริญได้ก็เพราะคนดี ระบบการปกครองที่ดีจึงต้องสร้างคนดีให้มีจำนวนมากขึ้น เพื่อจะสืบสานนโยบายในการทำงานต่อไปอย่างไม่ขาดสาย พระพุทธองค์ทรงสร้างสาวกให้เป็นธรรมทายาท จึงทำให้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาจนถึงปัจจุบัน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในสมัยแรกพระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เอง ต่อมาให้พระอัครสาวกและพระผู้ใหญ่แบ่งเบาหน้าที่ เมื่อพระสงฆ์มากขึ้นจึงทรงมอบหมายให้พระอุปชฌาย์ดูแลแทน แต่พระองค์ก็ทรงให้ความเคารพและปฏิบัติตามมติของสงฆ์ทุกประการ ทั้งนี้เพื่อให้มติของสงฆ์มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามและเป็นการฝึกฝนให้ภิกษุทั้งหลายคุ้นเคยกับการปกครองในระบอบสามัคคีธรรม มีการประชุมพิจารณาแก้ไขปัญหาตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการของสงฆ์ร่วมกันเคารพความคิดเห็นกันและกันโดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก ดังปัจฉิมโอวาทที่ได้ตรัสว่า

“อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและพระวินัยนั้นแหละจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.ม.(ไทย) 10/ 26/ 64)

ในช่วง 45 พรรษาที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจอยู่นั้น คณะสงฆ์เกิดขึ้นและมีการวิวัฒนาการไปตามลำดับ เพื่อมองเห็นแนวนโยบายของพระองค์ในการเผยแผ่พระศาสนาและปกครองสงฆ์จึงขอแบ่งช่วงพุทธกาลออกเป็น ระยะดังนี้ (พระวิสุทธิโสภณ (สำรวม ปิยธมโม), 2543, หน้า 49)

ระยะที่ 1 ทรงแสดงธรรมเทศนาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มจากคนที่อุปการะต่อพระองค์ก่อน เช่น โปรตปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 เพราะปัญจวัคคีย์ได้ทำหน้าที่อุปฐากพระองค์ในการเสด็จออกผนวชใหม่ๆ ต่อมาจึงโปรดยสะกุลบุตร ภัททวัคคีย์ ชฎิล พี่น้อง ให้ได้บรรลุมรรคผลแล้วจึงส่งไปประกาศพระศาสนา เมื่อสาวกเลื่อมใสใคร่จะบวช พระองค์ก็จะทรงประทานการบวชเองที่เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา และเมื่อได้สาวกที่เป็นภิกษุผู้มีความสามารถแล้ว ก็ทรงส่งออกไปประกาศพระศาสนาช่วยงานของพระองค์ด้วย

ระยะที่ 2 หลังจากที่ได้ส่งพระสาวกไปช่วยประกาศพระศาสนาแล้ว มีกุลบุตร ผู้เลื่อมใสศรัทธาเข้ามาบวชมากขึ้น ภิกษุทั้งหลายพากุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและผู้มุ่งอุปสมบทจากทิศต่าง ๆ ด้วยตั้งใจว่าพระผู้มีพระภาคจักให้พวกเขาบรรพชาอุปสมบท กุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาอุปสมบทก็ลำบากจึงทรงอนุญาตการบรรพชาอุปสมบทด้วยวิธีไตรสรณคมน์ คือรับเอาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก จะเห็นได้ว่าในระยะนี้ พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจบางประการให้พระสาวกปกครอง

กันเองบ้างแล้ว คือใครเป็นอุปชฌาย์ของใครก็ให้ผู้นั้นช่วยดูแล ตักเตือนศิษย์ของตน ถ้าไม่เหลือปากว่าแรงแล้ว จะไม่ให้ภาระอันนั้นมาถึงพระองค์

ระยะที่ 3 ในระยะนี้การปกครองคณะสงฆ์คงจะผิตแผกกันออกไปตามสภาพของท้องถิ่นและของสำนัก เพราะแต่ละแห่งห่างไกลจากพระเนตรพระกรรณของพระพุทธเจ้าย่อมขึ้นอยู่แต่ละอุปชฌาย์อาจารย์จะดูแลสั่งสอนสาธุศิษย์ของตน

เมื่อพระพุทธองค์ทรงเห็นว่ามีพระสาวกมากแล้วควรจะได้มอบหมายให้หมู่สงฆ์ดูแลกันเองเพื่อเป็นการปูพื้นฐานการปกครองคณะสงฆ์โดยหมู่สงฆ์เอง ดังนั้นจึงทรงให้จัดการอุปสมบทด้วยวิธีไตรสรณคมน์ ทรงอนุญาตให้บวชด้วยวิธีอุตติจตุตถกรรมวาจาแทน คือให้มีพระสงฆ์ อย่างต่ำ 10 รูป มีรูปหนึ่งเป็นพระอุปชฌาย์ มีคู่สวด สวดถึง 4 ครั้ง จึงจะสำเร็จเป็นภิกษุได้ เมื่อทรงอนุญาตการบวชให้เป็นกิจของสงฆ์ (สังฆกรรม) เช่นนี้ ก็ทรงให้ใช้การบวชแบบเดิมนั้นกับสามเณร คือ ถ้าใครอายุยังไม่ถึง 20 ปี อยากรบวชก็ให้บวชเป็นสามเณรได้ ด้วยวิธีไตรสรณคมนบรรพชา มีอุปชฌาย์รูปเดียวก็พอ อนึ่งมีข้อสังเกตว่า นับตั้งแต่พระองค์ทรงอนุญาตให้พระสาวกบวชด้วยวิธีอุตติจตุตถกรรมวาจาแล้ว พระองค์ก็ทรงงดการอุปสมบทให้แก่ใครๆ อีก ทรงทำหน้าที่สั่งสอนและดูแลโดยทั่ว ๆ ไปเท่านั้น ทั้งนี้คงจะทรงมอบหมายความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์อย่างเต็มที่เพื่อว่าพระสงฆ์สาวกจะได้คุ้นเคยกับการปกครองกันเองภายหลังจากที่พระองค์ปรินิพพานแล้ว (พระมหาวิจิตร กลยานจิตโต, 2551, หน้า 42-44)

เมื่อกกล่าวโดยสรุปแล้ว การปกครองสมัยพุทธกาล ในระยะเริ่มต้น พระพุทธเจ้า เป็นผู้ดูแลทั้งหมด ตั้งแต่การบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา การรับไตรสรณคมน์ ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา ทูเตนอุปสัมปทา รวมถึงการบวชที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เองทุกประเภทอนุโลม เข้าในการบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งหมด ต่อมาการบวชด้วยไตรสรณคมนอุปสัมปทาทรงอนุญาตให้พระสาวกดำเนินการและการบวชที่มอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในการให้การอุปสมบท คือ อุตติจตุตถกัมมอุปสมบท อันเป็นการบวชแบบเดียวที่ยังใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน

อนึ่งเมื่อมีผู้บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนามากขึ้นก็ต้องมีกฎระเบียบข้อบังคับ เพื่อความเรียบร้อยของสงฆ์ พระสารีบุตรจึงทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท แต่พระองค์ทรงปฏิเสธต่อเมื่อเกิดความไม่ตีไม่งามในสงฆ์ จึงมีการบัญญัติสิกขาบทขึ้นคือพระธรรมวินัย ต่อมาก็ได้เป็นรูปแบบการปกครองของสงฆ์ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน โดยไม่มีใครเป็นผู้ปกครองสงฆ์แทนพระองค์ แต่ใช้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทน

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะทำให้เห็นว่าศาสนจักร คือ หมู่สงฆ์ เขตการปกครอง รูปแบบการปกครอง และอำนาจการปกครองของสงฆ์ โดยการปกครองนี้อยู่ภายใต้ธรรมวินัยที่ได้บัญญัติไว้ดีแล้ว และลำดับการปกครองที่มีอำนาจการปกครองโดยสมมติบัญญัติ คือหมู่สงฆ์ยอมรับกันว่าตำแหน่งและผู้ดำรงตำแหน่งนั้นเป็นผู้ปกครอง และผู้อื่นเป็นผู้อยู่ใต้ปกครอง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเกื้อกูลแก่การประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอน (ศาสนธรรม) เพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนา และสงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครองหมู่สงฆ์เอง โดยต้องเชื่อมโยงและสอดคล้องอนุโลมไปตามอำนาจการปกครองของอาณาจักรด้วยในบางประการ

2.4.4 ความหมายของอาณาจักร

ความหมายตามพจนานุกรมคำว่า อาณาจักร หมายถึง เขตแดนที่อยู่ในอำนาจปกครองของรัฐบาลหนึ่ง ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 604) อำนาจปกครองทางบ้านเมือง อาณาจักรมีอำนาจในการปกครองทั้งทางด้านการบริหาร ตุลาการ และการทหาร มีขอบเขตดินแดนในการปกครองชัดเจน แบ่งสัดส่วนการปกครองออกเป็นหน่วย โดยหน่วยการปกครองย่อยจะอยู่ภายในหน่วยการปกครองใหญ่ มีผู้ปกครองเป็นลำดับชั้น มีอำนาจเป็นใหญ่ในเขตการปกครองของตน และต้องเคารพซึ่งกันและกันตามฐานะผู้อาศัยอยู่ในบ้านเมืองในฐานะประชาชนมีสิทธิในการดำรงชีวิตตามอำนาจหน้าที่ของประชาชน ตามที่กฎหมายของบ้านเมืองนั้นกำหนดไว้และต้องปฏิบัติตามจารีต ประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้คนในสังคมนั้นปฏิบัติเพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข อาณาจักรจึงหมายถึงรวมถึง เขตการปกครอง รูปแบบการปกครอง อำนาจการปกครอง ผู้ปกครอง ผู้ใต้ปกครอง รวมทั้งรูปแบบวิถีชีวิต ความเชื่อ คติที่เป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรมด้วย

2.4.4.1 องค์ประกอบของอาณาจักร

แนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของอาณาจักรยังหาข้อยุติไม่ได้ ทั้งนี้เพราะมีผู้ให้คำนิยามมากมายว่า อาณาจักรนั้นควรจะหมายความว่าอย่างไร ความยุ่งยากสับสนมาจากแนวคิด หรือวิธีการคิดของนักคิดต่าง ๆ แต่จากคำนิยามความหมายต่าง ๆ ทำให้สามารถแบ่งองค์ประกอบที่สำคัญของอาณาจักรออกได้เป็น 4 ประการ คือ ประชาชน ดินแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย องค์ประกอบทั้งสิ้นนี้จะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ประชาชน คือผู้ที่เป็้องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของอาณาจักร เพราะประชาชนเป็นผู้สร้างวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแผนการบริหารการปกครองของอาณาจักร ประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถทำให้อาณาจักรเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมโทรมได้ สิ่งที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับประชาชน คือ จำนวน เชื้อชาติ และวัฒนธรรม ประเภทและชนชั้น ที่สำคัญ คือ คุณภาพของประชากร

2) อาณาเขตหรือดินแดน คือ การที่อาณาจักรจะจัดตั้งสังคมของตนเองขึ้นเป็นได้นั้น นอกจากจะมีประชากรแล้วยังจะต้องสามารถครอบครองดินแดนถิ่นที่อยู่เป็นของตนเองอย่างเป็น หลักแหล่ง มีอาณาเขตที่แน่นอน และเป็นที่ยอมรับของอาณาจักรอื่น ๆ ว่ามีอาณาจักรนั้น ๆ อยู่จริงไม่โดยทางพลตินัยก็โดยทางนิตินัย หรือทั้งสองอย่าง

3) รัฐบาล หมายถึงองค์กร หรือหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ปกครองและบริหารกิจการภายในอาณาจักรเพื่อจัดระเบียบและดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมเป็นองค์กรสำคัญที่ทำให้อาณาจักรดำเนินไปในทิศทางใด เป็นผู้กำหนดนโยบายและวางแนวทางให้กับอาณาจักร รวมทั้งเป็นตัวแทนของอาณาจักรในการติดต่อกับอาณาจักรอื่น ๆ รัฐบาล เป็นสถาบันหลักทางการเมืองมีหน้าที่หลักในการสร้างและรักษากฎหมายเพื่อความยุติธรรมและความสงบสุขของบ้านเมือง

4) อำนาจอธิปไตย หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครอง และการบริหารของอาณาจักรที่ขอบด้วยกฎหมาย มีลักษณะถาวร แสดงออกในรูปของการบังคับบัญชาผู้ที่อยู่อาศัยภายในอาณาจักรนั้น ๆ โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ อำนาจอธิปไตยนั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะจะเชื่อมโยงไปถึง

รัฐธรรมนูญของอาณาจักรนั้น ๆ ด้วย เป็นเครื่องแสดงความเป็นอิสระหรือความเป็นเอกราช อำนาจอธิปไตยอาจตั้งอยู่บนรากฐานของอำนาจบังคับหรือความยินยอมของประชาชน

2.4.4.2 สถาบันอาณาจักรสมัยพุทธกาล

ชมพูทวีป หรืออินเดียปัจจุบันเป็นดินแดนที่กว้างใหญ่ไพศาลมาก ประชาชาติเดิมที่สุด ที่อาศัยอยู่ในอินเดียครั้งแรกนั้น เท่าที่นักประวัติศาสตร์ค้นหาหลักฐานมาได้ว่า ประชาชาติเดิมที่อาศัยอยู่ในอินเดีย ก่อนที่พวกอารยันจะเข้ามา คือ พวกนิกริโต โซนตาล มุนดา และ โกลาเรียน ซึ่งปัจจุบันนี้ยังมีอาศัยอยู่บ้างในแคว้นพิหาร เบงกอล และตอนกลางของอินเดียบางส่วน ครั้นต่อมาได้มีการขนานนามชนอีกพวกหนึ่งที่มีความเจริญน้อยกว่าว่า ทัสยู หรือมิลักกะ และเรียกตัวเองว่า อารยัน หรืออริยกะประมาณ 2,600 ปี ก่อนพุทธกาล หรือประมาณ 4,000-5,000 ปีมาแล้ว ประชาชาติอารยัน ได้เคลื่อนย้ายจากแหล่งเดิมเข้ามาสู่อินเดีย การเคลื่อนย้ายของอารยันได้แบ่งออกเป็นสองสาย คือสายหนึ่งไปทางทิศตะวันตก เป็นชาติอารยันยุโรป อีกสายหนึ่งมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางทิศตะวันออกของทะเลสาบแคสเปียน ซึ่งบัดนี้เรียกว่า ตุรกีสถาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538, หน้า 45)

เมื่อพวกอารยันเข้ามาสู่อินเดียก็ได้ขับไล่พวกดราวิเดียน หรือมิลักกะ ซึ่งเป็นเจ้าของถิ่นเดิมให้ถอยร่นลงไปทางทิศใต้ของอินเดีย พวกอารยันก็ครอบครองอินเดียตอนเหนือและตอนกลางไว้หมด ในเบื้องต้นพวกอารยันอยู่รวมกันเป็นเผ่ามีหัวหน้าเผ่าเป็นผู้นำมีการดำเนินชีวิต แบบเลี้ยงสัตว์เร่ร่อน การปกครองเป็นไปแบบพ่อปกครองลูก มีทรัพย์สินที่สำคัญที่สุด คือ ปศุสัตว์ การนับความมั่งคั่งของชาวอารยันในสมัยนั้นนับกันที่ใครมีปศุสัตว์มากกว่ากัน เผ่าใดมีปศุสัตว์มากถือว่าเผ่านั้นมีฐานะเป็นปึกแผ่นมั่นคง ดังนั้นจึงมักเกิดการทาสสงครามแย่งชิงปศุสัตว์เพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่เกิดขึ้นเนื่อง ๆ

สภาพทางสังคม เมื่อพวกอารยันเข้ามาสู่อินเดียแล้ว ก็ได้มีการผสมเผ่าพันธุ์กันกับเจ้าของถิ่นเดิม ลัทธิความเชื่อต่าง ๆ ก็ได้ผสมกลมกลืนกันเข้าจนต่อมาแยกไม่ออกว่าประเพณีลัทธิความเชื่อของชนชาติต่าง ๆ เหล่านี้มีความแตกต่างกันอย่างไร ในยุคนี้พวกอารยันยังไม่ได้แบ่งชั้นวรรณะอย่างจริงจังนัก โดยแบ่งคนออกเป็น ชั้นตามอาชีพ คือ นักบวช นักรบ และพ่อค้าแต่ยังไม่มีการแบ่งวรรณะ การประกอบอาชีพของคนพวกนี้ยังไม่ได้กำหนดเป็นการสืบตระกูล กฎเกณฑ์ ที่จะควบคุมการแต่งงานในระหว่างชนชั้นต่างๆ ยังไม่มีข้อห้ามดังนั้นการแบ่งคนออกเป็น ชั้น ในระยะแรก ๆ จึงเป็นการจัดกลุ่มชนทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างง่าย ๆ (दनัย ไชโยธา, 2527, หน้า 45)

ครั้นต่อมาพวกพราหมณ์ได้จัดระบบสังคมขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับฐานะหน้าที่การงาน โดยแบ่งคนออกเป็นสี่พวกเรียกว่าวรรณะทั้งสี่ คือ

- 1) วรรณะกษัตริย์ มีหน้าที่ในการออกรบและการปกครอง
- 2) วรรณะพราหมณ์ มีหน้าที่ในการศึกษาพระคัมภีร์ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
- 3) วรรณะแพศย์ มีหน้าที่ในทางค้าขาย
- 4) วรรณะศูทร มีหน้าที่ในทางรับใช้ทาการงานเป็นกรรมกร

การจัดระบบทางสังคมนี้เกิดจากปัญหาทางเชื้อชาติและการเมือง ระหว่างพวกอารยันกับพวกดราวิเดียน และพวกป่าเถื่อนที่อยู่ในอินเดียมาก่อนพวกอารยัน การปฏิบัติต่อกันระหว่าง ชนชั้นเหล่านี้ทำให้เกิดการแบ่งชั้นวรรณะกันขึ้น ในชั้นแรกยังไม่รุนแรงและนับว่ามีประโยชน์ ในการปกครองมาก เพราะได้แบ่งวรรณะไว้ตามฐานะและภูมิชั้นของบุคคล แต่ต่อมาระบบนี้ ถูกแปรไปในความหมายอื่น พวกพราหมณ์อ้างว่าการจัดแบ่งวรรณะเช่นนี้มีใช้ตัวเองเป็นผู้แบ่ง แต่เป็นพระประสงค์

ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเบื้องบนกำหนดไว้ จึงได้ถือกันอย่างเคร่งครัดมาก ผู้ที่เกิดในวาระไหนก็ต้องดำรงตนอยู่ในวาระนั้นตลอดไป และการประกอบอาชีพก็ต้องให้เป็นไปตามหน้าที่ของตนๆ จะทำงานก้าว ก้าวข้ามวาระกันไม่ได้ ลูกหลานที่เกิดมาก็ต้องดำเนินตามรอยบรรพบุรุษของตนต่อไป การเปลี่ยนหน้าที่นั้นนอกจากจะถือว่าเป็นการทรยศต่อตัวเองแล้ว ยังถือว่าเป็นการฝ่าฝืนค้ำบัลลังก์ของพระเจ้าด้วย เดิมทีเดียวพวกพราหมณ์ได้ยกวาระพราหมณ์เป็นวาระที่สูงที่สุดและบริสุทธิ์ยิ่งกว่าวาระอื่นๆ ผู้ที่เกิดในวาระสูงถือตนว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่และบริสุทธิ์กว่าพวกวาระต่ำ แล้วใช้วาระของตนโดยอ้างว่าเป็นพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าบังคับผู้ที่เกิดในวาระต่ำรองลงมา ถ้าฝ่าฝืนก็ถูกพระเจ้าลงโทษ เรียกกันว่า เทวทัณฑ์บ้าง พรหมทัณฑ์บ้าง พวกที่เกิดในวาระต่ำโดยเฉพาะพวกศูทรหรือจัณฑาล ต้องยอมรับปฏิบัติตามคำสั่งของพราหมณ์โดยไม่มีข้อแม้แต่อย่างใด เพราะนอกจากกลัวอำนาจของพวกที่มีอำนาจเหนือตนแล้วยังกลัวพระเจ้าจะลงโทษอีกด้วย พวกศูทรจึงเป็นพวกที่ได้รับชะตากรรมที่น่าสงสารที่สุด

สภาพการเมืองการปกครอง ในยุคพระเวทนั้นองค์กรทางการเมืองของอินเดียยังไม่มีลักษณะเป็นรัฐ เพราะยังเป็นการปกครองแบบเผ่า ไม่มีอาณาเขตหรือดินแดนที่แน่นอน แต่หลังจากพวกอารยันได้ชัยชนะเหนือพวกดราวิเดียน ทำให้ความเป็นอยู่แบบเลี้ยงสัตว์เร่ร่อน ได้สิ้นสุดลง มีการสร้างหมู่บ้านเป็นหลักแหล่ง มีการทาสีกรรม ทำให้สังคมเล็กๆ ได้พัฒนาเป็นสังคมใหญ่ขึ้น มีการประกอบพิธีกรรมมากขึ้น ในลักษณะสังคมแบบชนเผ่า นั้น ระบบเครือญาติเป็นหน่วยสำคัญของสังคม การปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก เช่น กุลละ หรือครอบครัว มีบิดาเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งเรียกว่า กุลปะ มีหน้าที่ดูแลสมาชิกให้อยู่ในระเบียบวินัยที่ดี คาม หรือหมู่บ้าน มีคามินะ หรือคามณี เป็นหัวหน้าทำหน้าที่ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน หลายๆ หมู่บ้านรวมกันเรียกว่า วิศยะ หรือวิศ มีวิศบดีเป็นหัวหน้าหลาย ๆ วิศยะรวมกันเป็น ชน มีราชันหรือกษัตริย์เป็นหัวหน้า (दन्य षायोथा, 2527, หน้า 46)

ในสมัยนี้มีสถาบันทางการเมืองที่คอยจำกัดอำนาจของพระราชาไม่ให้มีมากจนเกินไป ซึ่งได้แก่ สภา และสมิติ นอกจากพระราชาถูกทอนอำนาจด้วยสภาและสมิติแล้ว ยังถูกทอนอำนาจด้วยสิทธิพิเศษของพวกบุโรหิต ซึ่งเป็นหัวหน้าของพวกพราหมณ์ประจำราชสำนัก เพราะพวกพราหมณ์นั้นเชื่อว่าเป็นผู้ที่สามารถสวดมนต์อ้อนวอนให้เทพเจ้าลดบันดาลให้พระราชาชนะในการรบได้ ตามความเชื่อถือของพวกอารยันที่นับถือเทพเจ้าโดยมีพราหมณ์เป็นผู้กระทำพิธีกรรมทางศาสนา ด้วยเหตุนี้พราหมณ์จึงเป็นส่วนสำคัญของสังคม

ต่อมาในยุคปลายพระเวทอำนาจของราชามากขึ้น เพราะได้มีการโยงเอาสถาบันกษัตริย์กับเทพเจ้าเข้าด้วยกัน คือ ถือว่าเทพเจ้าได้มอบคุณสมบัติอันน่านับถือต่าง ๆ ให้แก่พระราชา แต่ถึงแม้ว่าอำนาจของพระราชาจะมีมากในยุคนี้ แต่พระราชาก็ได้ทรงเป็นเผด็จการเพราะถ้าพระราชาประพฤติตนนอกทางแห่งธรรมะ ประชาชนอาจจะมิสืบทอดไปต่อหน้าพระราชาได้

ลักษณะทางการเมืองการปกครองมีการปกครองอยู่ 2 รูปแบบ ได้แก่ แบบราชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์มีอำนาจในการปกครอง มีตำแหน่งที่ลดหลั่นกันลงมา คือ บุโรหิต เสนาบดี เสนาแต่ส่วนย่อยมีสภาการปกครองจากจุดย่อย คือคาม นิคม ชนบท ระดับชนบทยังมีหัวหน้าใหญ่ 22 ท่านองเจ้าประเทศราชปกครองอีกด้วย และแบบสาธารณรัฐซึ่งมี 2 แบบด้วยกัน คือสาธารณรัฐเฉพาะตัวเป็นรัฐ ๆ ไป เป็นการปกครองแบบสภาของตระกูลนั้น ๆ โดยประธานสภาเป็นกษัตริย์ กับเป็นแบบ

สมาพันธรัฐ คือ มีรัฐอิสระหลาย ๆ รัฐมารวมกันมีการสับเปลี่ยนกันเป็นพระราชอาของสาธารณรัฐ โดยมีการกำหนดอายุของพระราชอา

ในสมัยนี้อารยธรรมอินเดียได้เจริญรุ่งเรืองในสังคม วรรณะพราหมณ์ได้มีบทบาทและมีอำนาจในสังคมมากขึ้นระบอบวรรณะจะเข้มงวดและรัดกุมมากขึ้น คนชั้นต่ำได้รับการกดขี่ข่มเหงเอาเปรียบ สภาพเช่นนี้ทำให้วรรณะอื่นๆ เช่น วรรณะกษัตริย์รู้สึกไม่พอใจวรรณะพราหมณ์ และได้พยายามที่จะหาแนวทางปรับปรุงสภาพของสังคมอินเดีย ในด้านการเมืองแคว้นต่างๆ ได้ถือกำเนิดเป็นรัฐขึ้น เพราะมีอาณาเขตที่แน่นอนและมีการปกครองที่เป็นระเบียบ มีระบบการจัดเก็บภาษีซึ่งแสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจแบบเมืองได้เจริญขึ้นแล้ว ภาษีต่างๆ เหล่านี้ทำให้รัฐมั่งคั่ง และมีความมั่นคง รัฐในสมัยพุทธกาลนี้ตามที่ปรากฏหลักฐานใน อุโปสถสูตร (อง.ทุก. (ไทย) 20/ 31/ 288) มีด้วยกัน 6 รัฐ คือ

1) รัฐกาสิ เป็นแคว้นสำคัญแคว้นหนึ่งในมัชฌิมประเทศ มีนครหลวงชื่อว่าพาราณสี ในสมัยพุทธกาลแคว้นกาสิเป็นมหาชนบทที่มีความสำคัญทางการเมืองมากและมักจะหาสงครามกับรัฐโกศลอยู่เนือง ๆ และกาสิมักจะเป็นฝ่ายชนะ แต่ต่อมาในสมัยพุทธกาลอำนาจของแคว้นกาสิ อ่อนลงดินแดนส่วนใหญ่ตกไปอยู่ในอำนาจการปกครองของกษัตริย์แห่งโกศล

2) รัฐโกศล มีเมืองหลวงชื่อว่า สาวตถิ เป็นเมืองที่ร่ำรวยและงดงาม ในสมัยพุทธกาลแคว้นโกศลเป็นแคว้นที่รุ่งเรืองและมีอำนาจมาก แคว้นกาสิในสมัยนั้นก็ขึ้นอยู่กับแคว้นโกศล มีหลักฐานมากแห่งทั้งทางฝ่ายพุทธและฝ่ายอื่น ๆ แสดงว่าแคว้นสักกะหรือศากยะอันเป็นวงศ์ของพระพุทธเจ้าก็ตกอยู่ใต้อำนาจหรือความคุ้มครองของแคว้นโกศล

3) รัฐอังคะ มีเมืองหลวงชื่อจัมปา ในสมัยก่อนพุทธกาลเคยมีอำนาจแต่ต่อมาในสมัยพุทธกาลก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของแคว้นมคธ ในมหาโควินทสูตรมีข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงอังคะชนบทว่าเป็นใน 7 ส่วนของชมพูทวีปในด้านการปกครอง

4) รัฐมคธ มีเมืองหลวงชื่อ กรุงราชคฤห์ เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งในสมัยพุทธกาล มคธเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในแถบอินเดียตอนบน และเป็นมหาอำนาจ ใน 4 ของชมพูทวีป ซึ่งได้แก่ แคว้นวังสะ แคว้นโกศล แคว้นอวันตี แคว้นมคธ

5) รัฐวัชชี มีเมืองหลวงชื่อเวสาลี เป็นแคว้นที่ปกครองแบบสาธารณรัฐ กล่าวว่าคุณะผู้ปกครองแคว้นมีถึง 8 ราชวงศ์ด้วยกัน และในจำนวนนี้วงศ์ลิจฉวีแห่งเวสาลี และวงศ์วิเทหะแห่งมิถิลาเป็นวงศ์ที่มีอำนาจมากที่สุด

6) รัฐมัลละ อยู่ทางทิศตะวันตกของแคว้นวัชชี แคว้นนี้มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ หรือระบบสามัคคีธรรม แยกเมืองหลวงออกเป็นสองส่วน คือ กุสินารา และปาวา

7) รัฐเจตี หรือเจติยะ อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นวังสะ มีเมืองหลวงชื่อ โสถถวดี ในคัมภีร์อังคุตตรนิกายมีข้อความระบุว่า พระพุทธองค์เสด็จโปรดชาวเจตีหลายครั้ง

8) รัฐวังสะ อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นโกศล ทางทิศตะวันตกของแคว้นกาสิ และทาง ทิศเหนือของแคว้นอวันตี มีนครหลวงชื่อ โกสัมพี มีพระเจ้าอุเทนเป็นผู้ปกครอง รัฐนี้รุ่งเรืองและ มีอำนาจมาก รัฐหนึ่ง พระพุทธองค์เคยเสด็จไปยังกรุงโกสัมพีหลายครั้ง

9) รัฐกูร์ มีเมืองหลวงชื่อ อินทปัตต์ อยู่ทางทิศตะวันตกของแคว้นปัญจาละ พระราชา ผู้ครองแคว้นนี้ในสมัยพุทธกาล คือ พระเจ้าโกรพิยะ พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่มีข้อความลึกซึ้ง เช่น มหานิทานสูตร และมหาสติปัญญาสูตรแก่พุทธบริษัทที่แคว้นกูร์

10) รัฐปัญจาละ อยู่ทางทิศตะวันออกของแคว้นกูร์ มีเมืองหลวงชื่อกัมปิลละ เมืองนี้ไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในพุทธกาลมากนัก

11) รัฐมัจฉะ อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นสุรเสนะ มีเมืองหลวงชื่อ วิราฎนคร ในนิทานชาดกมีข้อความระบุถึงว่า ชาวมหาชนบทมัจฉะได้ร่วมเป็นสักขีพยานในการแข่งขันการเล่นสการะหว่างกษัตริย์แห่งแคว้นกูร์ กับบุณณะเศรษฐีแห่งนครราชคฤห์ มีปรากฏในวิฐฐบัณฑิต

12) รัฐสุรเสนะ มีเมืองหลวงชื่อว่า มถุรา ในสมัยพุทธกาลกษัตริย์ของแคว้นนี้ ทรงพระนามว่า มธูราชอวันตีบุตร กล่าวกันว่าพระพุทธศาสนาตั้งหลักในแคว้นสุรเสนะได้ด้วยความปรีชาสามารถของพระมหากัจจายนะ ที่ได้สนทนารธรรมกับพระเจ้ามธูราชอวันตีบุตรถึงกับทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสแสดงพระองค์เป็นอุบาสก

13) รัฐอัสสะกะ มีนครหลวงชื่อ โปตนะ มีกษัตริย์ทรงพระนามว่า อรุณ คัมภีร์พระพุทธศาสนา กล่าวถึงแคว้นอัสสะกะว่า เป็นที่ตั้งอาศรมของพราหมณ์พาวรี ริมฝั่งแม่น้ำโคธาวรี

4) รัฐอวันตี มีเมืองหลวงชื่อ อุชเชนี ผู้ปกครองในสมัยพุทธกาลคือ พระเจ้าจันตปัชโชติ อวันตีเป็นแคว้นที่สำคัญ ใน 4 แคว้นที่ปกครองด้วยระบบราชาธิปไตย คือ มคธ โกศล และวังสะ แคว้นอวันตีรุ่งเรืองมากในสมัยพุทธกาล พระเจ้าจันตปัชโชติมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ

5) รัฐคันธาระ มีเมืองหลวงคือ ตักสิลา มีกษัตริย์คือ พระเจ้าปุ๊กกุสาติ พระองค์ทรงมีสัมพันธ์ไมตรีอย่างใกล้ชิดกับพระเจ้าพิมพิสาร เมืองนี้เป็นเมืองแห่งการศึกษา เป็นที่นิยมของบุคคลชั้นสูงในสมัยนั้น เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้ามหาลิ ก็สำเร็จการศึกษาจากแคว้นนี้

6) รัฐกัมโปชะ อยู่เหนือสุดตั้งอยู่เหนือคันธาระ กัมโปชะเป็นแหล่งกำเนิดของ ม้าพันธุ์ดี รูปร่างสวยงามแข็งแรง ในสมัยพุทธกาลไม่ปรากฏว่าพระพุทธศาสนาได้แผ่ไปถึงแคว้นกัมโปชะ ในคัมภีร์อินเดโยโบราณ แคว้นกัมโปชะมักจะได้รับกรกล่าวขานควบคู่กันไปกับแคว้นคันธาระ

นอกจากนี้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ยังปรากฏรายชื่อของแคว้นอื่นๆ อีก เช่น แคว้นโสวีระ สักกะ ภัคคะ พูลลิ โกลิยะ เป็นต้น ในยุคพุทธกาลนี้มีการปกครองทั้งสองระบบ คือ ระบบราชาธิปไตยกับระบบสามัคคีธรรม จะเห็นได้ว่าระบบราชาธิปไตยในสมัยพุทธกาลนี้พระราชามีอำนาจสมบูรณ์ โดยไม่ต้องมีสภาและสมมติเหมือนกับสังคมระดับเผ่าที่ใช้กันก่อนสมัยพุทธกาล เพราะในยุคนี้เป็นรัฐที่มีอาณาเขตกว้างขวาง ไม่สามารถหาความคิดเห็นของเผ่ามาใช้กับกลุ่มคนที่ไม่ได้นับถือพระเวทที่อยู่ในรัฐเดียวกันได้ ความเป็นเผ่าถูกแทนที่ด้วยระบบวรรณะ ระบบการเมืองการปกครองแบบเผ่าจึงเสื่อมสลายไป

รัฐที่ปกครองด้วยระบบราชาธิปไตย เช่น รัฐมคธ ปกครองโดยพระเจ้าพิมพิสาร รัฐโกศล ปกครองโดยพระเจ้าปเสนทิโกศล รัฐวังสะปกครองโดยพระเจ้าอุเทน และรัฐอวันตีปกครองโดยพระเจ้าจันตปัชโชติ ระบบการปกครองแบบนี้เป็นคู่แข่งกันในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกับระบบสามัคคีธรรม แต่รัฐที่ปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยจะมีความเข้มแข็งมากกว่า และได้ปราบปรามรัฐที่ปกครองด้วยระบบสามัคคีธรรมไว้ในอำนาจเกือบหมด คงเหลือแต่รัฐวัชชีรัฐเดียว ที่ยังคงเข้มแข็งอยู่

แต่หลังจากพุทธปรินิพพานไม่นานรัฐวชิขีก็ตกอยู่ใต้อำนาจของรัฐมคธ ซึ่งปกครองโดยระบบราชาธิปไตย

ส่วนการปกครองแบบสามัคคีธรรม คือ เป็นการปกครองแบบไม่มีกษัตริย์เป็นประมุขทรงอำนาจเด็ดขาด มีแต่ผู้ได้รับเลือกให้ทำหน้าที่เป็นประมุขแห่งรัฐ แล้วบริหารงานโดยการปรึกษาราชการกับสภา ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกแห่งเจ้าวงศ์ต่างๆ ซึ่งรวมกันเข้าเป็นคณะผู้ครองแคว้น การปกครองแบบนี้นับได้ว่าเป็นราชาธิปไตยระดับหนึ่ง เพราะเวลามีเรื่องราวต่างๆ ของรัฐเกิดขึ้น พวกชนที่มีหน้าที่ในการปกครองก็จะประชุมพิจารณากันในสถานที่ที่เรียกว่า “สังฆาตคาร” มีลักษณะคล้าย ๆ กับสภาผู้แทนราษฎรในปัจจุบัน ที่สมาชิกสภาต้องประชุมพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ รวมทั้งการออกกฎหมาย การตัดสินใจในกิจกรรมเกี่ยวกับอาณาจักรกันในสภา ในการใช้สังฆาตคารก็เช่นเดียวกัน เป็นสถานที่สำหรับประชุมพิจารณาเรื่องราวต่างๆ ของปกครอง เช่น ตอนที่ 25 พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงขอพระราชธิดาของเจ้าศากยะเพื่อมาเป็นพระมเหสี พวกศากยะก็ยกเรื่องนี้เข้าพิจารณากันในสังฆาตคาร หรือในตอนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พวกกษัตริย์มัลละ ก็เข้าไปประชุมกันในสังฆาตคารเพื่อจะพิจารณาว่า จะจัดการกับพระพุทธสรีระอย่างไร และตอนที่พระอานนทโกศลไปแจ้งข่าวการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าแก่เจ้ามัลละ ก็ได้ไปชี้แจงที่สังฆาตคารในขณะที่เจ้ามัลละกำลังประชุมกันอยู่ ระบบสามัคคีธรรมนี้มีหลักการคล้ายคลึงกับระบบราชาธิปไตยอยู่หลายประการ อาจถือได้ว่าเป็นระบบราชาธิปไตยสมัยโบราณ หลักการของระบบนี้ที่สำคัญที่สุดคือ ความสามัคคีตราบใดที่ยังมีความสามัคคีกันอยู่อาณาจักรก็จะมี ความเข้มแข็ง แต่เมื่อเกิดการแตกแยกความสามัคคีเกิดการแก่งแย่งชิงอำนาจกัน อาณาจักร ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้

กล่าวโดยสรุปการปกครองถือเป็นกลไกทางสังคม ที่สามารถแยกออกเป็น 2 รูปแบบคือ การปกครองฝ่ายอาณาจักร และการปกครองฝ่ายศาสนจักร การปกครองอาณาจักรในสมัยพุทธกาล แบ่งการปกครองออกเป็น 2 ประเภท คือ (ปริชา ช่างขวัญยืน, 2540, หน้า 4-6)

1) รัฐแบบราชาธิปไตย

ในสมัยพุทธกาล การเมืองการปกครองของอินเดียโบราณได้พัฒนาขึ้นอีกขั้นหนึ่ง คือ บรรดารัฐหรือแคว้นอิสระ ซึ่งทำสงครามแย่งชิงอำนาจกันลดจำนวนลง เพราะถูกผนวกเข้ากับแคว้นที่ชนะสงคราม แคว้นที่ชนะสงครามเหล่านี้จึงมีอาณาเขตขยายออกไปและมีแคว้นที่แพ้สงคราม เป็นแคว้นในความปกครอง เกิดเป็นอาณาจักรขึ้น 4 อาณาจักรคือ โกสัมพี (หรือวัตสะ) อวันตี โกศล และมคธ อาณาจักรเหล่านี้ต่างก็ต้องการมีอำนาจเหนืออาณาจักรอื่น ๆ จึงเกิดการแข่งขันกัน ในการสร้างเสริมกำลัง ดังนี้

1. อาณาจักรวัตสะ เมืองหลวง คือ โกสัมพี ในสมัยพุทธกาลกษัตริย์ที่ปกครองเมืองนี้คือพระเจ้าอุเทนหรืออุทยนะ โอรสของพระเจ้าศตานิเกปรินตปะ แห่งราชวงศ์ภารตะ หลังรัชสมัยของพระองค์ อาณาจักรถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรอวันตี ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าส่งพระสาวกมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุงโกสัมพี แรก ๆ พระเจ้าอุเทนไม่ทรงพอพระทัย แต่เมื่อได้สนทนากับพระปิณฑิลภการทวาชะแล้วก็ทรงพอพระทัยในคำสอนนั้น

2. อาณาจักรอวันตี เมืองหลวง คือ อุชเชนี พระเจ้าจันชปโชติเป็นกษัตริย์ทรงมีอำนาจมาก ถึงกับครั้งหนึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูเตรียมป้องกันพระนครของพระองค์อย่างแข็งแรง เพื่อเตรียมรับศึก

อาณาจักรวันตีเป็นศูนย์กลางสำคัญของพระพุทธศาสนาอีกแห่งหนึ่ง เป็นบ้านเกิดของพระสาวกสำคัญ ๆ เช่น พระมหากัจจายนะ พระโสณ อภัยกุมาร เป็นต้น

3. อาณาจักรโกศล เมืองหลวง คือ สาวัตถิ ในสมัยพุทธกาลกษัตริย์ที่ปกครองเมืองนี้มีหลายองค์ แต่ที่มีชื่อเสียง คือ พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงได้ชื่อว่าเป็นราชา เป็นหัวหน้าแห่งราชาทั้ง 5 พระชนิษฐาของพระองค์ทรงอภิเษกกับพระเจ้าพิมพิสาร ราชาแห่งแคว้นมคธ ภายหลังพระเจ้าพิมพิสารถูกพระเจ้าอชาตศัตรู พระราชาโอรสจับขังทรมานจนสิ้นพระชนม์ พระโกศลเทวีทรงเสียพระทัยตรอมใจจนสิ้นพระชนม์ พระเจ้าปเสนทิโกศลพิโรธจึงยึดแคว้นกาสีจึงทำให้เกิดศึกระหว่างแคว้นโกศลกับแคว้นมคธ

4. อาณาจักรมคธ ในสมัยพุทธกาล กษัตริย์ที่ปกครองแคว้นนี้ คือ พระเจ้าพิมพิสาร เดิมมีเมืองหลวงอยู่ที่ศิริวัชชะ ภายหลังได้ขยายเมืองออกไปและได้เปลี่ยนชื่อว่า ราชคฤห์ พระองค์ทรงมีมเหสีหลายพระองค์ ได้แก่ โกศลเทวี พระชนิษฐาของพระเจ้าปเสนทิโกศล เจลลนา พระธิดาของเจ้าชายแฉุกะแห่งลิจฉวี เกษมาทัทระ เจ้าหญิงแห่งแคว้นปัญจาบ การมีพระมเหสีซึ่งเป็น เจ้าหญิงจากแคว้นต่าง ๆ นี้ นอกจากแสดงว่าทรงมีพระราชอำนาจแล้ว ยังเป็นช่องทางให้แคว้นมคธสามารถขยายอำนาจได้อีกด้วย

2) สมาพันธรัฐ สาธารณรัฐ หรือสามัคคีธรรม

คำข้างต้นทั้งสามคำนี้เป็นคำที่มีผู้ใช้เรียกระบอบการปกครองของรัฐเล็ก ๆ ทางตอนเหนือของอินเดีย เรียกตามลักษณะของรัฐซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ของรัฐเล็ก ๆ คำว่าสาธารณรัฐ เป็นคำเรียกตามลักษณะการปกครอง ซึ่งประชาชนเป็นผู้เลือกผู้ปกครอง ส่วนคำว่าสามัคคีธรรมนั้น เรียกตามความนิยมของพุทธศาสนิกชนในเมืองไทย เพราะพระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้รัฐเหล่านี้เข้มแข็ง โดยตรัสอธิบายนิยามธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในรัฐ

ในบรรดารัฐเหล่านี้ รายละเอียดของการปกครองที่เราทราบมากที่สุด คือ การปกครองของเจ้าศากยะ เพราะพระพุทธเจ้ามาจากเผ่านี้ ในรัฐนี้มีผู้ปกครอง เรียกว่า ราชา ซึ่งบางสมัยมาจากคนตระกูลสูง บางสมัยมาจากการเลือกของประชาชน กิจการของรัฐดำเนินไปโดยผ่านที่ประชุมซึ่งประชุมกันในรัฐสภา ซึ่งเรียกว่า สันฐาคาร ผู้ที่เข้าประชุมมีทั้งคนหนุ่ม คนแก่ คนรวย คนจน เชื่อกันว่าสันฐาคารนี้อาจเป็นที่มาของรูปแบบการทาสังกรรม ผู้ที่จัดที่นั่งในที่ประชุมมีตำแหน่ง เรียกว่า อาสนปัญญาปะ ปรธานที่ประชุม เรียกว่า วินัยธร ไม่มีสิทธิออกเสียงมีหน้าที่เรียกคนเข้าประชุมให้ครบองค์เป็นของคณปุระกะ มีการเสนอหัวข้อการประชุมซึ่งเรียกว่า ญัตติ ซึ่งจะต้องมีการประกาศ เรียกว่า อนุสสวะนัง การอภิปรายจะดำเนินไปตามมติและตรงประเด็น ข้อสรุป หรือปฏิญญาจะประกาศต่อที่ประชุม หากที่ประชุมเจียบถือว่ามีมติรับรองเป็นเอกฉันท์ หากมีผู้คัดค้านให้ออกเสียงโดยเขียนลงในแผ่นไม้ที่เรียกว่า สลากา สีต่าง ๆ ซึ่งแทนความเห็นต่าง ๆ ผู้รวมคะแนนเสียง เรียกว่า สลากาคาหาปะกะ ต้องเป็นผู้ปราศจากอคติต่าง ๆ เสียงข้างมาก (เยภยยะสิกัง) จะเป็นฝ่ายชนะ และมีเจ้าหน้าที่จดบันทึกไว้ เมื่อลงมติแล้วห้ามยกขึ้นพูดใหม่อีก (ปริชา ช่างขวัญยืน, 2540, หน้า 7-8)

2.4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร

เมื่อจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร จะเห็นได้ว่า ทั้งศาสนจักรและอาณาจักรต่างก็เป็นอำนาจในการปกครอง โดยศาสนจักร คือ อำนาจการปกครองทางศาสนา และอาณาจักร คือ อำนาจการปกครองทางบ้านเมือง ด้านองค์ประกอบมีทั้งที่คล้ายกันและแตกต่างกัน

กล่าวคือ ศาสดาเป็นที่เคารพสูงสุดของศาสนา พระมหากษัตริย์หรือประธานาธิบดี เป็นต้น เป็นที่เคารพสูงสุดของบ้านเมือง ศาสนธรรม คือ หลักคำสอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย คือ กฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ประชาชนต้องประพฤติปฏิบัติตาม ศาสนพิธี คือ พิธีกรรม พิธีการต่าง ๆ ที่เนื่องด้วยศาสนา ทางบ้านเมืองก็มีพิธีกรรม และพิธีการต่าง ๆ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต เป็นต้น ที่เนื่องด้วยบ้านเมือง ศาสนบุคคล คือ ผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา เช่น นักบวช ทางบ้านเมืองจะมีรัฐบุรุษ นายกรัฐมนตรี ผู้ว่าราชการ เป็นต้น คือ ผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎเกณฑ์ กติกาทางบ้านเมือง ศาสนสถาน คือ สถานที่ประกอบศาสนกิจ สถานที่ราชการ เป็นต้น เป็นที่ประกอบกิจการบ้านเมือง ศาสนิกชน คือ ผู้เลื่อมใสศรัทธาในศาสนา ประชากร คือ ผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านเมืองนั้น (ปรีชา ช่างขวัญ ยืน, 2540, หน้า 10)

ในประเด็นศาสนิกชนของศาสนจักรกับประชาชนของอาณาจักรนี้อาจเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มเดียวกันหรือไม่ก็ได้ เพราะประชาชนในอาณาจักรนี้อาจมีฐานะเป็นศาสนิกชนของศาสนาด้วย ในขณะที่ศาสนิกชนของศาสนาอาจไม่จำเป็นต้องเป็นประชาชนของอาณาจักรนี้ก็ได้ ตัวอย่างเช่น ศาสนาบางศาสนาอาจมีอำนาจเหนืออาณาจักร มีผลต่อการปกครองทางอาณาจักรด้วย เช่น ศาสนาคริสต์ เมื่อศึกษาจากประวัติศาสตร์จะเห็นว่า หลาย ๆ ครั้งที่อำนาจของพระสันตปาปาซึ่งเป็นผู้ปกครองสูงสุดของศาสนาคริสต์ สามารถสั่งทางอาณาจักร คือ กษัตริย์ให้ออกไปทำสงครามเพื่อศาสนาได้ เช่น สงครามครูเสด หรือศาสนาอิสลามซึ่งบทบัญญัติทางศาสนาคือกฎหมายของประชาชน ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากอิสลามประเทศ ในขณะที่ศาสนิกชนของศาสนาหนึ่งศาสนาใดอาจไม่จำเป็นต้องเป็นประชาชนของดินแดนที่เป็นต้นกำเนิดที่ตั้งมั่น หรือศูนย์กลางของศาสนานั้นก็ได้ เช่น พุทธศาสนิกชนซึ่งมีอยู่ทั่วโลก โดยคนเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ที่อินเดีย ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนา ไม่จำเป็นต้องอยู่ที่ทวีปเอเชีย หรือประเทศไทยซึ่งเป็นที่ตั้งมั่นและศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรไม่เพียงการเปรียบเทียบด้านอำนาจและองค์ประกอบเท่านั้น เมื่อมองจุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนจักรกับอาณาจักรก็เป็นอีกจุดหนึ่งซึ่งต้องกล่าวถึง นั่นคือ จุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาคือการพัฒนาด้านจิตใจไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์หรือนิพพาน โดยเน้นที่จิตใจเป็นสำคัญ ส่วนจุดมุ่งหมายของอาณาจักรคือความอยู่ดีกินดี ของประชาชนในบ้านเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเน้นที่การพัฒนาด้านร่างกายและวัตถุ มีปัจจัย 4 เป็นต้น เมื่อทั้งด้านร่างกายและจิตใจต่างก็อยู่ในตัวมนุษย์ ดังนั้น ศาสนจักรและอาณาจักรย่อมมีความสัมพันธ์กันในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั่นเอง

ศาสนามีความสำคัญทั้งสำหรับดำเนินชีวิตส่วนตัวและการดำเนินชีวิตในสังคมกล่าวคือ ในทางส่วนตัวศาสนาช่วยให้บุคคลมีจิตใจสงบมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคในชีวิตและมีชีวิตอยู่ต่อไป ทำให้สามารถหาชีวิตไปสู่จุดหมายปลายทางได้ในทางสังคม ศาสนาทำให้สังคมมีความมั่นคงและเป็นเอกภาพ กล่าวคือ คนมีความเชื่อในเรื่องเดียวกัน หรือคนที่นับถือศาสนาเดียวกันย่อมทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความสมัครสมานสามัคคีและร่วมมือกัน ทำให้เกิดค่านิยมในทางเดียวกัน ทำให้คนในสังคมรู้สึกมีเอกลักษณ์ร่วมกัน ซึ่งทำให้มีลักษณะเด่นชัดแตกต่างไปจากสังคมอื่น ศาสนาได้ช่วยให้สังคมดำรงอยู่อย่างมั่นคง ชีวิตของปัจเจกชนในสังคมจึงมีความสัมพันธ์

กับศาสนาอย่างแยกไม่ออกคือซึ่งด้นัย ไชโยธา (ด้นัย ไชโยธา, 2539, หน้า 5-12) และ สุจิตรา อ่อนค้อม (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2545, หน้า 2-10) กล่าวไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. ศาสนาทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะทุกศาสนาล้วนมุ่งหวังให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดีและเมื่อศาสนิกชนเป็นคนดีแล้วสังคมก็ย่อมจะปราศจากความเดือดร้อน

2. ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม รวมทั้งหากบุคคลในสังคมประพฤติปฏิบัติตามหลักทางศีลธรรมที่ศาสนานั้น ๆ วางไว้ย่อมทำให้สังคม มีความสุข

3. ศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพราะศาสนิกชนสามารถดำเนินวิถีชีวิต ตามแบบอย่างของพระศาสดา หรือปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา 29

4. ศาสนาจะช่วยให้มนุษย์ทราบว่า สิ่งใดดีชั่ว ถูกผิด ตามมาตรฐานของศาสนานั้น ๆ และทราบถึงผลแห่งการกระทำนั้น ๆ เช่น คำสอนเรื่องหลักกรรมในพระพุทธศาสนา ว่าทำดีได้ดี หรือทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

5. ศาสนาเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการและถ่ายทอดวิทยาการ เนื่องจากจะเป็นแหล่งความรู้ของศาสตร์แขนงต่าง ๆ และถ่ายทอดศาสตร์เหล่านั้นไปสู่มนุษย์ในสังคม ความรู้ทางการแพทย์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม การช่าง การดนตรี และหัตถกรรม เป็นต้น

6. ศาสนาเป็นเครื่องส่งเสริมความมั่นคงในการปกครองประเทศ เช่น พระมหากษัตริย์ไทยทรงยึดมั่นและดำเนินนโยบายในการปกครองประเทศด้วยหลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ

7. ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจเมื่อปวงชนเกิดความทุกข์ร้อนใจ กล่าวคือ เมื่อคนเราเกิด ความทุกข์กายและใจ ก็ย่อมจะหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น และรูปแบบหนึ่งของการแก้ไขปัญหา คือการนำหลักธรรมทางศาสนาที่ตนเคารพนับถือมาเป็นที่พึ่งทางใจ และนำหลักธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ฉะนั้น เมื่อถามถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนับถือพระศาสนา เราจะได้รับคำตอบมากมายหลายประเด็นอันเป็นคำตอบจากแนวคิดของคนหลาย ๆ กลุ่มที่กล่าวถึงประโยชน์ของศาสนา เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วประโยชน์ของศาสนาตามทัศนะของบุคคลต่าง ๆ มีดังนี้

ท่านพระญาณวโรดมได้กล่าวไว้ในหนังสือศาสนาต่าง ๆ ว่าศาสนาทำให้คนมีหลักใจมีที่พึ่งพึ่งทางใจ (พระญาณวโรดม, 2543, หน้า 3-4) ส่วนธีรยุทธ สุนทรา (ธีรยุทธ สุนทรา, 2539, หน้า 6) ก็ได้ให้ความเห็นในเรื่องประโยชน์ของศาสนาไว้ว่า

1. ศาสนาสอนให้ทุกคนเป็นคนดีและมีศีลธรรม
2. มีความสำคัญต่อชาติ ประเทศ กลุ่มชนนั้น ๆ ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม วิจิตรศิลปะ และสามัคคีธรรม เป็นต้น

3. บางชาติใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในด้านการเมืองการปกครอง

4. ทำให้คนปกครองตนเองได้ทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง

5. ทำให้ผู้นับถือดำเนินชีวิตไปอย่างมีหลัก

6. ทำให้คนต่างจากสัตว์

7. ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์มิใช่หุ่นหรือเครื่องจักร

เมื่อศาสนาได้มีหลักคำสอนที่สามารถทำให้ผู้ศึกษา หรือนับถือได้นำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นแล้ว ก็กล่าวได้ว่าร่วมกันสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นอัน เป็นหน้าที่ของทุกคน ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ศึกษาหลักธรรมและปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดา ตลอดจนนาหลักธรรมมาใช้ในการ ดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นในสังคม

2. ศึกษาความสำคัญของศาสนาที่มีต่อสังคมและประชาชน โดยให้เห็นคุณค่าของศาสนาที่ตน นับถือ ตลอดจนคุณค่าของศาสนาที่คนอื่น ๆ นับถือ เพื่อนำหลักจริยธรรมในศาสนามาประยุกต์ใช้ใน การพัฒนาประเทศและทำให้สังคมมีความสงบสุข

3. ศึกษาและเข้าร่วมประกอบศาสนพิธีตามโอกาส ซึ่งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนานี้ ไม่ควรขัดต่อความสงบเรียบร้อยของกฎหมายบ้านเมือง ตลอดจนไม่ขัดกับจารีตประเพณีอันดีงามของ สังคมที่สืบทอดกันมา

4. เผยแผ่ศาสนาที่ตนนับถืออยู่ไปยังศาสนิกชนผู้นับถือศาสนาเดียวกันและศาสนิกชนต่าง ศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนาและเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ทางด้านศาสนา ระหว่างกัน

5. ปกป้องและรักษาศาสนาที่ตนเองนับถือ ตลอดจนสถาบันและองค์กรทางศาสนาต่าง ๆ มิ ให้ผู้ใดสร้างความเสื่อมเสียให้ได้และหากมีผู้ใดเกิดความเข้าใจผิดในศาสนาที่เรานับถือก็ควรให้ความ กระจ่างและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง

6. ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นศาสนาอื่น ๆ กล่าวคือ ไม่ดูหมิ่นหลักคำสอน ศาสดา คัมภีร์ ศาสนิกชน และพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนไม่ทำลายรูปเคารพ หรือโบราณสถานและโบราณวัตถุของศาสนา อื่น ๆ

7. ส่งเสริมให้มีกิจกรรมระหว่างศาสนาและศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิด ความเข้าใจอันดีระหว่างกันและเพื่อประสานความช่วยเหลือกันในอนาคต

8. ช่วยพัฒนาศาสนสถาน เนื่องจากศาสนสถานเป็นที่ประกอบพิธีกรรมและเป็นที่พักของ นักบวช ตลอดจนเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมของศาสนาต่าง ๆ ดังนั้น ศาสนิกชนที่ดีควรช่วยกัน พัฒนาศาสนสถานของตนให้สะอาดเรียบร้อยและทำนุบำรุงส่วนที่เสียหายให้มีความมั่นคงแข็งแรง ต่อไป

ศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมทั้งทางลบและทางบวก กล่าวคือ ศาสนาย่อมก่อให้เกิดทั้งความ แดกแยกและการรวมตัวกันของสังคม (เด็อน คำดี, 2543, หน้า 242-244) ซึ่งอาจแยกศึกษาได้ดังนี้

1. ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มอิทธิพลของศาสนาก่อให้เกิดการรวมกลุ่มด้วยปัจจัย 2 อย่าง คือ 1) อิทธิพลของคำสอน การตีความหมายคำสอนแตกต่างกันก่อให้เกิดนิกาย ทางศาสนาขึ้น การเกิด นิกายใหม่ หมายถึงเกิดการรวมกลุ่มของหมู่ชนที่มีความเห็นในด้านคำสอนเป็นอย่างเดียวกันและ มั่นใจว่าการตีความของตนเองมีความถูกต้องตรงต่อความประสงค์ของศาสดา และ 2) อิทธิพลของ พิธีกรรม พิธีกรรมทางศาสนาก็ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางศาสนาขึ้นได้ กล่าวคือ ผู้นิยมพิธีกรรมแบบ เดียวกันย่อมจะรวมเป็นพวกเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ไปจนถึงระดับตระกูล เผ่า และชาติ

2. ก่อให้เกิดการแยกกลุ่ม ศาสนาและความเชื่อแบบใหม่ ย่อมก่อให้เกิดสังคม แบบใหม่ ความเชื่อทางศาสนาแบบใหม่ย่อมนำมาซึ่งความขัดแย้งกับความเชื่อทางศาสนาแบบเก่า ก่อให้เกิด

ความรังเกียจสงสัยต่อหมู่ชนที่นับถือแตกต่างไปจากตน ซึ่งเป็นให้เกิดความขัดแย้งและอาจนำไปสู่การชนฆ่ากันในที่สุด

3. มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางสังคม คำสอนของแต่ละศาสนามีอิทธิพลต่อความรู้สึก นึกคิดของคนในสังคมที่นับถือศาสนานั้น ๆ เช่น ทัศนคติเกี่ยวกับชีวิต เรื่องทางเพศ สงคราม ทรัพย์สินสมบัติ เศรษฐกิจและความงาม เป็นต้น

4. มีอิทธิพลต่อระบบคุณค่าทางศีลธรรมแก่สังคม คำสอนทางศีลธรรมที่เกิดขึ้น ในสังคมก่อให้เกิดระบบความประพฤติของคนในสังคมทั้งในด้านกฎหมาย การกระทำ ศิลปะ เป็นต้น

5. มีอิทธิพลต่อการสร้างศิลปะ กล่าวคือ ศาสนาก่อให้เกิดศิลปะต่าง ๆ เช่น ละคร วรรณคดี จิตรกรรมฝาผนัง การแกะสลัก สถาปัตยกรรม การเต้นรำ เป็นต้น

ดังนั้น ศาสนาจึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคม ทั้งในด้านควบคุมและปรับสภาพสังคมให้ประสานสอดคล้องและในขณะเดียวกันก็อาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับอิทธิพลแนวความเชื่อที่มีต่อคำสอนของศาสนานั้น ๆ ประโยชน์ของการนับถือศาสนา การนับถือศาสนาเป็นเรื่องที่ดี ไม่ไร้ประโยชน์หรือมลายแต่อย่างใด เพราะศาสนามีคำสั่งสอนเกี่ยวกับชีวิต สังคม ทรัพย์สินสมบัติ เศรษฐกิจ ความงาม อุดมคติ ซึ่งล้วนเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อบุคคล สังคม สิ่งแวดล้อม ชีวิตที่ปราศจากศาสนาย่อมเป็นดังชีวิตที่เดินอยู่ท่ามกลางสายฝนที่ปราศจากการกั้นร่ม ประโยชน์ของการนับถือศาสนาอาจสรุปได้ดังนี้ (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2545, หน้า 31)

1. ศาสนาทำให้ผู้นับถือปกครองตนเองได้
2. ศาสนาทำให้ผู้นับถือเป็นคนฉลาด เป็นคนดีและเป็นคนมีความสุข
3. ศาสนาทำให้สังคมดีน่าอยู่อาศัย
4. ศาสนาทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเป็นไปในลักษณะที่พึงประสงค์
5. ศาสนาทำให้คนแตกต่างจากสัตว์
6. ศาสนาทำให้ผู้นับถือดำเนินชีวิตอย่างมีหลัก

กล่าวโดยสรุปความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรต่างมีรูปแบบการปกครองที่มีเอกลักษณ์ มีกฎ ระเบียบ แบบแผนเป็นของตนเอง ซึ่งสถาบันเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ด้วยกัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมคนละหน้าที่ มีรูปแบบความสัมพันธ์อยู่ 2 รูปแบบ (แสง อุดมศรี, 2549, หน้า 6-8) คือ

1. ความสัมพันธ์ลักษณะสนับสนุนส่งเสริม ซึ่งความสัมพันธ์รูปแบบนี้เกิดขึ้นโดยการแบ่งหน้าที่กันทำ โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ การนำสันติสุขมาสู่สังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เช่นอาณาจักรมีกษัตริย์เป็นผู้นำ มีหน้าที่ป้องกันคุ้มครองประเทศชาติ ไม่ให้มีการรุกราน ขัดแย้ง หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพตามความเหมาะสม ส่วนศาสนจักรทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอน ประชาชนให้มีศีลธรรม จริยธรรม รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เพื่อเป็นการลดหรือแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้ปกครองอาณาจักร ต่างฝ่ายต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน

2. ความสัมพันธ์ลักษณะขัดแย้ง คือไม่ลงรอยกัน หรือขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างพยายามชิงกันเป็นแกนนำสังคม หรือทำลักษณะครอบงำซึ่งกันและกัน เช่น การทำลายพระพุทธศาสนาของพระเจ้าปุชยมิตร กษัตริย์ราชวงศ์ศุภังคะ คือเมื่อถึงรัชสมัยของกษัตริย์องค์สุดท้าย

ของราชวงศ์โมริยะ คือ ราชวงศ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช มีอมาตย์คนหนึ่งชื่อปุชยมิตร ซึ่งเป็นพราหมณ์ได้ท้าวรัฐประหารโค่นล้มราชวงศ์โมริยะลงแล้วตั้งราชวงศ์ใหม่ชื่อราชวงศ์สูงคะ แล้วขึ้นครองราชย์ จากนั้นก็เริ่มแผนทำลายพระพุทธศาสนาทันที โดยสั่งให้เผาวัดวาอารามและสังหารพระภิกษุโดยได้ตั้งค่าหัวไว้รูปละ 100 ทินาร์ พร้อมกับรื้อฟื้นพิธีการของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น อัศวเมธ คือฆ่าม้าบูชายัญขึ้นอีก เป็นต้น เมื่อเกิดการขัดแย้งกันขึ้น ฝ่ายศาสนจักรมักจะเสียเปรียบฝ่ายอาณาจักรมากกว่าเพราะด้อยในเรื่องกำลังการต่อสู้

อีกนัยหนึ่งก็พิจารณาได้ว่า ศาสนจักรและอาณาจักรมีความสัมพันธ์กันในแง่ที่ต่างฝ่ายต่างให้การสงเคราะห์กันและกันตามหลักการสงเคราะห์ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในหลักธรรมหลายสูตรในพระธรรมเทศนาหลายสูตรแต่เมื่อประมวลมาแล้วทรงตรัสเรื่อง การสงเคราะห์ไว้ในทานวรรค (อง.ทุก. (ไทย) 20/ 49/ 22) ว่า การสงเคราะห์ 2 อย่าง คือ 1. การสงเคราะห์ด้วยอามิส 2. การสงเคราะห์ด้วยธรรม ในการสงเคราะห์ 2 อย่างนี้การสงเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ

ผู้วิจัยมองว่า การสงเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ ดีงามกว่าการสงเคราะห์ด้วยสิ่งของ เพราะการสงเคราะห์ด้วยธรรมสามารถทำให้คนธรรมดาสามัญก้าวสู่ความเป็นกัลยาณบุณชน โดยที่สุดสามารถเข้าสู่พระนิพพานได้ แต่การสงเคราะห์ด้วยอามิสไม่สามารถเข้าสู่พระนิพพานได้ เป็นแต่เพียงช่วยสนับสนุนให้บุคคลได้สั่งสมคุณงามความดี แต่ทั้งนี้การสงเคราะห์ทั้ง 2 ส่วน ต่างมีส่วนเกื้อกูลกันอย่างขาดไม่ได้

2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

ศาสนากับศาสนจักรมีความหมายที่แตกต่างกัน ศาสนาจะหมายถึงหลักการและคำสั่งสอน ซึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งของประชาชนผู้ใคร่ในความสงบทางจิตใจในทางพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนสู่ศาสนิกชนในศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ประโยชน์ที่จะได้รับตั้งแต่ขั้นต้น คือ ความสงบสุข จนถึงประโยชน์สูงสุด คือ การเข้าสู่พระนิพพานโดยไม่เลือกเพศ ภาวะ ชั้นวรรณะ เชื้อชาติ หรือศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชามีรายละเอียดโดยย่อ ดังนี้

2.5.1 ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง

ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง มีการกำหนดให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในกัมพูชา เปิดเจรจากันเพื่อขจัดความขัดแย้งของคนในชาติ ยุติสงครามกลางเมืองและเข้าสู่สันติภาพ โดยได้รับการสนับสนุนจากสหประชาชาติและประชาคมระหว่างประเทศ ในท้ายที่สุดรัฐบาลกัมพูชาและกลุ่มฝ่ายต่อต้านรัฐบาลอีกสามกลุ่ม (ที่เรียกกันว่า “เขมรสามฝ่าย”) อันได้แก่ พุนชินเปค ของสีหนุ แนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติประชาชนเขมร (KPNLF) ของซอน ซาน และเขมรแดงของเขียว สัมพันธ์ ได้ลงนามในความตกลงสันติภาพกรุงปารีส ในวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ.1993 สนธิสัญญาสันติภาพที่กรุงปารีส ค.ศ.1991 จึงเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของความคาดหวังว่าจะได้เห็นสันติภาพและความสงบสุขเกิดขึ้นในดินแดนกัมพูชา (เบ๊น ษุธิ ธิฐธา, 2017, pp 10.) หลังจากได้รับเอกราชอย่างสมบูรณ์จากฝรั่งเศส ใน ค.ศ.1954 มาจนถึงยุคสมัยการเปลี่ยนผ่านให้เป็นประชาธิปไตยของรัฐบาลรัฐกัมพูชา (State of Cambodia) ค.ศ.1991 ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกของกัมพูชา มีการเปลี่ยนแปลงระบบและโครงสร้างของระบบ

การเมืองรัฐสภาหลายครั้ง ไม่ปรากฏว่ามียุคใดที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เป็นแบบสากล การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกในกัมพูชภายใต้อำนาจการบริหารจัดการควบคุมดูแลกระบวนการเลือกตั้งโดย อันแทค (UNTAC) ถือเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งของเจตจำนงที่ถูกกำหนดไว้ในสนธิสัญญาสันติภาพที่กรุงปารีส เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม ค.ศ. 1991 หรือที่รู้จักกันในนามของ “ข้อตกลงปารีส (Paris Agreements)” ดังนั้น การที่จะบอกได้ว่ากัมพูชามีความเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด หรือไม่มีเลยตามที่องค์การสหประชาชาติและนานาชาติคาดหวังจะให้ มีให้เป็นประชาธิปไตยให้ได้ สิ่งหนึ่งที่จะเป็นตัวชี้วัดได้ก็คือ การศึกษาวิเคราะห์ถึงกระบวนการเลือกตั้งทั่วไปที่ผ่านมาของกัมพูชาตั้งแต่ ครั้งที่ 1 ค.ศ.1993 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (เบงซ์ ษุณีธิษฐา, 2017, pp 11.)

สามารถสรุปได้ว่า การเมืองกัมพูชามีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในอดีตกาลพระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองโดยอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทาง แม้ว่าในอดีตจะมีการนับถือพระพุทธศาสนาปนกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่ก็ไม่ได้เกิดความขัดแย้งใด ๆ เลย แต่กลับเอื้อต่อกัน เป็นประโยชน์ต่อการปกครอง หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นอุปกรณ์สำคัญในการปกครองให้ประชาชนอยู่กันอย่างสงบสุข ปกครองให้เป็นปึกแผ่นได้โดยง่าย แม้ในปัจจุบัน รัฐบาลก็ได้เอาใจใส่กิจการพระศาสนาพอสมควร พระสงฆ์ได้มีอิทธิพลทางการเมืองอย่างมาก เมื่อมีเหตุการณ์วิกฤตทางบ้านเมือง พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมและมีเสรีภาพในการเดินประท้วงรัฐบาลได้ ทางด้านการศึกษา ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น ได้แก่ มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาพระสิหนุราช อันเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสงฆ์ชาวเขมร

2.5.2 ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

ด้านเศรษฐกิจ ประชาชนชาวเขมรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม แม้ความเป็นอยู่ของประชาชนจะยังขัดสนอยู่ แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวเขมรเรียกร้อง คือ สันติภาพให้บ้านเมืองมีความสงบสุขโดยปราศจากการแก่งแย่งกัน รัฐนั้นได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรวัด และให้เงินเดือนแก่พระภิกษุสงฆ์ที่ได้ทำงานในหน่วยงานของรัฐ (เบงซ์ ษุณีธิษฐา, 2017, pp 12.)

เศรษฐกิจในพระราชอาณาจักรได้รับการชี้นำและบริหารโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจและพระคลัง (ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ Ministry of Economy and Finance) คือ ดร.หลวงเศรษฐกิจ อุน พรมนนิโรธ อุนพรมนนิโรธได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงเศรษฐกิจตั้งแต่ปี ค.ศ. 2013 ธนาคารแห่งชาติพระราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นธนาคารกลางของพระราชอาณาจักรและให้การกำกับดูแลภาคการธนาคารของประเทศและรับผิดชอบส่วนหนึ่งในการเพิ่มการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในประเทศ ระหว่างปี ค.ศ. 2010 ถึง ค.ศ. 2012 จำนวนธนาคารที่อยู่ภายใต้การควบคุมและสถาบันการเงินขนาดเล็กเพิ่มขึ้นจาก 31 หน่วยงานที่ครอบคลุมเป็นสถาบันมากกว่า 70 แห่งซึ่งเป็นตัวบ่งชี้การเติบโตในภาคการธนาคารและการเงินของกัมพูชา

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ภาคการเกษตรของกัมพูชายังไปได้ดี เช่นเดียวกับการลงทุน และการส่งออกสินค้า พื้นตัวโดยได้แรงหนุนจากอุปสงค์ภายนอกที่ดีขึ้น ส่วนภาคอื่น ๆ ที่สำคัญต่อการเติบโต เช่น การท่องเที่ยว การก่อสร้าง และอสังหาริมทรัพย์ ต่างได้รับผลกระทบหนักจากการระบาด วันที่ 22 กันยายน 2564 ธนาคารพัฒนาเอเชีย (เอทีบี) ปรับลดประมาณอัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจกัมพูชาในปี 2564 ลงเช่นกัน เหลือ ร้อยละ 1.9 จากที่เคยทำนายไว้ที่ร้อยละ 4.0 ในเดือนเมษายน แต่เอทีบีเชื่อว่าจีดีพีกัมพูชาจะเติบโตในอัตราเร่งสู่ระดับที่ร้อยละ 5.5 ในปีหน้า (จาก *สังคมโลก*:

เศรษฐกิจกัมพูชา, โดย เลนซ์ซุม, 2564, สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/articles/391867/>)

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ประชาชนชาวเขมรมีอยู่และไม่เคยขาดสน คือ พระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในใจ ซึ่งย่อหมายถึง สันติภาพที่จะเกิดขึ้นในชุมชนอาเซียนในอนาคต

2.5.3 ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม

สังคมเขมรประกอบด้วยผู้คนจากหลายชาติพันธุ์ โดยคนเชื้อสายเขมรถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุด และมีการตั้งถิ่นฐานกระจายไปทั่วทั้งประเทศ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรและทำการประมง โดยในช่วงหลายสิบปีมานี้ประชากรเชื้อสายเขมรจำนวนไม่น้อยอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองใหญ่อย่างพนมเปญ พระตะบอง กำปงโสม และกำปงจาม แม้ว่าชาวเขมรจะเป็นกลุ่มชนที่มีอิทธิพลต่อการเมืองและวัฒนธรรมของประเทศมากที่สุด แต่ฐานะทางเศรษฐกิจของพวกเขากลับมีฐานะยากจนเมื่อเปรียบเทียบกับคนเชื้อสายเวียดนามและจีน

ชาวเวียดนามจัดเป็นกลุ่มชนที่มีจำนวนมากเป็นอันดับสองของประเทศ ส่วนใหญ่ตั้งรกรากอยู่ในเมืองใหญ่และเขตรอบๆ ทะเลสาบหลวง กลุ่มชาติพันธุ์ที่สำคัญอีกกลุ่มคือชาวมุสลิมเชื้อสายจาม ซึ่งอพยพจากเวียดนามเข้ามาอาศัยอยู่ตามแนวชายฝั่งของแม่น้ำซาปกับแม่น้ำโขง โดยเฉพาะในเขตตอนเหนือของกรุงพนมเปญ ส่วนชาวจีนในกัมพูชาส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตตัวเมืองทั้งเล็กและใหญ่ มักจะประกอบอาชีพค้าขายซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจสำหรับกัมพูชา

ชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ นั้นประกอบด้วยพวกขแมร์เลอ อันได้แก่ชนเผ่าพื้นเมืองกว่า 30 กลุ่มในกัมพูชา กลุ่มคนเหล่านี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ตามภูเขาสูง มีภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองซึ่งแตกต่างกันออกไปตามแต่ละชนเผ่า

เราสามารถกล่าวถึงด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้ว่า พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อประชาชนกัมพูชา ถึงแม้ว่าบ้านเมืองจะตกอยู่ในภัยสงครามการแก่งแย่งระหว่างผู้มีอำนาจไม่เคยขาดสายถึงแม้ว่าในช่วงที่เขมรแดงเรืองอำนาจในกัมพูชา ได้ล้มล้างพระพุทธศาสนา โดยหวังจะให้สิ้นซาก แต่ก็ทำลายได้เพียงแค่รูปแบบและส่วนประกอบภายนอกเท่านั้น ไม่สามารถทำลายพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในใจคนเขมรได้ เพราะได้ฝังลึกอยู่ในใจเป็นเวลาช้านาน มรดกอันล้ำค่าที่พระพุทธศาสนามอบให้กับกัมพูชานั้นมีค่าเกินกว่าจะนับได้ เพราะได้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนเขมรไปแล้ว มีอิทธิพลต่อแนวคิด วิถีชีวิตของชาวเขมร วัฒนธรรมต่าง ๆ ได้เป็นที่พึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน (เบาង ภูริธิตฺตา, 2017, pp 12.)

2.5.4 ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ เยาวชน และกีฬา (ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា Ministry of Education, Youth and Sport) มีหน้าที่กำหนดนโยบายและแนวทางการศึกษาระดับชาติในประเทศกัมพูชา ระบบการศึกษาของกัมพูชามีการกระจายอำนาจอย่างมาก โดยมีการดูแลในสามระดับ ได้แก่ ส่วนกลาง ระดับจังหวัด และเขต ซึ่งรับผิดชอบในการบริหารจัดการ รัฐธรรมนูญของกัมพูชาประกาศใช้การศึกษาภาคบังคับฟรีเป็นเวลาเก้าปี รับรองสิทธิสากลในการศึกษาคุณภาพขั้นพื้นฐานสำหรับกัมพูชาปี 2019 ประมาณการว่าร้อยละ 88.5 ของประชากรเป็นผู้รู้หนังสือ (ร้อยละ 91.1 ของผู้ชายและร้อยละ 86.2 ของผู้หญิง) เยาวชนชาย (15–24 ปี) มีอัตราการอ่านออกเขียนได้ร้อยละ

89 เทียบกับร้อยละ 86 ในผู้หญิง (From *Krom march on missions*, by Khouth Sophak Chak-rya, 2021, Retrieved from www.scholaro.com/Cambodia Education System/)

ระบบการศึกษาของประเทศกัมพูชา ประกอบด้วย การศึกษาในระดับอนุบาล ซึ่งจะเริ่มรับนักเรียนเข้าศึกษาตั้งแต่อายุ 3-5 ปี แต่การศึกษาในระดับนี้พบว่ามีเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น การศึกษาในระดับประถมศึกษาจำนวน 6 ปี (เทียบเท่า Grade 1-6) การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (เทียบเท่า Grade 7-9) และการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (เทียบเท่า Grade 10-12) ในสมัยก่อนหลังจากสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องสอบเข้ามหาวิทยาลัยโดยใช้ข้อสอบเข้าที่แต่ละมหาวิทยาลัยจัดขึ้นเอง แต่ในปัจจุบันจะมีการสอบมาตรฐานเพื่อรับใบประกาศนียบัตรที่เรียกว่า “Bac Dup” ซึ่งได้นำมาใช้เป็นระบบกลางในการเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังมีการศึกษานอกระบบสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งเน้นการเรียนการสอนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ ระบบการศึกษาของกัมพูชาจะเน้นการอ่านออกเขียนได้ขั้นพื้นฐาน เนื่องจากโรงเรียนโดยส่วนใหญ่มีขาดแคลนอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน ยกตัวอย่างเช่น ในบางชั้นเรียน นักเรียนไม่มีหนังสือ สมุดจด หรือแม้แต่ปากกาในการเรียน ดังนั้น วิธีการเรียนการสอนที่นิยมมากที่สุดของกัมพูชา จึงเป็นแบบ “Chalk and Talk” หรือการเขียนบนกระดานแล้วสอนแก่ผู้เรียนเลย ในด้านการจัดการศึกษาโดยภาคเอกชนพบว่า เริ่มได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา สถานศึกษาเอกชนสามารถพบได้ทั่วไปในทุกระดับการศึกษาโดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป แต่ด้วยการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของสถานศึกษาเอกชนในระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้เป็นการยากสำหรับรัฐบาลในการเข้าไปตรวจสอบเพื่อสร้างมาตรฐานของโรงเรียนเอกชนต่าง ๆ ให้เป็นที่ยอมรับในระบบการศึกษากัมพูชา แนวทางพัฒนาการศึกษาของกัมพูชาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2539-2543) ของกัมพูชาได้กำหนดแนวทางกว้าง ๆ ในเชิงนโยบาย ยุทธศาสตร์และเป้าหมายการพัฒนาการศึกษาไว้ 3 ประการ คือ การให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมโดยทั่วกัน การยกระดับคุณภาพด้านการศึกษา และการปรับปรุงการวางแผนบริหารจัดการด้านการศึกษาให้เข้มแข็งมากขึ้น โดยมีแผนการลงทุนด้านการศึกษารองรับในช่วงปี พ.ศ.2538-2543 จากการปรึกษาหารือกับองค์การระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องในระดับหนึ่ง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2544-2548) เป็นการสานต่อแนวทางการพัฒนาการศึกษาที่เน้นถึงระดับแผนปฏิบัติการมากขึ้นแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติในการขยายโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง ประกอบด้วย แผนระยะสั้น พ.ศ.2544-2545 แผนระยะปานกลาง พ.ศ. 2547-2551 และแผนระยะยาว พ.ศ.2546-2558 ทั้งนี้ ที่ผ่านมากัมพูชาได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ทางการศึกษา พ.ศ. 2547-2551 (Educational Strategic Plan 2004-2008) หรือที่เรียกโดยย่อว่า ESP 2004/08 แผนยุทธศาสตร์ทางการศึกษาดังกล่าวมีเป้าหมายระยะยาวในการทำให้เด็กและเยาวชนชาวกัมพูชาทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงทุกระดับ สถานะทางเศรษฐกิจ ทุกเพศ ทุกพื้นที่ ทุกเชื้อชาติ แม้แต่ผู้พิการทางร่างกาย เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของประเทศและความผูกพันที่รัฐบาลมีต่อสัญญาที่ทำกับสหประชาชาติในเรื่องสิทธิเด็ก (U.N. Convention on the Rights of the Child) แผนระยะยาว พ.ศ. 2546-2558 และแผนระยะกลาง พ.ศ.2547-2551 เป็นการปรับปรุงจากแผนระยะสั้น พ.ศ.2544-2545 ประกอบกับแผนยุทธศาสตร์ในการลดภาวะความยากจน (Poverty Reduction Strategic Plan: PRSP) เมื่อปี พ.ศ.2545 เป็นฐาน โดยให้สอดคล้องกับแนวโน้มการ

เปลี่ยนแปลงทางประชากรและเศรษฐกิจระดับมหภาคในช่วง 10-15 ปีข้างหน้าของกัมพูชา ร่วมกับแนวทางการประชุมการศึกษาโลก (World Education Forum) และเป้าหมายการพัฒนาในสหัสวรรษ 2000 (Millennium Development Goals) ซึ่งเน้นการศึกษาสำหรับทุกคน (Education for All) แผนระยะยาว พ.ศ.2546-2558 ได้กำหนดให้กัมพูชาบรรลุเป้าหมายดังต่อไปนี้ภายในปี พ.ศ. 2558 อันได้แก่ 1) การเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มสูงขึ้นเป็น 3.8 ล้านคน 2) การเพิ่มชั่วโมงการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 3) การเพิ่มห้องเรียนและสถานที่เรียนในพื้นที่ขาดแคลน และ 4) การเพิ่มปริมาณและคุณภาพครูและการฝึกหัดครู โดยเน้นสำหรับระดับมัธยมศึกษามากขึ้นปีละประมาณ 10,000 คน ด้วยอัตราเงินเดือนเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 3-5 ต่อปี (เบงซ์ ษุณี ธิฐา, 2017, pp 15.)

ปัจจุบันพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชามีความเจริญขึ้นมามาก และมีแนวทางการปฏิบัติและการศึกษาเล่าเรียนที่แผ่ขยายออกไปมาก โดยใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาประยุกต์ใช้ รวมทั้งความร่วมมือระหว่างชาวกัมพูชาทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งความร่วมมือระหว่างนานาชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของกัมพูชา โดยได้รับการสนับสนุนดูแลจากกระทรวงธรรมการและศาสนา **ក្រសួងធម្មការ និងសាសនា** Ministry of Cults and Religion)

ปัจจุบันการศึกษาของพระสงฆ์ก็มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ จนถึงบัดนี้ โดยมีการศึกษาพระธรรมวินัยและภาษาบาลีขยายกว้างออกไปทั่วประเทศ ในช่วงปี พ.ศ.2532-2542 มีพระสงฆ์สอบธรรมวินัยชั้นตรี โท เอก ทั้งหมด 28,752 รูป โรงเรียนพุทธิกปฐมนศึกษาที่มีห้องเรียน 247 ห้อง โรงเรียนพุทธิกมัธยมศึกษา 6 แห่ง มีพระนักศึกษาทั้งหมด 848 รูป และมีสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาชื่อว่า พุทธิกอุดมศึกษาพระสีหนุราช ตั้งอยู่ในกรุงพนมเปญ มีพระนิสิตนักศึกษาเล่าเรียน ประเทศกัมพูชา มีพระไตรปิฎกมานานแล้ว จารึกลงในใบลานเขียนเป็นตัวหนังสือเขมรโบราณเป็นภาษาบาลีลงวันที่ 2 มกราคม 2473 กรมชำระพระไตรปิฎกแห่งวิทยาลัยพุทธศาสนบัณฑิต ได้เริ่มตรวจชำระและแปลจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาเขมรในพระราชบรรณาลัย (ห้องสมุด) กัมพูชา ณ เมืองพนมเปญ การสร้างพระไตรปิฎกฉบับนี้อยู่ที่พระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าสมเด็จพระเจ้าสุริยวรมันที่ 7 พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดี ชำระแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2473 รวมทั้งหมดได้ 220 เล่ม แบ่งเป็นวินัยปิฎก 23 เล่ม คือ นับตั้งแต่เล่มที่ 1 ถึงเล่มที่ 23 พระสุตตันตปิฎกมีทั้งหมด 64 เล่ม นับตั้งแต่เล่มที่ 24 ถึงเล่มที่ 77 และพระอภิธรรมปิฎกมีทั้งหมด 33 เล่ม นับตั้งแต่เล่มที่ 78 ถึงเล่มที่ 220 รวมหน้าทั้งหมด 36,630 หน้า การแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกของกัมพูชาจะมีทั้งภาษาบาลีและภาษาเขมรอยู่ในเล่มเดียวกัน โดยจัดพิมพ์ภาษาบาลีอยู่ด้านซ้ายมือและภาษาเขมรอยู่ด้านขวามือ จึงทำให้พระไตรปิฎกของกัมพูชามีจำนวนเล่มมากกว่าพระไตรปิฎกของไทยซึ่งมี 45 เล่ม เพราะแยกภาษาบาลีและภาษาไทยออกจากกัน ในปี พ.ศ. 2538 ประเทศไทย โดยกรมการศาสนาได้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี-เขมร โดยถ่ายเอกสารจากต้นฉบับเดิมจัดทำเป็นรูปเล่มสวยงามนำไปมอบถวายคณะสงฆ์ประเทศกัมพูชา เนื่องจากขณะนั้นพระไตรปิฎกของประเทศกัมพูชาหาได้ยากเพราะพิษของสงครามกลางเมืองทำให้คณะสงฆ์ของประเทศกัมพูชาได้มีพระไตรปิฎกสำหรับศึกษาเล่าเรียนมาจนถึงปัจจุบันนี้ (เบงซ์ ษุณี ธิฐา, 2017, pp 16.)

2.5.5 ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม

ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ได้มีสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่ามากมาย เช่น นครวัด นครธม เป็นต้น ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นมรดกสำคัญของกัมพูชา ประเทศกัมพูชาเป็นดินแดนที่เก็บอารยธรรมบนแผ่นดินไว้มากมายอย่างความใหญ่โตมหึมาของนครวัดนครธม จึงไม่แปลกที่มีประชากรนับถือศาสนาพุทธกว่าร้อยละ 95 แต่ประชาชนยังมีความเชื่อตามชาวเขมรโบราณที่มีความเชื่อในอำนาจเร้นลับที่มีอยู่กับธรรมชาติ (Animism) เมื่อชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์กับชาวต่างถิ่นก็อาจได้รับอิทธิพลจากความเชื่ออื่น ๆ เพิ่มขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องละทิ้งความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งในเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ต่างกัน ชาวกัมพูชาได้รับเอาความเชื่อทางศาสนาและลัทธิต่างแดนมากมายที่สำคัญ คือ พระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ลัทธิขงจื้อ และลัทธิเต๋า สังคมกัมพูชาจึงเป็นสังคมที่หลากหลายทางวัฒนธรรมที่คล้ายกับสังคมไทย

กัมพูชาได้บัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักและบัญญัติเป็นศาสนาประจำชาติ ทำให้ประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ ของประชาชนชาวกัมพูชาสอดคล้องใกล้เคียงกับไทยเป็นอย่างมาก โดยผู้สูงอายุจะเข้าวัดฟังธรรมเมื่อมีงานบุญตามประเพณี ประชาชนหนุ่มสาวและเด็กจะร่วมแรงช่วยเหลือจัดการงานอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ จะมีงานบุญประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาตามจันทรคติ เช่นเดียวกับไทยเป็นวันหยุดราชการ ได้แก่ วันมาฆบูชา วันปีใหม่เขมร (Khmer New Year) ซึ่งตรงกับวันสงกรานต์จะหยุดราชการในวันที่ 14-16 เมษายนของทุกปี วันวิสาขบูชา วันสารทเขมร ซึ่งตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เรียกว่า งานวันปรอจุมเบน (Pchum Benday) โดยจะเป็นวันหยุดราชการ 3 วัน ตั้งแต่วันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 จนถึงวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 และงานวันลอยกระทง (Water Festival) เรียกว่า งานบุญอมตูก ฯลฯ โดยกิจกรรมดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงวัฒนธรรม และวิจิตรศิลป์ **ក្រសួងវប្បធម៌ និងវិចិត្រសិល្បៈ**: Ministry of Culture and Fine Arts)

หากจะกล่าวโดยภาพรวมแล้ว วัฒนธรรมนิยม วัฒนธรรม และประเพณีของกัมพูชาและไทยจะใกล้เคียงกันในทุกเรื่อง รวมทั้งภาษา ถ้อยคำ พยัญชนะ สระ ตัวอักษร คำศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งที่ผ่านมาได้ถูกหยิบยืมแลกเปลี่ยนใช้สับเนื่องกันมา (ហេង មុនី ចិត្តា, 2017, pp 18.)

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ศาสนจักร คือ อำนาจปกครองทางศาสนา และเมื่อพิจารณาด้านองค์ประกอบก็จะเห็นว่าองค์ประกอบของศาสนา ได้แก่ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ส่วนองค์ประกอบของศาสนจักร ได้แก่ ศาสนิกชน อาณาเขตหรือดินแดน คณะผู้ปกครองอำนาจ ซึ่งมีความแตกต่างกัน ตรงที่ว่าองค์ประกอบของศาสนาจะยังไม่กล่าวถึงอำนาจการบริหารและการปกครอง แต่องค์ประกอบของศาสนจักรกล่าวรวมไปถึงการใช้อำนาจในการบริหารและการปกครองด้วย อาณาจักร คือ เขตแดนที่อยู่ในอำนาจปกครองของรัฐบาลหนึ่ง ๆ ซึ่งมีอำนาจในการปกครองทางบ้านเมืองที่มีส่วนประกอบ 4 ประการ คือ ประชาชน ดินแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย โดยที่การปกครองไม่ว่าจะเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือประชาธิปไตย หรือสามัคคีธรรม ล้วนมีเป้าหมายคือความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง ความอยู่ดีกินดีของประชาชนเป็นเป้าหมายสำคัญ (ហេង មុនី ចិត្តា, 2017, pp 20.)

ด้วยเหตุนี้ ทั้งอาณาจักรและศาสนจักรล้วนมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน ทั้งในลักษณะสนับสนุนส่งเสริม โดยมีวัตถุประสงค์ คือ การนำสันติสุขมาสู่สังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน

อย่างมีความสุข สอนประชาชนให้มีศีลธรรม จริยธรรม รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เพื่อช่วยลดหรือแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้ปกครองอาณาจักร ต่างฝ่ายต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในส่วนความสัมพันธ์ลักษณะขัดแย้งเกิดขึ้น เพราะความต้องการแย่งชิงกันเป็นแกนนำสังคม หรือทำลักษณะครอบงำ ซึ่งกันและกัน เช่น การทำลายพระพุทธรูปศาสนาของพอลพต ซึ่งความสัมพันธ์ลักษณะนี้จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้นับถือศาสนามากกว่า

2.6 บริบทพื้นที่ที่ศึกษา

บริบทพื้นที่ทำการวิจัย เรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา” จะกล่าวถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาของชุมชนหมู่บ้านสยาบิงเวง ตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.6.1 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดกำปงจาม

จังหวัดกำปงจาม (ก้อมปวงจาม **កំពង់ចាម**) เป็นจังหวัดหนึ่งทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศกัมพูชา มีเมืองกำปงจามเป็นเมืองหลักของจังหวัด ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อยู่ห่างจากกรุงพนมเปญ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 121 กิโลเมตร

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

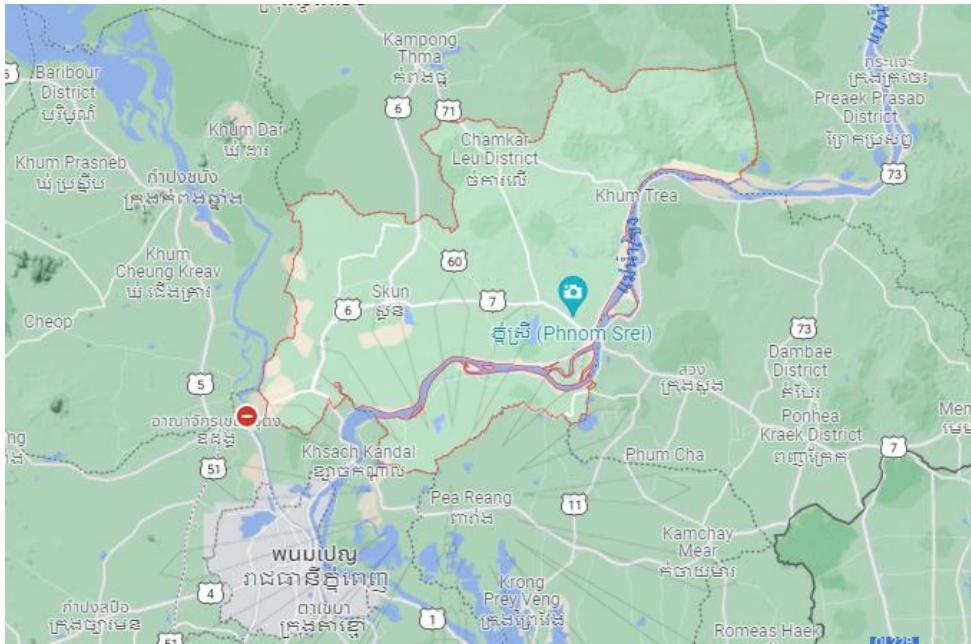
กำปงจาม (**ខេត្តកំពង់ចាម**) เป็นจังหวัด (เขต) ของกัมพูชาตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มภาคกลางของแม่น้ำโขง มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงเรียงตามเข็มนาฬิกา ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับจังหวัดกำปงธม
ทิศตะวันออก	ติดกับจังหวัดตโปงฆุม (ที่แยกจากจังหวัดกำปงจามเดิมในปี 2556)
ทิศใต้	ติดกับจังหวัดไพรเวงและจังหวัดกันดาล
ทิศตะวันตก	ติดกับจังหวัดกำปงชนัง

กำปงจามถูกแบ่งออกเป็นสองจังหวัดอย่างเป็นทางการในวันที่ 31 ธันวาคม 2556 ซึ่งหลายคนมองว่าเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของพรรครัฐบาล ดินแดนทั้งหมดทางตะวันตกของแม่น้ำโขงยังคงเป็นของจังหวัดกำปงจาม ในขณะที่ดินแดนทางตะวันออกของแม่น้ำกลายเป็นจังหวัดจังหวัดตโปงฆุม

ก่อนการแบ่งแยกนี้ กำปงจามขยายไปทางตะวันออกจนถึงชายแดนระหว่างประเทศกับเวียดนามเป็นจังหวัดที่ใหญ่ที่สุดลำดับที่ 11 ในกัมพูชา และมีประชากร 1,680,694 คน (พ.ศ.2556) เป็นจังหวัดที่มีประชากรมากที่สุดในกัมพูชา พอแยกเป็นจังหวัดตโปงฆุมแล้ว ในปัจจุบันมีประชากรราว 928,694 คน อำเภอที่ใหญ่ที่สุด คือ อำเภอกำปงจาม

แผนภาพที่ 2.1 แผนที่จังหวัดกำปงจาม

2. การแบ่งเขตการปกครอง

เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2556 พระบาทสมเด็จพระบรมนาถ นโรดม สีหมุนี ได้ลงพระปรมาภิไธยในพระราชกฤษฎีกา เพื่อแยกจังหวัดกำปงจามออกเป็น 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกำปงจาม และจังหวัดตโปพงฆุม ส่งผลให้เขตปกครองย่อยในจังหวัดกำปงจามลดลงเหลือ 10 อำเภอ (ស្រុក) จาก 16 อำเภอ ได้แก่

รหัสเมือง	อำเภอ	เขียนด้วยอักษรไทย	เขียนด้วยอักษรโรมัน
0301	บาธาย	บาเจียย (บาธาย)	Batheay
0302	ฉัมการเลอ	จ้อมการ์เลอ (จัมการเลอ)	Chamkar Leu
0303	เจียงเปรีย	เจียงเปรีย (เจียงไพร์)	Cheung Prey
0305	กำปงจาม	กำปงจาม (กำพงจาม)	Kampong Cham
0306	กำปงเสียม	กำปงเสียม (กำพงเสียม)	Kampong Siem
0307	กงเมาส	กองเมียะห์ (กงมาส)	Kang Meas
0308	เกาะสูติน	เกาะสูติน	Kaoh Soutin
0313	เปรียฌอร์	เปรียฌอร์ (ไพร์ฌอร์)	Prey Chhor
0314	สเรย์ซันธอร์	สเรย์ซันธอร์, ศรีโสธร (สรีสนธอร์)	Srey Santhor
0315	สตึงตรัง	สตึงตรัง (สทิงตรัง)	Stueng Trang

ตารางที่ 2.1 ตารางแสดงเขตปกครองย่อยในจังหวัดกำปงจาม

ในส่วนของ 6 อำเภอที่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดกำปงจามนั้น ได้แก่

รหัสเมือง	อำเภอ	เขียนด้วยอักษรไทย	เขียนด้วยอักษรโรมัน
0304	ดัมโบ	ด้อมแบ (ฎัมแบ)	Dambae
0309	ครุชฌาร์	กรูจณมาร์ (กรูจณมาร)	Krouch Chhmar
0310	เมมต	มะเมต (มเมต)	Memot
0311	อูเรียงโอว	โอเรียงโอว (อูรรังโอ)	Ou Reang Ov
0312	โปนเฮียแกรก	โปนเฮียแกรก (พญาแกรก)	Ponhea Kraek
0316	ตบองขมม	ตบองขมม (ตบุงขมม)	Tboung Khmum

ตารางที่ 2.2 ตารางแสดงอำเภอที่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดกำปงจาม

3. จำนวนประชากร

จำนวนประชากรของจังหวัดกำปงจาม ทั้งหมด 928,694 คน ความหนาแน่น เฉลี่ย 200 คน/ตร.กม. (530 คน/ ตร.ไมล์) สามารถจำแนกประชากรตามอำเภอต่าง ๆ ได้ดังนี้

รหัสเมือง	อำเภอ	เขียนด้วยอักษรไทย	จำนวนประชากร (อำเภอ/ คน)
0301	บาธาย	บาเธีย (บาธาย)	106,997
0302	จ็อมการ์เลอ	จ็อมการ์เลอ (จ็การ์เล็)	101,675
0303	เจียงไทร	เจียงเปรีย (เซียงไพร์)	102,898
0305	กำปงจาม	กำปงจาม (กำพงจาม)	48,365
0306	กำปงเสียม	กำปงเสียม (กำพงเสียม)	104,729
0307	กงเมียะห์	กงเมียะห์ (กงมาส)	95,488
0308	เกาะสุทิน	เกาะสุทิน	49,642
0313	เปรีโยม	เปรีโยม (ไพร์ณ)	133,712
0314	เสรีสนธิ	เสรีสนธิ, สรีสนธิ (สรีสนธิ)	81,687
0315	สตึงตริง	สตึงตริง (สทิงตริง)	103,501
รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้น			928,694

ตารางที่ 2.3 ตารางแสดงจำนวนประชากรในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดกำปงจาม

4. ที่มาของชื่อจังหวัด

กำปงจาม หมายถึง “ท่าเรือของชาวจาม” ในเขมร กำปงแปลว่า ท่าเรือ ส่วน จาม หมายถึงชนเผ่าจามที่เข้าพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระเจ้ากรุงกัมพูชา อาศัยอยู่ในจังหวัดในคราวที่เวียดนาม

ยึดอาณาจักรของชาวจาม คำว่า กำปง ในภาษาจามมีการใช้ร่วมกันในภาษาออสโตรนีเซียนอื่น ๆ ทั้งภาษามลายู ในมาเลเซียและอินโดนีเซีย ซึ่งมีความหมายว่า หมู่บ้าน สัญลักษณ์ที่จังหวัดนี้รู้จักกันดี คือ งูสองตัวพันกันซึ่งตั้งอยู่ที่สะพานเมืองหลวงกำปงจาม

แผนภาพที่ 2.2 ตราสัญลักษณ์จังหวัด

5. ด้านการเมืองการปกครอง

จังหวัดกำแพงเพชร มีการจัดสรรลดลงเหลือ 10 ที่นั่งในสมัชชาแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2561 (2018) จากเดิมมี 18 ที่นั่ง มี ฯพณฯ อุ่น จันทร์ดา เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดกำแพงเพชรในปัจจุบัน

6. บุคคลสำคัญที่มาจากจังหวัดกำแพงเพชร

พลเอกอาวุธ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรราชสฤษฎิศจักรักษ์กุล นายกรัฐมนตรี

บุญ รานี ประธานสภาภาคกัมพูชา

อัง พูน หัก อดีตนายกรัฐมนตรี

เหม เสง นักการทูต

เฮง สัมริน ประธานรัฐสภา

ฮุน มาเน่ ลูกชายของฮุน เซิน

ฮุน เนียง บิดาของสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรราชสฤษฎิศจักรักษ์กุล

ใน ต้ม อดีตนายกรัฐมนตรี

แก่ง วันศักดิ์ นักเขียน

ก้อง คม สมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.)

เซย์ ชุม ประธานวุฒิสภา

ชิม วาร์ อดีตนายกรัฐมนตรี

2.6.2 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของอำเภอศรีนคร

อำเภอศรีนคร (ស្រុកស្រីសន្ធរ) เป็นอำเภอ (สโรก) ตั้งอยู่ในจังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งทางตอนใต้ของแม่น้ำโขงรอบกึ่งกลางระหว่างกรุงเทพมหานคร เป็นอำเภอเก่าแก่ที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยยุคหลังพระนครระหว่าง พ.ศ.888 (ค.ศ.1431) ถึง พ.ศ.891 (ค.ศ.1434) ในช่วงสมัยกลาง (ยุคเมืองละแวก) สมัยนั้นรู้จักกันในชื่อศรีสาคร (ស្រីសាគរ)

1. ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอศรีนคร เป็นอำเภอ (สโรก) ภาคกลางของจังหวัดกำแพงเพชร มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงเรียงตามเข็มนาฬิกา ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับแม่น้ำโขงและจังหวัดกับอำเภอกงมาสของจังหวัดกำปงจาม
- ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอเกาะสุทิน
- ทิศใต้ ติดกับอำเภอสิฮอร์ จังหวัดกันดาล และอำเภอบ้านเรือง จังหวัดไพรเวง
- ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอสะคักกันดาล จังหวัดกันดาล

แผนภาพที่ 2.3 แผนที่อำเภอศรีสนธ

2. การบริหาร

นายอำเภอศรีสนธ คือ นายซิม คง โดยมี ๗ หน้ๆ หน้ จันทรดา ผู้ว่าราชการจังหวัดกำปงจาม

3. เขตการปกครอง

แบ่งเขตการปกครอง เป็น ตำบลแบ่งเป็น 14 ตำบล (คຸំ) และ 86 หมู่บ้าน (ភູມិ) รายละเอียดในตาราง ดังต่อไปนี้

Khum (Commune)	Phum (Villages)
Baray	Sya Boeng Veang, Sya Ampil, Banteay, Kamphlak
Chi Bal	Khnor Doung, Slaeng, Chi Bal, Tang Krang, Khyaong
Khnar Sa	Angk, Kngaok, Treas, Khnar Sa, Ampil
Kaoh Andaet	Kbal Kaoh, Kokir, Chong Kaoh, Krouch Saeuch
Mean Chey	Veal, Moan Dab Leu, Moan Dab Kraom, Kaoh Kou, Chey, Samraong, Pok Paen
Pteah Kandal	Ou Leav, Phteah Kandal Leu, Phteah Kandal Kraom, Chong Boeng Krau

Khum (Commune)	Phum (Villages)
Pram Yam	Pram Yam, Kdei Thkar, Cheung Doek, Chi Pray
Preaek Dambouk	Ta Kay, Ta Meun, Ta Mol, Chong Boeng Knong, Preaek Dambouk Kraom, Preaek Dambouk Leu, Svay Mu, Ampil, Phteah Veal
Preaek Pou	Roka Tvear, Preaek Pou Leu, Preaek Pou Kraom, Chras, Prathnal, Kouk Char, Santey, Thma Da, Turi Leu, Turi Kandal, Turi Kraom, Prey Tbeh
Preaek Rumdeng	Kser, Ou Lang, Tnaot Ka, Tnaot Kha, Preaek Rumdeng Ka, Preaek Rumdeng Kha, Preaek Rumdeng Kho, Preaek Ouv Chrueng Ka, Preaek Ouv Chrueng Kha, Svay Ta Noan Ka, Svay Ta Noan Kha, Kampong Pnov, Ta Koch, Ta Ngak Thmei
Ruessei Srok	Tnaot Kraom, Prey Totueng, Ruessei Srok, Tnaot Leu
Svay Pou	Pou, Svay, Chi Pao, Teahean, Trea, Khvet
Svay Sach Phnum	Svay Leu, Svay Kandal, Svay Tbound, Svay Kraom
Tong Tralach	Tong Tralach, Boeng Ting, Khting, Chonloat Dai

ตารางที่ 2.4 ตารางแสดงหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลศรีนครแยกตามชุมชน

4. จำนวนประชากร

จากการสำรวจสำมะโนประชากร พ.ศ. 2564 ประชากรของอำเภอ คือ 91,765 คน ใน 18,224 ครัวเรือน อำเภอศรีนครมีประชากรอำเภอเฉลี่ยของจังหวัดกำแพงจาม ขนาดครัวเรือนเฉลี่ยคือ 5.0 คนต่อครัวเรือน ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยในชนบทของกัมพูชาเล็กน้อย (5.2 คน) อัตราส่วนเพศในเมืองเป็นร้อยละ 92 กับเพศหญิงมากกว่าเพศชาย

5. สาธารณูปโภค

จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในอำเภอ 18,224 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100.00 มีระบบน้ำบาดาลและน้ำประปา สัญญาณโทรคมนาคมเข้าถึง จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ 500 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 40 ของจำนวนหลังคาเรือน เนื่องจากส่วนใหญ่ชาวกัมพูชานิยมโทรศัพท์มือถือแบบเคลื่อนที่เฉลี่ย 3 เลขหมายต่อคน

6. การเดินทาง

การเดินทางเข้าสู่ อำเภอศรีนคร ใช้เส้นทางจากพนมเปญ ถนนพระนโรดม ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือผ่านจังหวัดกันดาล-กำแพงจาม เดินทางด้วยรถยนต์ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 40 นาที ระยะทางประมาณ 50 กิโลเมตร

2.6.3 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของตำบลบารายณ์

ตำบลบารายณ์ อยู่ในอำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำแพงจาม ปัจจุบันตำบลบารายณ์เป็นหนึ่งในสองชุมชนในศรีสนธร์ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมแม่น้ำโขงแทบทุกปี ยกเว้นเมื่อระดับน้ำท่วมต่ำ อีกชุมชนหนึ่ง คือ เปรมย้า ซึ่งมักจะถูกน้ำท่วมในช่วงฤดูน้ำท่วม เช่น ในปี 2554 และ 2556 น้ำไม่ท่วมเฉพาะที่สูงบางจุดโดยเฉพาะบริเวณใกล้เจดีย์ ชุมชนบารายณ์และเปรมย้าตั้งอยู่ในพื้นที่น้ำท่วม โดยอยู่ห่างจากชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง 5 กิโลเมตร ชุมชนทั้งหมดถูกน้ำท่วมโดยแม่น้ำโขงเกือบทุกปีในอดีตที่ผ่านมา

1. ประวัติความเป็นมา

ในอดีตกาลนานมาแล้วพื้นที่ในตำบลบารายณ์เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร มีสัตว์หลากหลายชนิดอาศัยอยู่ เป็นชุมชนที่เก่าแก่ตั้งแต่ยุคก่อนเมืองพระนคร มีการตั้งถิ่นฐานของประชาชนมาช้านานจวบจนถึงปัจจุบัน

2. พื้นที่

ตำบลบารายณ์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอศรีสนธร์ ห่างจากอำเภอศรีสนธร์ 13.8 กิโลเมตร ใช้ระยะทางในการเดินทาง (รถยนต์) ประมาณ 29 นาที และตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของที่ว่าการอำเภอเมืองกำแพงจาม ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 67 กิโลเมตร ใช้ระยะทางในการเดินทาง (รถยนต์) ประมาณ 2 ชั่วโมง 20 นาที

3. เขตพื้นที่

ทิศเหนือ ติดกับ ชุมชน Prek Dambauk และ Svay Sach Phnom

ทิศใต้ ติดกับ จังหวัด Prey Veng

ทิศตะวันออก ติดกับ ชุมชน Prek Rumdeng

ทิศตะวันตก ติดกับ Pteah Kandal

4. เขตการปกครอง

นายชุน ศรีณย์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านสยาบึงแวง

นายสง ริน เป็นผู้ว่าการเขตตำบลบารายณ์

ตำบลบารายณ์ แบ่งเขตการปกครอง เป็น 4 หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน คือ 1. หมู่บ้านสยาบึงแวง 2. หมู่บ้านบันทาย 3. หมู่บ้านกำปลัก และ 4. หมู่บ้านสยาอำพล

5. จำนวนประชากร

ตำบลบารายณ์มีประชากรทั้งสิ้นประมาณ 1,441 ครัวเรือน โดยมีประชากรทั้งหมด 91,765 คน หมู่บ้านสยาบึงแวง ตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา ที่ทางผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัย มีจำนวนประชากรในปี 2564 (2021) ดังนี้

ลักษณะข้อมูล	ชาย	หญิง	รวม
แยกตามเพศ	1,945	1,871	3,816
แยกตามลักษณะสถานะของบุคคล			
- ผู้ที่มีสัญชาติกัมพูชาและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน	1,945	1,871	3,816

ลักษณะข้อมูล	ชาย	หญิง	รวม
- ผู้ที่ไม่ได้สัญชาติกัมพูชาและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน	0	0	0
- ผู้ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านกลาง (ทะเบียนซึ่งผู้อำนวยการทะเบียนกลางกำหนดให้จัดทำขึ้นสำหรับ ลงรายการบุคคลที่ไม่อาจมีชื่อในทะเบียนบ้าน)	0	0	0
- ผู้ที่อยู่ระหว่างการย้าย (ผู้ที่ย้ายออกแต่ยังไม่ได้ย้ายเข้า)	0	0	0

ตารางที่ 2.5 ตารางจำนวนประชากรแยกอายุ
(เฉพาะผู้มีสัญชาติกัมพูชาและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน)

หมู่บ้านสยาบึงเวง ตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสนธร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา

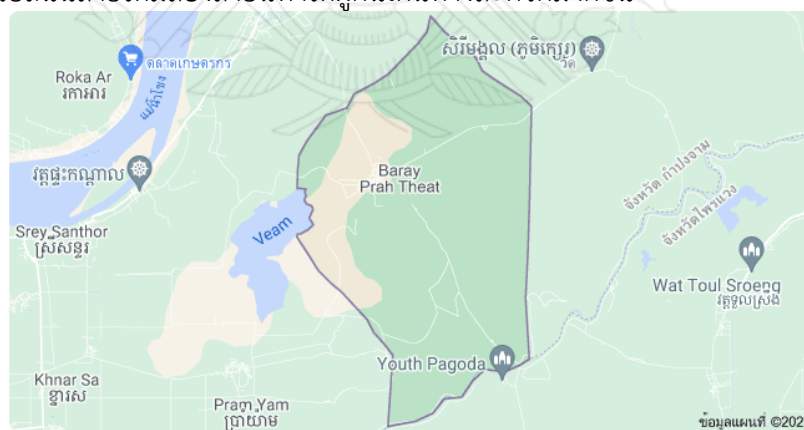
ประชาชนในเขตพื้นที่ หมู่บ้านสยาบึงเวง ตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสนธร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา จากจำนวนประชากร ทั้งสิ้น 3,816 รูป/ คน 774 ครัวเรือน แบ่งเป็นพระภิกษุและสามเณร มีทั้งหมด 130 รูป พระ 40 รูป สามเณร 90 รูป คฤหัสถ์ชาย มี 1,815 คน คฤหัสถ์หญิง 1,871 คน โดยมีขอบเขตครอบคลุมกลุ่มตัวอย่าง 400 รูป/ คน โดยมีเป้าหมายเป็นทั้งพระสงฆ์ และคฤหัสถ์ จากชุมชนในปัจจุบัน

6. สาธารณูปโภค

จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในตำบล รวม 774 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100.00 จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ 200 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 20 ของจำนวนหลังคาเรือน เนื่องจากส่วนใหญ่ชาวกัมพูชานิยมโทรศัพท์มือถือแบบเคลื่อนที่มากกว่าโทรศัพท์บ้าน มีโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นสองแห่งและศูนย์สุขภาพหนึ่งแห่งและมีเจดีย์สองแห่งในชุมชนทั้งหมด

7. การเดินทาง

ถนนสองสาย ระหว่างบารายณ์-สรีสนธร-กำปงจาม ถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2556 ทางหนึ่งเชื่อมต่อกับชุมชนเปรกตำมวกไปทางทิศตะวันตกและอีกสายหนึ่งเชื่อมต่อกับเปรกรำดังไปทางทิศตะวันออก ด้วยถนนสายใหม่สองสายนี้ทำให้ผู้คนเดินทางสะดวกมากขึ้น

แผนที่ 2.4 แผนที่หมู่บ้านสยาบึงเวง ตำบลบารายณ์

2.6.4 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของวัดบารายณ์

ประวัติความเป็นมา วัดบารายณ์พระซีม เป็นอนุสาวรีย์ศักดิ์สิทธิ์ และมีชื่อเสียงในประเทศกัมพูชาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีคนรู้จักมากมาย ทุกปีมีคนไปสักการะหลายพันคนตามความปรารถนาต่าง ๆ พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการ พระองค์จะเสด็จมาสักการะที่นั่นเสมอจวบจนถึงปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมา

วัดบารายณ์พระซีม เกิดขึ้นเป็นพระราชกรณียกิจที่พระเจ้าบักเซย์จำกรุงสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ ณ ที่ตากพระองค์เสด็จขึ้นสวรรคต หรือประวัติของวัดนั้นเขียนไว้ดังนี้ จารึกจากราชวงศ์กัมพูชาว่า “วัดบารายณ์พระซีม” เกิดขึ้นในรัชสมัยที่ 19 ของพระเจ้าบักเซย์จำกรุง กษัตริย์แห่งกรุงกัมพูชา ระหว่าง พ.ศ.1572 (ค.ศ.1029) เริ่มสร้างเป็นที่ระลึกในการหลบหนีจากกองทัพตา กอ เฮ

สถานที่ตั้ง

วัดบารายณ์พระซีม (วัดบารายณ์) ตั้งอยู่ในชุมชนตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา ขนาดที่ดินของวัดบารายณ์พระซีม มีเนื้อที่ 30 ไร่

ทิศเหนือ ติดกับ หมู่บ้านบันทาย

ทิศใต้ ติดกับ หมู่บ้านสยาบึงแวง

ทิศตะวันออก ติดกับ ตลาดบันทาย

ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่บ้านกัมปลัก

ลำดับเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาส อดีตพระเจ้าอาวาส วัดบารายณ์พระซีม

1. พระครูชัย คุรุฉัณ
2. พระครู เตื่อ คุรุเม็ญ
3. พระครู คำ คุรุคำ
4. พระครู คง โส (อุดม ปัญญา) คุรุคง สุน (อุทฺตบพฺภ)
5. พระครูพรมโตจ คุรุปุ่ตฺต
6. พระครูเสากอง คุรุเสากอง
7. พระครู เหม เต คุรุเม็ญ
8. พระครู ชุม ศร คุรุชุม
9. พระครู เอื่อง สิริฮูล คุรุเอื่อง
10. พระครูอุ่น บุญเอื่อง คุรุอุ่น
11. (ไม่มีชื่อ)
12. (ไม่มีชื่อ)
13. พระครู หัก สำนาง อุดมวิสุทธิปัญญา คุรุหัก สันถนอุทฺต วิสุตฺต บาก สันถน

กิจกรรมของวัด

กิจกรรมทางวัด พระภิกษุสงฆ์ วัดบารายณ์พระชีม ช่วงเช้าพรรษา

เวลา 04.00 น. ทำวัตรเช้า

เวลา 06.00-07.00 น. เรียนภาษาอังกฤษและเข้าห้องสมุด

เวลา 08.30 น. เลิกโรงเรียน

เวลา 08:40 น. บิณฑบาต

เวลา 11:00 น. ฉันทอาหารเพล

เวลา 1.00 น. เข้าเรียน ถึง 17.00 น.

เวลา 05.30 น. ทำวัตรเย็นและนั่งสมาธิ ถึง 18:00 น.

ตารางเรียนประจำสัปดาห์: 1 สัปดาห์ เรียน 5 วัน ตั้งแต่ วันจันทร์ถึงศุกร์ ส่วนวันเสาร์และวันอาทิตย์ ไม่มีการเรียนการสอนเรียน เป็นวันพักผ่อน ทำกิจกรรมจิตอาสา และทำความสะอาดวัด

หมายเหตุ: วัดบารายณ์พระชีม ได้เปิดโรงเรียนสอนศาสนาพุทธเบื้องต้น 3 ชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 3 โดยมีพระภิกษุสามเณร 150 รูป ในปี พ.ศ. 2564

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการประกอบการอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

ชฎาพร จินชานา (2561, หน้า 60-69) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนาในอาเซียน: กรณีศึกษาพัฒนาการของพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา” วิจัยนี้เป็นการศึกษาพัฒนาการของพุทธศาสนาและเพื่อวิเคราะห์ความหลากหลายของศาสนาในประเทศกัมพูชา ผู้วิจัยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์และนำเสนอรายงานแบบพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ประเทศกัมพูชา ได้รับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเข้ามาจากอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7-8 ต่อมาศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนิกายไศวะได้แผ่เข้ามาทางชนชั้นปกครองทำให้ทั้งพระพุทธศาสนาและพราหมณ์-ฮินดูได้เจริญรุ่งเรืองอยู่คู่เคียงกันมาตลอด ประเทศกัมพูชาตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส (พ.ศ. 2406-2496) พระพุทธศาสนาเสื่อมลงและกลับมาเจริญรุ่งเรืองในสมัยสมเด็จพระนโรดมสีหนุ (พ.ศ. 2496-2513) แต่พระพุทธศาสนาในสมัยสาธารณรัฐเขมร (พ.ศ. 2518-2522) ช่วงนายพล พต ครงอำนาจ ความเชื่อและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถูกยกเลิก พระสงฆ์ถูกบังคับให้สึกและถูกสังหารชีวิต ภายหลังรัฐบาลเขมรแดงถูกโค่นล้ม พระพุทธศาสนาได้รับฟื้นฟูอีกครั้ง แต่อยู่ในบริบทข้อจำกัด เนื่องจากผู้ที่ประสงค์บวชจะต้องมีอายุ 50 ปีขึ้นไป ตามข้อบังคับของภาครัฐ ซึ่งหมายความว่าพระพุทธศาสนาถูกควบคุมอย่างใกล้ชิดจากทางการเมือง จนถึงช่วงที่เป็นประชาธิปไตยในยุคราชอาณาจักรกัมพูชา สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ทรงให้ความสำคัญและเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ ปัจจุบันสมเด็จพระบรมนาถนโรดมสีหนุให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพระพุทธศาสนา การศึกษา ขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนาและการศึกษาสงฆ์มีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว

พระศรีวิสุทธิคุณ (ดร.) (2556, หน้า ก-ข, 290) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา: ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม” จากการศึกษาดังกล่าวได้พบว่า

พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชามีความเป็นอัตลักษณ์เชิงประเพณี และเมื่อกล่าวถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแล้ว พบว่าพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางระหว่างสองบริบทนั้น กล่าวคือ ทางสังคมที่ว่าด้วยรัฐ การเมืองการปกครอง องค์กรทางพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม กระบวนการเสริมสร้างทางศาสนาและวัฒนธรรม และบริบททางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัฒนธรรมในมิติและนามธรรมล้วนมีแกนกลาง คือ พระพุทธศาสนา แม้จะมีความเชื่ออื่นปะปนบ้าง แต่เมื่อว่าโดยสถิติของประชากรที่นับถือพระพุทธศาสนาของกัมพูชาที่มีเปอร์เซ็นต์สูงสุดในบรรดาประชากรที่นับถือพระพุทธศาสนาในอาเซียนด้วยกันแล้ว พระพุทธศาสนายังคงมีพลังดึงดูดที่สำคัญที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมมีความเป็นสังคมและวัฒนธรรมพุทธมากกว่าจะเป็นอย่างอื่น ซึ่งกล่าวเป็นสรุปได้ ดังนี้

1) พระพุทธศาสนา ได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนที่เรียกว่ากัมพูชา ตั้งแต่สมัยหลังสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระมหากษัตริย์ทรงยอมรับพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติ สืบทอดกันมาเป็นยุคสมัย คือ 1. ยุคพุนัน ซึ่งมีลักษณะของพระพุทธานามหายาน 2. ยุคเจนละ ซึ่งมีลักษณะเป็นพระพุทธานามหายาน 3. ยุคพระนคร ซึ่งพระพุทธานุถึงความเจริญถึงขีดสุดในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งนับว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา และ 4. ยุคหลังพระนคร พระพุทธศาสนาเถรวาทได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ในระยะที่เขมรแดงมีอำนาจ พระพุทธศาสนาถูกปราบปรามจนสิ้นสูญ พอหมดยุคของเขมรแดงแล้ว พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูอีกครั้ง จนกระทั่งเป็นศาสนาประจำชาติที่ได้รับการบรรจุไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

2) เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศกัมพูชาแล้ว ได้มีการจัดการด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของแต่ละยุค กระทั่งในปัจจุบัน การจัดการด้านการปกครองคณะสงฆ์กัมพูชา มีองค์กรการปกครองสูงสุดโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้นำทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย และมีการปกครองคณะสงฆ์ระดับรัฐถึงระดับวัด พระสงฆ์มีความตระหนักถึงประวัติศาสตร์ มีความเป็น “พระสงฆ์ของชาวบ้าน” การจัดการด้านการศึกษาในปัจจุบันมีองค์กรจัดการศึกษาโดยอิสระคือจัดการเรียนการสอนที่วัดและองค์กรที่รัฐบาลอุปถัมภ์มีสถาบันการศึกษาที่มีความพร้อมที่จะรองรับการเปิดประชาคมอาเซียน เช่น มหาวิทยาลัยพุทธศึกษา

3) ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศกัมพูชาด้วยระยะเวลาอันยาวนานนับพันปีแล้ว เป็นเหตุให้สังคม วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนา พัฒนาการเป็นกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกันอย่างเหนียวแน่น ประชาชนยึดมั่นในพระรัตนตรัย แล้วแสดงออกมาด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภavana ตามเทศกาล เช่น วันธรรมสวนะ มีประเพณีสิบสองเดือนที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมประเพณี สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดกระบวนการ “วิถีพุทธแบบกัมพูชา” แม้ว่าประเทศกัมพูชาเคยตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส แต่อิทธิพลของฝรั่งเศสไม่สามารถเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเชิงพุทธได้ แม้ถูกเขมรแดงปราบปรามชนิดที่เรียกว่า สิ้นซาก แต่ได้รับการฟื้นฟูอีกครั้ง ทำให้พระพุทธศาสนายังคงเป็นตัวเชื่อมระหว่างสังคมกับวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

4) ในอนาคต แนวโน้มและทิศทางของพระพุทธศาสนา ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมที่จะกำหนดทิศทางว่าพระพุทธศาสนาจะขับเคลื่อนไปในทิศทางใดและอย่างไร ในขณะเดียวกัน องค์กรทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ และประชาชน อาจจะต้องเรียนรู้กระแส

ความก้าวหน้าทางวัตถุอย่างรู้เท่าทัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้กำลังเข้ามาพร้อมกับการเปิดประเทศ ทั้งนี้เพื่อทำ ทายพลังแห่งจิตวิญญาณ และพลังแห่งศรัทธาในพระรัตนตรัยของแต่ละคนด้วย

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (2543, หน้า 97, 150) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิธีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาลัย (หลวงพ่อกุณ ปริสุทฺโธ)” พบว่า สื่อที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างใช้ รับสารของพระราชาวิทยาลัย เมื่อรวมกันแล้วตั้งแต่รับฟังบ่อยมาก รับฟังบ่อย รับฟังปานกลาง และรับ ฟังไม่ค่อยบ่อย ปรากฏว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีการรับฟังสื่อมากที่สุดคือโทรทัศน์ รองลงมา คือ วิทยุกระจายเสียง ซึ่งลักษณะและลีลาที่พระราชาวิทยาลัยใช้ในการสนทนาธรรมและตอบปัญหาธรรม แก่พุทธบริษัท หรือสื่อมวลชน ท่านใช้ลีลาเหล่านี้ คือ

ก. อธิบายธรรม หรือบรรยายไม่ยาว มีเนื้อความสั้นกะทัดรัด ฟังง่าย ใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่ว่า ชัดเจนและลุ่มลึก

ข. ทำให้มองเห็นภาพไปในตัวด้วย โดยไม่ต้องยกอุทาหรณ์ และเปรียบมากมาย เพราะเป็น การพูดแบบทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

ค. ให้เกิดกำลังใจ มีกำลังใจ และสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความกล้าที่แสดงออกในทาง สร้างสรรค์สิ่งดี ๆ เพื่อเป็นการให้กำลังใจสำหรับผู้ที่ได้รับรู้และอยากประสบผลสำเร็จในชีวิตต่อไป

ง. พูดด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย และสร้างอารมณ์ขัน ทำให้จิตใจร่าเริง ไม่น่าเบื่อหน่าย รวมทั้ง เหมาะสำหรับผู้ฟังทั่วไป

พระวุฒิกุล วุฑฒิกุล (2543, หน้า 71-72) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเทคนิคและวิธีการ เผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาธรรมนิ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)” จากการสัมภาษณ์พระราชาธรรมนิ พบว่า ในตอนนี้สังคม เรียกร้องว่ามีพระนักเผยแผ่มีน้อย สิ่งที่สำคัญในอนาคตอันใกล้ วิทยุ โทรทัศน์จะฟรี คือ จะมีเสรีภาพมากขึ้นค่าเช่าจะถูกลง พระสงฆ์จะมีโอกาสมากขึ้น คือ 1. ต้องแก่พระภิกษุสามเณร ให้มากขึ้น 2. ยืนหยัดในหลักธรรม และ 3. เมื่อวิทยุโทรทัศน์เป็นของกลาง หรือเป็นสมบัติของชาติจะ เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ ๆ อาจจะมีสถานีวิทยุ หรือโทรทัศน์เป็นของตนเอง ถ้าไม่มีแต่เวลาอาจจะถูก ลง เพราะฉะนั้นในแง่วิทยุโทรทัศน์จะไปได้ดี ถ้าไม่มีการควบคุมให้ดี หรือไม่มีการฝึกฝนก็จะทำให้มี ปัญหาได้ เพราะฉะนั้นจะต้องมีการเตรียมตัว ซึ่งตอนนี้ศาสนาอื่น ๆ เขาก็มีสถานีเป็นของตนเองแล้ว แต่ศาสนาพุทธเรายังไม่มี มหาวิทยาลัยสงฆ์จะต้องมีการฝึกฝนอบรม หรือพัฒนาเรื่องนี้อย่างจริงจัง และเทคนิคในการเผยแผ่นั้น ควรเน้นย้ำเป็นพิเศษในการสอนธรรมะให้เข้าถึงประชาชน ธรรมะต้องมี ชีวิตชีวา แม้ธรรมะจะเป็นสัจธรรม หรือปรมาตมก็ตาม คือ ว่าต้องสอนให้เข้าถึงจิตใจให้คนทำได้แล้ว ปัญหาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำมาประยุกต์ให้เข้ากับชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะคำพูดใช้ภาษา คนร่วมสมัย เวลาสอนจะเน้นสัมปหังสนา คือ ต้องไม่เครียด ใช้อารมณ์ขันเข้าแทรก หรือศิลปะความ งดงาม นำเสนอเนื้อเรื่องเป็นลำดับ นำเอาเรื่องที่ยากมาพูดให้ง่ายขึ้น ต้องมีศิลปะปรุงเนื้อหารธรรมะให้ เหมาะกับกลุ่มคน หรือกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม

พระภาวรัตน์ ธมฺมปญฺโญ (รณ) (2561, หน้า 86-90) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระसान สุเจีย (วชิรปญฺโญ) ประเทศกัมพูชา” จากผลการวิจัย พบว่า พระसान สุเจีย (วชิรปญฺโญ) เป็นพระเถระของกัมพูชา ซึ่งได้ถือกำเนิดในตำบลโคกโพธิ์ อำเภอ บุรีชลศร จังหวัดตากแก้ว ท่านมีรูปแบบ ลักษณะเด่น คุณสมบัติ เทคนิค ลีลาการเผยแผ่หลักการในการ เผยแผ่กระบวนการในการสร้างนักเผยแผ่พระพุทธศาสนารุ่นใหม่และช่องทางการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา สื่อที่ท่านใช้คือ สื่อสมัยใหม่ที่แตกต่างจากพระนักเทศน์ทั่วไป ท่านได้สร้างผลงานทั้งด้านการเขียนหนังสือ ด้านการเทศน์ และสร้างนักเทศน์ ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ท่านต้องการให้ธรรมะเข้าถึงคนรุ่นใหม่มากขึ้น สอนให้คนในสังคมรู้จักการตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ตลอดจนกระทั่งถึงการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่ประเทศกัมพูชาให้เจริญรุ่งเรืองมากขึ้นเนื่องจากการถูกทำลายโดยระบบเขมรแดง ผลการวิเคราะห์คุณค่าบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระसान สุเจีย (วชิรปัญญา) คือ มีคุณค่าด้านความเป็นผู้นำคุณค่าด้านการสร้างสมานฉันท์ คุณค่าด้านการรักษาพุทธพจน์ คุณค่าด้านธรรมประยุกต์ และคุณค่าด้านการปลูกฝังคุณธรรม ซึ่งเป็นคุณค่าที่สามารถทำให้ประชาชน คนวัยหนุ่มสาวเข้าใจหลักธรรมอันแท้จริงของพระพุทธเจ้า และสามารถนำเอาหลักธรรมนั้นประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

พระสุวรรณา อินทโชโต (เหือน) (2563, หน้า 100-103) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การใช้อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 10 มกราคม 1979 จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา” จากการศึกษาพบว่า 1. หลักอิทธิบาท 4 คือ หลักธรรมที่เป็นบันไดแห่งความสำเร็จในการปฏิบัติกิจทุกอย่าง ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจในเรื่องที่เราจะทำวิริยะ คือ ความเพียรไม่ทอดทิ้งในการประกอบกิจนั้น ๆ จิตตะ คือ เอาใจใส่ไม่ทอดทิ้งธุระในเรื่องนั้น ๆ และวิมังสา คือ การใช้ปัญญา พิจารณาตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบหาข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องหรือขัดข้องในกิจที่ทำ 2. การใช้อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 10 มกราคม 1979 จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา เป็นการจัดการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโดยใช้วิธีการ สุ จิ ปุ ลิ และจัดกิจกรรมให้นักเรียนมีความเจริญงอกงามในด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษะพิสัยและนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน 3. ผลการวิเคราะห์คุณค่าการใช้อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 10 มกราคม 1979 จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา มี 3 ด้าน คือ 1) คุณค่าด้านการเรียนรู้ที่สูงขึ้น 2) คุณค่าด้านความเป็นเลิศด้านวิชาการของโรงเรียน และ 3) คุณค่าด้านการนำหลักธรรมไปบูรณาการในการเรียนรู้

สุวรรณา ลิ้ม (2561, หน้า 65-78) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา” จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชาข้างต้นสามารถวิเคราะห์ถึงปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ปัจจุบันที่จะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุง และรักษาไว้ซึ่งที่เป็นคุณูปการแก่พระศาสนาเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังศึกษาถึงความเข้มแข็งของประเทศ โดยเฉพาะการศึกษาทางคณะสงฆ์ ที่ท่านได้อุทิศตนเพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และรักษาพระศาสนาไว้ให้พุทธศาสนิกได้ศึกษาสืบทอดจนมีถึงปัจจุบัน สำหรับปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ที่น่าเสนอต่อไปมีอยู่ 3 ประการ คือ 1. ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา 2. แนวทางแก้ไขปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา และ 3. แนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา

1. ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา คือ การที่สถาบันการศึกษาทางคณะสงฆ์จะเจริญขึ้น หรือเสื่อมลงนั้น ขึ้นอยู่กับความสงบสุขของประเทศชาติเป็นหลัก เพราะเป็นกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนระบบสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาการศึกษาทางคณะสงฆ์จากการศึกษาวิเคราะห์และผลการวิจัยที่เป็นปัญหาหลักของการศึกษา คือ ปัญหาด้านบุคลากร ผู้ทำ

หน้าที่จัดการเรียนการสอน ปัญหาหลักสูตรไม่ได้ปรับปรุงให้ทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมและปัญหาด้านงบประมาณในการจัดสร้างอาคารสถานที่เรียนให้เพียงพอต่อการเติบโตของจำนวนผู้เรียนในปัจจุบัน นอกจากนี้ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ก็พบปัญหาที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง คือ ปัญหาสงครามกลางเมือง ประเทศอยู่ในสภาพจลาจลวุ่นวาย พุทธศาสนิกชนละเลยต่อการปฏิบัติดีตามหลักคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก และตำราวิชาการต่าง ๆ ถูกเผาจนหมดสิ้น กว่าที่จะฟื้นฟูได้ต้องใช้เวลาหลายปี จึงสามารถกลับสู่สภาพความเจริญเหมือนเดิมได้

2. แนวทางแก้ไขปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ก็พบปัญหา สำหรับแนวทางแก้ปัญหการศึกษาของคณะสงฆ์ก็พบปัญหาผู้เขียนมีความเห็นว่าประเด็นที่จะต้องแก้ไขมีอยู่ 3 ประการ คือ

1) แก้ไขปัญหาการศึกษาแบบจารีตนิยม ปัญหาการจัดการศึกษาไม่เป็นระบบ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนจะอยู่ในรูปแบบ “มุขปาฐะ” การท่องจำเป็นหลักอยู่เฉพาะในหมู่ของพระสงฆ์และผู้ศรัทธาเข้ามาบวชในพระศาสนา ส่วนประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้ศึกษาภาษาบาลีมีความยากต่อการศึกษาให้เข้าใจการสอนอย่างถ่องแท้ ฉะนั้น จำเป็นจะต้องปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เข้ากับยุคสมัยใหม่

2) แก้ไขปัญหาโดยนโยบายของรัฐ สำหรับนโยบายการศึกษาของคณะสงฆ์ถึงจะมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศาสนูปถัมภ์มาตลอดจนมีความเจริญรุ่งเรือง ก็สามารถเสื่อมสลายลงได้เพราะผู้เป็นประมุขของประเทศที่แสวงหาอำนาจ ตลอดจนทำให้เกิดวิบัติในราชวงศ์ มีการรุกรานจากประเทศเพื่อนบ้านส่งผลให้การศึกษาทางคณะสงฆ์เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว

3) แก้ไขปัญหาโดยคณะสงฆ์ การที่พระสงฆ์เข้ามาเคลื่อนไหวในยามวิกฤตนั้น เพราะเห็นว่าถ้ามีแต่เอาความสุขส่วนตนจากการอุปถัมภ์บำรุงจากพระมหากษัตริย์และประชาชน โดยมีได้เข้ามีส่วนรวมในการกอบกู้ชาติ จากการเปลี่ยนแปลงระบบราชการของฝรั่งเศส ทำให้เกิดกระแสการต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มพระสงฆ์ทั่วประเทศ ถึงแม้จะถูกบังคับปราบปรามจากวัฒนธรรมต่างชาติ การปกครองประเทศโดยระบบคอมมิวนิสต์ พระสงฆ์ก็ไม่ยอมจำนนต่อปัญหา ถึงจะถูกจับกักขังและถูกประหารชีวิตก็ไม่ยอมเสียวัฒนธรรมความเป็นชาติ คณะสงฆ์และประชาชนผนึกกำลังกันสร้างชาติ ปกป้องความเป็นชาติไว้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งอำนาจรัฐ เพราะรัฐทำให้ชาติเสียหายได้โดยไม่ฟังเสียงประชาชน

3. แนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ก็พบปัญหา หลังจากที่ประเทศกัมพูชาได้รับเอกราชการศึกษาของคณะสงฆ์ก็พบปัญหาถึงแม้ในปัจจุบันมีการพัฒนามาตามลำดับก็ตาม แต่ถ้าคณะพระสงฆ์ยังทำงานขาดความร่วมมือกันเพื่อขับเคลื่อนองค์กรพระพุทธศาสนาให้มั่นคง แม้จะมีการบรรจุพระพุทธศาสนาไว้ในฉบับรัฐธรรมนูญว่าเป็นศาสนาประจำชาติก็ตาม เป็นเพียงหลักการเท่านั้น หากพระสงฆ์ทั้งประเทศไม่ร่วมมือกันจรโลงพระศาสนาเห็นแก่อำนาจ ไม่หวังผลแก่ประเทศชาติ อาจเป็นไปได้ที่ต่างชาติอาจเข้ามาปกครองประเทศอย่างแต่ก่อน ดังนั้น หลักการที่เป็นแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ก็พบปัญหาให้มั่นคงถาวรนั้น ต้องดำเนินในลักษณะ ดังนี้

1) ศึกษาให้เข้าใจบริบทสังคมที่บรรพบุรุษได้รักษาไว้ ทำให้เกิดเป็นประเทศที่มีเอกราชซึ่งได้ต่อสู้มาจนถึงปัจจุบัน

2) ต้องดำเนินรอยตามพระยุคลบาทในพระเจ้าบรมมหาราชวัง ที่พระองค์ทรงยึดทางสายกลาง การบริหารประเทศจนได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสที่เรียกว่า ทฤษฎีพุทธสังคมนิยม (Buddhist

Socialism) ส่งผลให้การศึกษาที่มีความเจริญรุ่งเรืองมีพุทธิกมหาวิทยาลัยพระสิหนุราชเป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปจนกระทั่งปัจจุบัน

3) รัฐบาลต้องอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาโดยสุจริตใจ ไม่หวังผลทางการเมือง และพระสงฆ์ไม่ตกเป็นเครื่องมือทางการเมือง

Pritchett and Filmer (1997) พบว่า ประเทศต่าง ๆ มีการใช้จ่ายเงินเพื่อการลงทุน ในเรื่องหนังสือและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อตัวเด็ก น้อยกว่าการลงทุนเกี่ยวกับเงินเดือนและสวัสดิการครูเป็นอย่างมาก ในขณะที่ผลการตรวจสอบโดยใช้ สมการ การผลิตทางการศึกษา แสดงว่าเมื่อเพิ่มมูลค่าการลงทุนเกี่ยวกับหนังสือและอุปกรณ์การเรียน การสอนให้ ผู้เรียน 1 ดอลลาร์ จะส่งผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนสูงกว่าการเพิ่มมูลค่าการลงทุนในด้านเงินเดือนและสวัสดิการของครูประมาณ 10-100 เท่าตัว นอกจากนี้ ยังพบว่า การที่ประเทศต่าง ๆ จัดสรรงบประมาณเพื่อการลงทุนเกี่ยวกับเงินเดือนและสวัสดิการสูงนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากแรงผลักดันของสภาพครู และการวิงวอนของครูกับนักการเมือง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะโอนอ่อนผ่อนตามความต้องการของครูเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของตนเอง

Wellingsky and Filmer (1997) ศึกษาสมการการผลิตทางการศึกษา (education production function) พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของ นักเรียน คือ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการสอนซึ่งมีผลโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ส่วนตัวแปรที่ไม่มี ความสัมพันธ์ คือ ค่าใช้จ่ายในการลงทุนเกี่ยวกับสิ่งก่อสร้าง

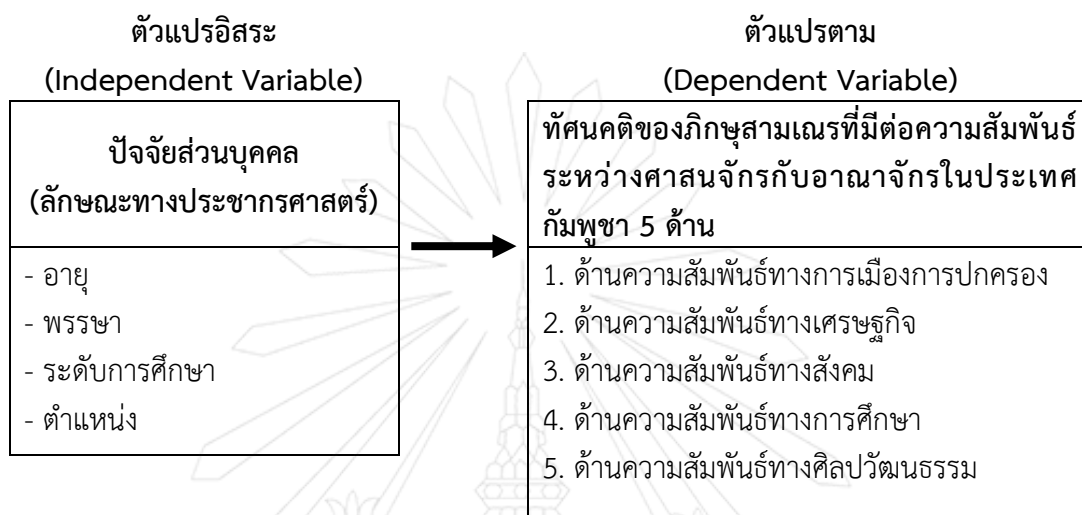
Marmon (2002) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง การกำหนดสมรรถนะหลักของผู้บริหารและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการจัดการศึกษา ภายใต้ข้อกำหนดของส่วนกลาง เครื่องมือถูกพัฒนาขึ้น โดยการแก้ไขตามคำแนะนำจากการประชุมความร่วมมือของบุคคลผู้เชี่ยวชาญระดับชาติ และนำไปทดลองใช้อีกครั้งเพื่อขอคำแนะนำในการจัดลำดับในการสำรวจระดับชาติ ผลการวิจัย พบว่า สมรรถนะหลักสำหรับผู้บริหารและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาตามที่กำหนด จำนวน 18 สมรรถนะ ได้แก่ สมรรถนะด้านการบริหาร การรับบุคคล การแนะนำหลักสูตรทั่วไป หลักสูตรพิเศษ การหาเงินมาช่วยเหลือ การติดตามและประเมินผล การจัดทำของบประมาณ สารสนเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ภาวะผู้นำ การมีวิสัยทัศน์ การจูงใจ การวางแผน การพัฒนาอาชีพ ความสัมพันธ์กับชุมชน การสรรหา การสอน และเทคโนโลยี

2.8 สรุปกรอบแนวคิดการวิจัย

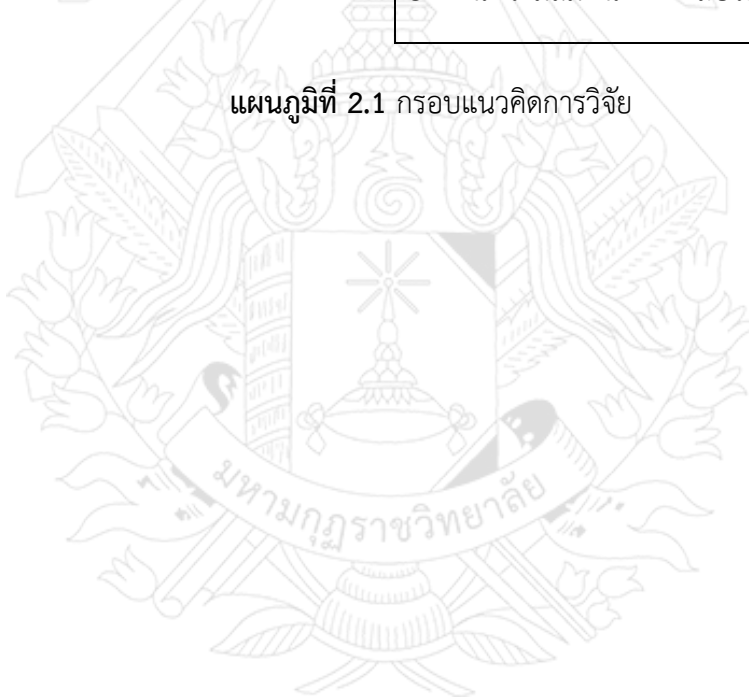
การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำความรู้ด้านการประเมินผลทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา เพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย ในครั้งนี้ ทางผู้วิจัยใช้รูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม เป็นศึกษาทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร เพื่อประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคม อันเป็นพัฒนาชุมชนและสังคมในพื้นที่นั้น ๆ โดยมีตัวแปรดังต่อไปนี้

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง คือ อายุ พรรษา ระดับการศึกษา ตำแหน่ง

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) การสำรวจความคิดเห็นของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา และด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม

แผนภูมิที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา” ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีลำดับขั้นตอนและวิธีการดังต่อไปนี้

- 3.1 วิธีและขั้นตอนในการวิจัย
- 3.2 ระเบียบวิธีการวิจัย
- 3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.4 เทคนิคและวิธีการกลุ่มตัวอย่าง
- 3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.6 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
- 3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.9 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.1 วิธีการและขั้นตอนในการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบ ระเบียบ และประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงกำหนดรายละเอียดการดำเนินการวิจัยไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดเตรียมโครงร่างงานวิจัย โดยเริ่มจากการตั้งชื่อเรื่อง การศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการวิจัย สมมติฐานของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดทำโครงร่างงานวิจัยและนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอคำปรึกษา คำแนะนำและความเห็นชอบในการจัดทำโครงร่างการวิจัย พร้อมรับข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขให้งานสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากนั้นดำเนินการเสนอโครงร่างการวิจัย เพื่อขออนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินงานวิจัย เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้การวิจัย โดยเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องมือและนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อหาค่า IOC เมื่อทำการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องของเครื่องมือให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้ว ได้นำไปทดลองใช้ (Try out) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น แล้วนำเครื่องมือที่สร้างไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ จากนั้นนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบความถูกต้อง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติและแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 การรายงานผลการวิจัย ผู้วิจัยรวบรวมผลการวิเคราะห์ข้อมูล การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ จัดทำร่างรายงานการวิจัยเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและคณะกรรมการควบคุมสาร

นิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่องตามที่คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์เสนอแนะ แล้วจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ส่งบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อขออนุมัติเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

3.2 ระเบียบวิธีการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา” ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้การเก็บข้อมูลจากคนจำนวนมากด้วยแบบสอบถาม คำถามในแบบสอบถามจึงจำเป็นต้องมีความชัดเจน ข้อมูลจากการวิจัยเชิงปริมาณจะเหมาะสมกับการทดสอบทฤษฎีด้วยวิธีการแบบอุปนัย (Deductive) แนวปฏิฐานนิยมเป็นหลัก

3.2.1 การออกแบบการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยใช้วิธีการวิจัยใน 3 วิธี ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาค้นคว้าตำราทางวิชาการ เอกสารทางราชการ เพื่อให้ได้ข้อมูลสถิติที่เป็นตัวเลขของตัวแปรสำคัญที่วางไว้ เพื่อนำมาอ้างอิงเป็นข้อค้นพบ (Findings) อันจะทำให้ผลงานการวิจัยเกิดความน่าเชื่อถือ (Reliability) และความแม่นยำ (Validity)

2. การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เป็นกระบวนการเสาะแสวงหาความรู้ เพื่อตอบคำถาม หรือปัญหาที่มีอยู่อย่างเป็นระบบและมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนโดยมีการกำหนดคำถามวิจัย ซึ่งอาจได้มาจากการศึกษาเอกสาร หรือประสบการณ์ตรง มีการวางแผนการวิจัย หรือเขียนโครงการวิจัย สร้างเครื่องมือเพื่อรวบรวมข้อมูลในการวิจัย รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และเขียนรายงานการวิจัย โดยมีการประเมินผลทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา 5 ด้าน

3.2.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง คือ อายุ พรรษา ระดับการศึกษา ตำแหน่ง

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) การสำรวจความคิดเห็นและทัศนคติของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1. ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง 2. ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ 3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม 4. ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา และ 5. ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม

3.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.3.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ผู้ศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะเป็นกลุ่มพระภิกษุสามเณรที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจ ในช่วงเดือนสิงหาคม 2564 ถึง เดือนมกราคม 2565 จำนวน 792 รูป

3.3.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษากลุ่มตัวอย่าง จำนวน 266 รูป จากพระภิกษุสามเณรทั้งหมด จำนวน 792 รูป โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive) ไปตามชุมชนรอบตำบลบารายณ์ โดยมีเป้าหมายเป็นพระภิกษุ สามเณร เป็นการรวบรวมแบบสอบถามจากวัดต่าง ๆ ในอำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา จำนวนทั้งสิ้น 50 วัด

สรุปได้ว่า พระภิกษุ สามเณร อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา ที่ทำแบบสอบถามทั้งสิ้น จำนวน 266 ตัวอย่าง โดยวิธีการสุ่มแบบวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เก็บข้อมูลให้ครบตามต้องการ

หลังจากนั้นนำมากำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่าง คำนวณโดยใช้วิธีการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์ (ร้อยละ) ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างมีระบบ (Systematic Random Sampling) โดยใช้สูตรของ Taro Yamane (Taro Yamane, 1973, p.125)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

โดย n = ขนาดตัวอย่างที่คำนวณได้

N = จำนวนพระภิกษุสามเณรที่ทราบค่า (ในที่นี้ = 792)

e = ค่าความคลาดเคลื่อนที่จะยอมรับได้

ถ้ากำหนดระดับความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 5% จะใช้ค่า 0.05

$$\begin{aligned} n &= \frac{792}{1 + (792) * (0.0025)} \\ &= \frac{792}{(1 + 1.98)} \\ &= \frac{792}{2.98} \\ &= 265.771 \text{ คน} \\ &= 266 \text{ รูป} \end{aligned}$$

ซึ่งได้รายละเอียดของพระภิกษุสามเณรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ดังปรากฏในตารางที่ 3.1 ดังนี้

พระภิกษุสามเณร ชุมชนตำบลบารายณ์	จำนวนประชากรพระภิกษุ สามเณร (N)	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง (n)
รวม	$792 / 2.98 = 265.771$	266

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนพระภิกษุสามเณรและกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสัดส่วน

สุ่มจำนวนตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ในแต่ละระดับชั้นของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างในแต่ละระดับชั้นอย่างเป็นสัดส่วนกับประชากร

(Proportional to the Universe) ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างโดยกำหนดจำนวนตัวอย่างของแต่ละตำแหน่ง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 266 รูป

3.4 เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยใช้หลักความน่าจะเป็น (Non-probability sampling) ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Random Sampling) โดยได้พระภิกษุสามเณรที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา จำนวน 792 รูป ต่อ 266 รูป โดยใช้สูตรการหาค่าสัดส่วนต่อเขตตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา จำนวน 50 วัด คำนวณโดยใช้วิธีการเทียบบัญญัติไตรยางค์จากสูตรการกระจายตามสัดส่วน (นิยม ปุราคำ, 2517, หน้า 167) ดังนี้

สูตร

$$nh = \frac{n(Nh)}{N}$$

nh = จำนวนกลุ่มตัวอย่างแต่ละวัด

Nh = จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

n = จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่จะสุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากรทั้งหมด

ผลการคำนวณได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องเก็บในแต่ละวัดในเขตตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา ตามรายละเอียดในตารางที่ 3.2

ที่	วัด	จำนวนพระภิกษุสามเณร (รูป)	ผลการวิเคราะห์	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (รูป)
1	วัดตุมพุก	15	15x266/792	5
2	วัดสุทนต์	15	15x266/792	5
3	วัดสีตล	15	15x266/792	5
4	วัดสุทนต์	15	15x266/792	5
5	วัดสุทนต์	15	15x266/792	5
6	วัดสุทนต์	15	15x266/792	5
7	วัดสุทนต์	15	15x266/792	5
8	วัดสุทนต์	15	15x266/792	5
9	วัดสุทนต์	15	15x266/792	5
10	วัดสุทนต์	15	15x266/792	5
11	วัดสุทนต์	15	15x266/792	5

កំរិត	វត្ត	ចំនួនព្រះរាជបិណ្ឌ សំណេរ (រូប)	លទ្ធផលវិភាគ	ចំនួន ក្រុមគ្រប់គ្រង (រូប)
12	វត្តមង្គលនាទី	15	15x266/792	5
13	វត្តទីបារាម	15	15x266/792	5
14	វត្តសំរិទ្ធិជយារាម	15	15x266/792	5
15	វត្តសុទ្ធសុទ្ធារាម	15	15x266/792	5
16	វត្តល្វាទេ	15	15x266/792	5
17	វត្តមង្គលជ័យ	15	15x266/792	5
18	វត្តនាគវិនិសាគរ	15	15x266/792	5
19	វត្តបុគ្គលិក	15	15x266/792	5
20	វត្តផ្ទះកណ្តាល	15	15x266/792	5
21	វត្តវិហារច្រូង	15	15x266/792	5
22	វត្តចន្ទនារាម	15	15x266/792	5
23	វត្តពោធិវិនិ	15	15x266/792	5
24	វត្តពោធិជយា	15	15x266/792	5
25	វត្តកោះកែវ	15	15x266/792	5
26	វត្តប្រាសាទអង្គរ	15	15x266/792	5
27	វត្តប្រែកពោធិមង្គល	15	15x266/792	5
28	វត្តសុគន្ធារាម	15	15x266/792	5
29	វត្តប្រាសាទថ្មដាវ	15	15x266/792	5
30	វត្តសិវិនិសាគរ	15	15x266/792	5
31	វត្តពហុបុណ្ណារាម	15	15x266/792	5
32	វត្តអង្គវិនិសាគរ	15	15x266/792	5
33	វត្តជ័យមង្គល	15	15x266/792	5
34	វត្តត្នោតកែវបុព្វិក្ស	15	15x266/792	5
35	វត្តពោធិបុព្វិក្ស	15	15x266/792	5
36	វត្តសិវិមង្គល	15	15x266/792	5
37	វត្តពោធិមង្គល	15	15x266/792	5
38	វត្តពោធិប្រជុំជន	15	15x266/792	5
39	វត្តវណ្ណបារាមសីហ៍	15	15x266/792	5

ที่	วัด	จำนวนพระภิกษุ สามเณร (รูป)	ผลการวิเคราะห์	จำนวน กลุ่มตัวอย่าง (รูป)
40	วัดเทวดีรังษี	15	15x266/792	5
41	วัดญาณโกศล	8	8x266/792	3
42	วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	10	10x266/792	3
43	วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	10	10x266/792	3
44	วัดเทวดีรังษี	10	10x266/792	3
45	วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร	11	11x266/792	4
46	วัดแจ้ง	9	9x266/792	3
47	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	7	7x266/792	2
48	วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	12	12x266/792	4
49	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	20	20x266/792	8
50	วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	95	95x266/792	32
รวม		792		266

ตารางที่ 3.2 แสดงวิธีการกระจายสัดส่วนของพระภิกษุสามเณร

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการวิจัยเรื่อง ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้ารวบรวมจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ ข้อมูลที่ศึกษาจากพระไตรปิฎก และจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ ข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสร้างเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

แบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะคำถามปลายปิด (Close Ended) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้สอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 1 ชุด โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินผลทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) โดยถามเกี่ยวกับลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง คือ อายุ พรรษา ระดับการศึกษา ตำแหน่ง

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินผลทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา เป็นคำถามเกี่ยวกับการประเมินผลคุณภาพ 5 ด้าน คือ 1) ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง 2) ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ 3) ด้าน

ความสัมพันธ์ทางสังคม 4) ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา และ 5) ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม

สำหรับแบบสอบถามตอนที่ 2 นี้ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 5 อันดับ ตามแบบของ Likert Scale โดยแบ่งระดับในการวัดออกเป็น 5 ระดับ เพื่อให้ผู้ตอบเลือกระบุคำตอบที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของตนมากที่สุด (วิเชียร เกตุสิงห์, 2538, หน้า 10) ดังนี้

เกณฑ์การให้คะแนน		
ระดับคะแนน	หมายถึง	ระดับความความคิดเห็น
5 คะแนน	หมายถึง	ระดับความความคิดเห็นมากที่สุด
4 คะแนน	หมายถึง	ระดับความความคิดเห็นมาก
3 คะแนน	หมายถึง	ระดับความความคิดเห็นปานกลาง
2 คะแนน	หมายถึง	ระดับความความคิดเห็นน้อย
1 คะแนน	หมายถึง	ระดับความความคิดเห็นน้อยที่สุด

เกณฑ์การพิจารณาค่าเฉลี่ย			
ค่าเฉลี่ย		ช่วงคะแนน	การแปลความหมาย
มากที่สุด	5	4.21-5.00	ระดับความความคิดเห็นมากที่สุด
มาก	4	3.41-4.20	ระดับความความคิดเห็นมาก
ปานกลาง	3	2.61-3.40	ระดับความความคิดเห็นปานกลาง
น้อย	2	1.81-2.60	ระดับความความคิดเห็นน้อย
น้อยที่สุด	1	1.00-1.80	ระดับความความคิดเห็นน้อยที่สุด

ตารางที่ 3.3 ตารางมาตราส่วนจัดระดับความคิดเห็น

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินผลทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา เป็นข้อมูลความคิดเห็น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร โดยลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิด (Open Questions) คือ เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถกรอกแบบสอบถามได้อย่างเสรี

3.6 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ คือ แบบสอบถาม ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

3.6.1 การสร้างเครื่องมือ

ในการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามเป็นรายชื่อให้ครอบคลุม ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการ

ปกครอง ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา และด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม ตามวัตถุประสงค์ ขอบเขตการวิจัย กรอบแนวคิด และนิยามศัพท์ที่สรุปจากการทบทวนวรรณกรรมนำมาสร้างแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลในการดำเนินการวิจัยที่ถูกต้องแม่นยำ

2. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามและรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ เนื้อหาเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

3. ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม เพื่อใช้ในการสอบถาม ประเมินผลทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา จากกลุ่มตัวอย่าง ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย ตามกรอบแนวคิด โดยสร้างแบบสอบถามเป็นลักษณะแบบปลายปิด

3.6.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องมือ

2) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) (พิสนุ พองศรี, 2550, หน้า 139)

3) ผู้วิจัยดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้เกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

ระดับคะแนน	สำหรับข้อคำถามที่แน่ใจว่า	ระดับความความคิดเห็น
คะแนน +1	สำหรับข้อคำถามที่แน่ใจว่า	วัดตรงตามวัตถุประสงค์
คะแนน 0	สำหรับข้อคำถามที่แน่ใจว่า	วัดตรงตามวัตถุประสงค์
คะแนน -1	สำหรับข้อคำถามที่แน่ใจว่า	วัดไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

ตารางที่ 3.4 ตารางมาตราส่วนจัดระดับความสอดคล้อง

นำคะแนนที่ได้มาแทนสูตร ดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC = ดัชนีความสอดคล้อง
 $\sum R$ = ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด
 N = จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

แทนค่า เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{IOC} &= \frac{\sum R}{5} \\ &= \frac{\sum R}{5} \end{aligned}$$

คำถามรวม 25 ข้อ ของแบบสอบถาม ค่าดัชนีที่คำนวณได้อยู่ระหว่าง 0.72 จึงเป็นการบ่งชี้ถึงความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์

4) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือได้ตรวจสอบและเสนอแนะ ซึ่งผ่านการหาค่า IOC แล้วนำมาปรับปรุงและนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์อีกครั้งเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ แล้วนำไปทดลองใช้ 30 ชุด โดยผ่านกระบวนการการหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือของแบบสอบถามทั้งฉบับตามรายละเอียด ดังนี้

1. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีคุณลักษณะคล้ายกันกับกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยนี้ได้ทดลองใช้กับประชากรที่ให้ความคิดเห็นเรื่องทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา จำนวน 30 รูป/ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือทั้งฉบับ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ตามสูตร (พิศเพลิน เขียวหวาน และ ผศ.ดร.สิริรัตน์ วิชาสศิลป์, 2551, หน้า 259) ดังนี้

$$\alpha = \frac{K}{K-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right]$$

เมื่อ α = ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ
 K = จำนวนข้อของเครื่องมือ
 S_i^2 = ผลรวมของความแปรปรวนของแต่ละข้อ
 S_t^2 = ความแปรปรวนของคะแนนรวม

แทนค่า เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคได้ ดังนี้

$$\alpha = \frac{20}{20-1} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right]$$

$$\alpha = \frac{20}{19} \left[1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right]$$

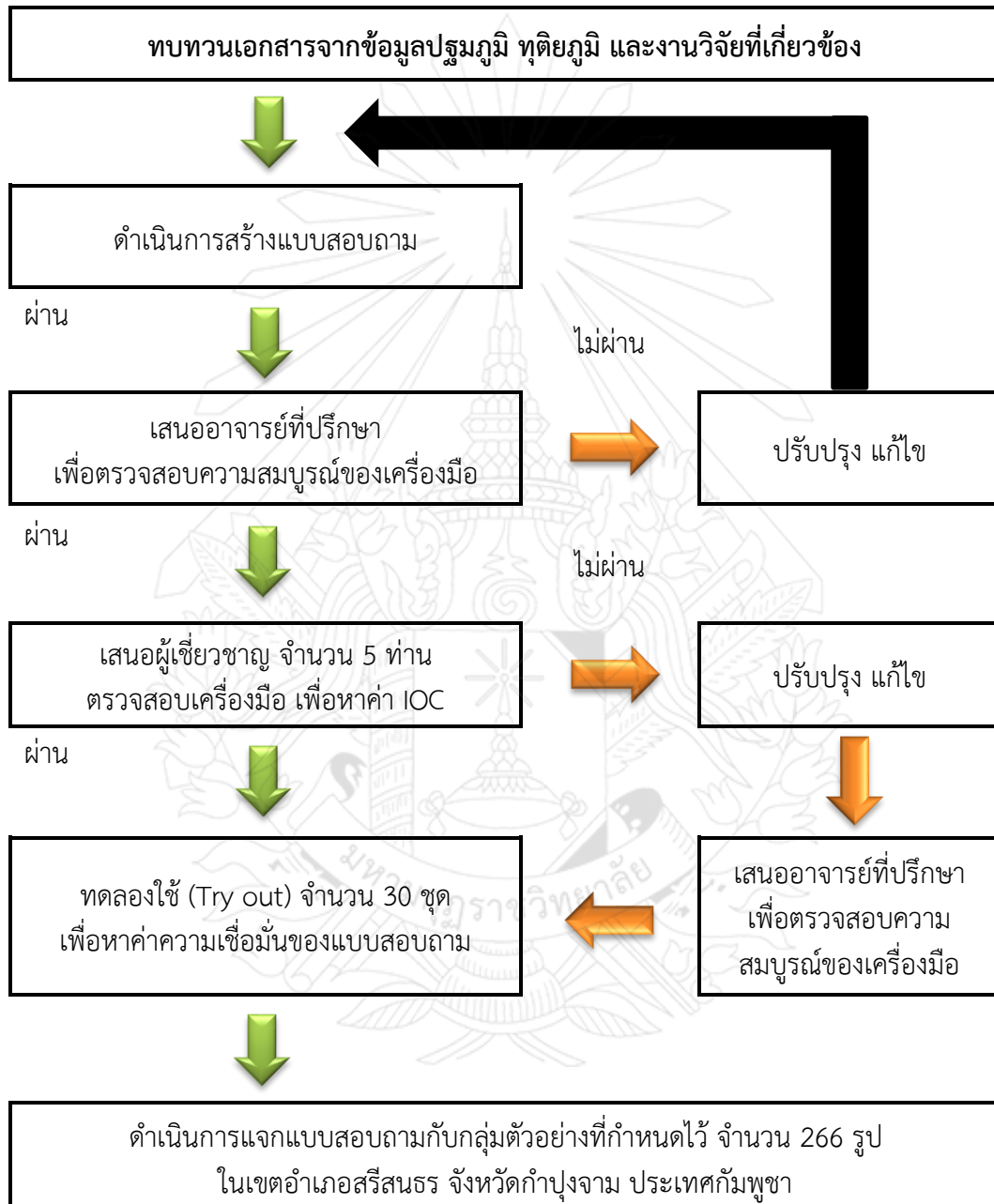
ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามระดับ เท่ากับ 0.72 ซึ่งค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามมีค่ามากกว่า 0.70 - 1.00 จากคำถามที่อยู่ในเกณฑ์ จำนวน 20 ข้อ ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามดังกล่าวมีค่ามากกว่า 0.70 จึงเป็นเครื่องมือที่มีความเหมาะสมมีคุณภาพและมีความเชื่อถือได้สูง สามารถนำไปใช้วัดระดับความคิดเห็นและประเมินความพึงพอใจของพระภิกษุ

สามเณรเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยได้

2. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์นี้ไปจัดพิมพ์และนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริงเพื่อการวิจัยต่อไป

3. ผู้วิจัยได้แสดงกระบวนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม มีดังนี้

แผนภูมิที่ 3.1 กระบวนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม

3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) ดำเนินการขอหนังสือรับรองจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดนครปฐม ถึงที่ว่าการอำเภอศรีนคร และเจ้าคณะอำเภอศรีนคร เพื่อขอความอนุเคราะห์ใช้พื้นที่แจกแบบสอบถาม เพื่อทำการวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระภิกษุสามเณร อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา

2) ผู้วิจัยนำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเสนอต่อ เสนอต่อ นายอำเภอศรีนคร และเจ้าคณะอำเภอศรีนคร พร้อมด้วยแบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยด้วยตนเอง และได้ดำเนินการส่งแบบสอบถามทางระบบสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ (E-office) โดยการแนบคิวอาร์โค้ด (QR-code) ในหนังสือขอความอนุเคราะห์ และส่งข้อมูลทาง Social Media

3) ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามตามเขตพื้นที่อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา เป้าหมายเป็นทั้งพระสงฆ์และสามเณร จำนวน 266 รูป จนครบตามจำนวนตามที่กำหนดไว้ โดยใช้เทคนิควิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling)

4) ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลไปทั้งหมด 266 ฉบับ และได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา 266 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 จึงตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม จัดลำดับของข้อมูล รวมทั้งลงรหัส และบันทึกข้อมูล

5) นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

3.8 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analyzed) การวิจัยเชิงปริมาณ (แบบสอบถาม) ดังนี้

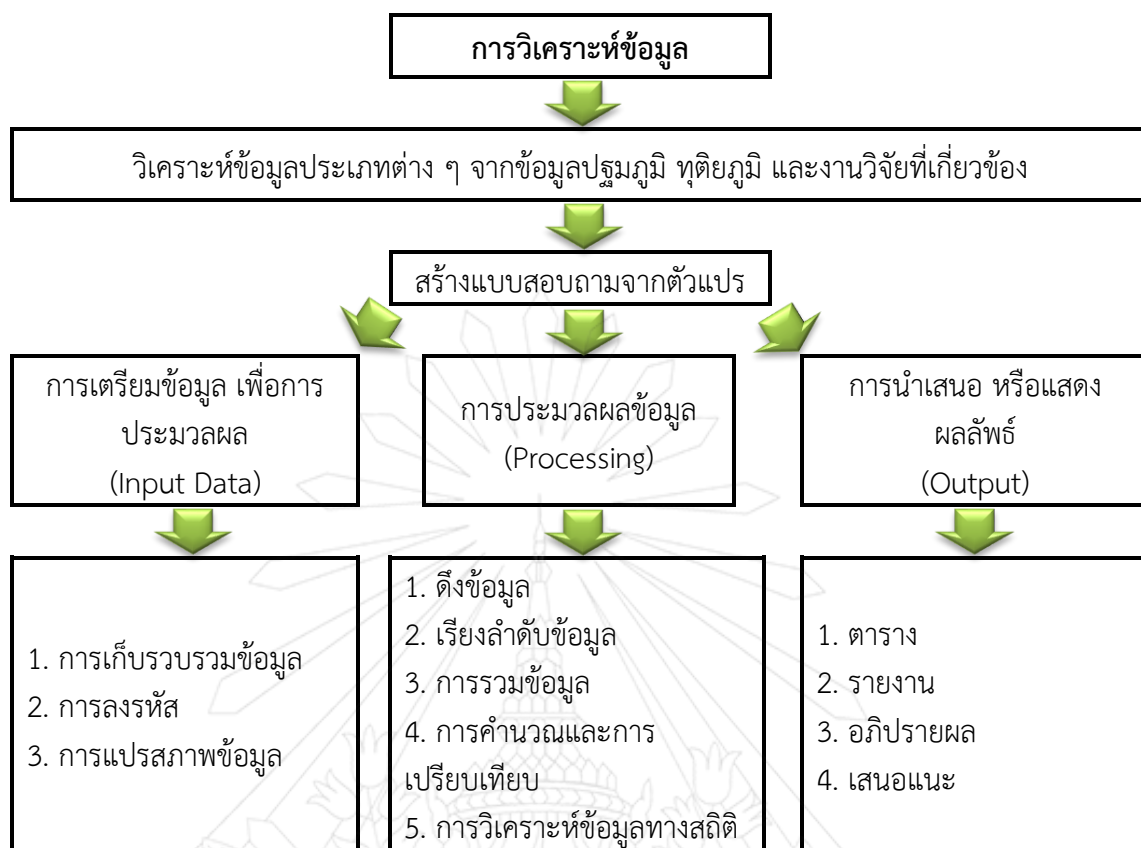
1) วิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกกลุ่มตัวอย่างตาม อายุ พรรษา ระดับการศึกษา ตำแหน่ง โดยหาค่าสถิติพื้นฐาน คือ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

2) วิเคราะห์ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3) ทดสอบสมมติฐานของการวิจัย โดยการวิเคราะห์ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา กับปัจจัยส่วนด้านอายุ พรรษา ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ใช้การทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (f-test) หรือ (One-Way ANOVA) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ้ (Scheffé)

4) วิเคราะห์ข้อเสนอแนะแนวทางทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยใช้การแจกแจงค่าความถี่ (Frequency) และนำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

5) กระบวนการการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามสามารถสรุปเป็นแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 3.2 กระบวนการการวิเคราะห์ข้อมูล

3.9 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่องนี้ มีสถิติที่ใช้ในการทำวิจัย 2 ประเภท ดังนี้

3.9.1 สถิติพรรณนาหรือสถิติการบรรยาย

สถิติพรรณนาหรือสถิติการบรรยาย (Descriptive Statistics) คือ ความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (X: Arithmetic Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.: Standard Deviation)

3.9.2 สถิติอนุมาน หรือสถิติอ้างอิง

สถิติอนุมาน หรือสถิติอ้างอิง (Inferential Statistics) คือ การทดสอบค่าที-เทส (t-test) และการทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA or F-test) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ้ (Scheffé) สูตรการหาค่าสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1) ค่าร้อยละ (Percentage) (นิภา เมธาวิชัย, 2543, หน้า 128)

สูตร

$$P = \frac{\sum X x 100}{n}$$

เมื่อ P = ค่าร้อยละ
 $\sum X$ = ผลรวมของคะแนน
 n = จำนวนข้อสอบทั้งหมด

2) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (นิภา เมธาวิชัย, 2543, หน้า 62)

สูตร

$$\bar{X} = \frac{\sum X x 100}{n}$$

เมื่อ $\bar{X}$ = ค่าเฉลี่ยเลขคณิต
 $\sum X$ = ผลรวมของคะแนน
 n = จำนวนนักเรียน

3) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543, หน้า 143)

สูตร

$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum X^2 + (\sum X)^2}{n(n-1)}}$$

เมื่อ $S.D.$ = ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนน
 $\sum X$ = ผลรวมของคะแนน
 $\sum X^2$ = ผลรวมของคะแนนยกกำลังสอง
 n = จำนวนนักเรียน

4) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way Anova) หรือ (F-test) เป็นการทำการทดสอบ หาค่าความแปรปรวนของทั้งสองกลุ่มว่าเท่ากันหรือไม่เท่ากัน (พิชิต ฤทธิจรูญ, 2547, หน้า 276)

สูตร

$$F = \frac{MS_b}{MS_w}$$

เมื่อ F = ค่าการแจกแจงของกลุ่ม
 MS_b = ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม
 MS_w = ค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม

5) การทดสอบสมมติฐาน (t-test) ในการวิจัยในครั้งนี้จะใช้ (t-test) แบบ Pooled variance โดยใช้สูตรในการวิเคราะห์ดังนี้ (พิชิต ฤทธิจรูญ, 2547, หน้า 276)

สูตร

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{n_1} + \frac{S_2^2}{n_2}}}$$

เมื่อ t = ค่า t-test
 $\bar{X}_1, \bar{X}_2$ = ค่าเฉลี่ยของคะแนนกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามลำดับ

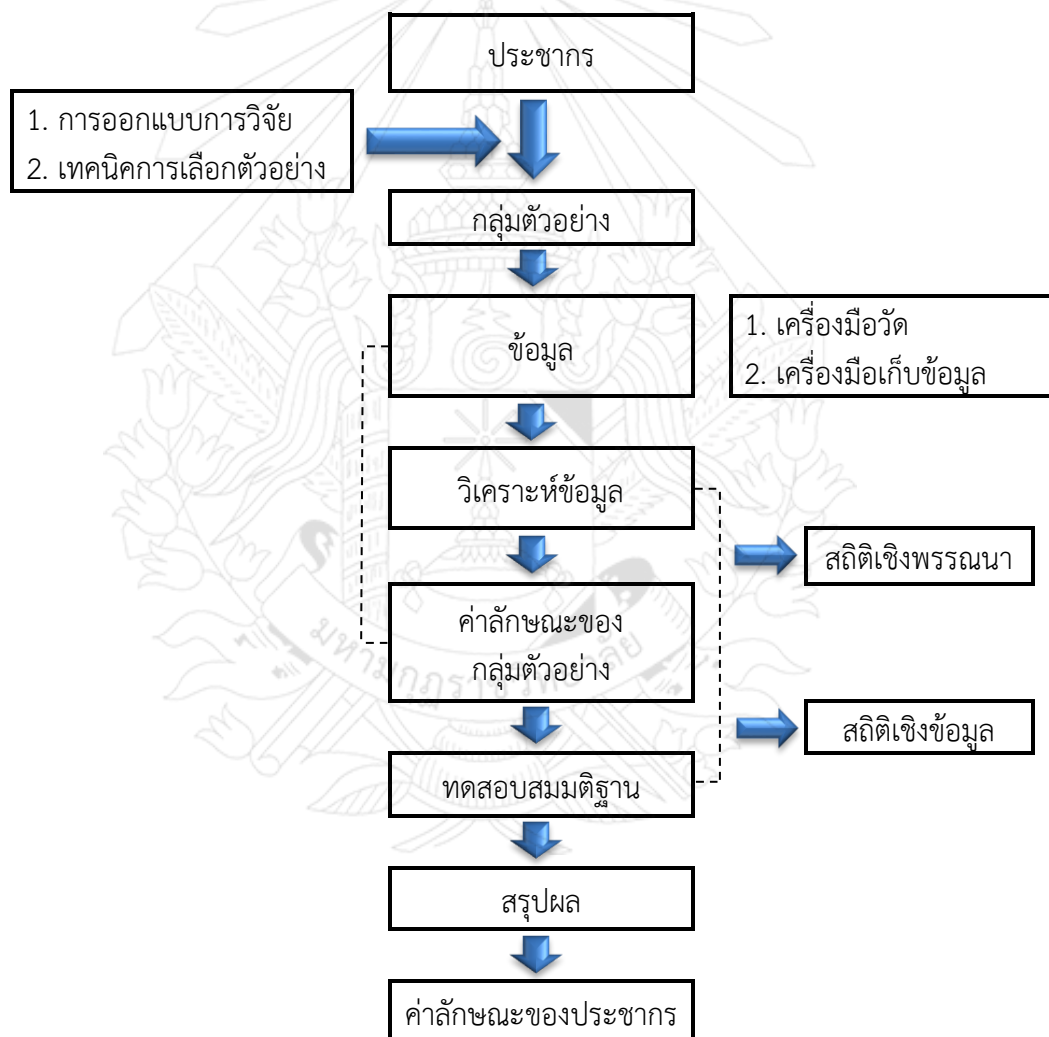
S_1^2, S_2^2 = ความแปรปรวนของคะแนนกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามลำดับ
ยกกำลังสอง

n_1, n_2 = จำนวนคะแนนกลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ตามลำดับ

เมื่อ

$$S_p^2 = \frac{(n_1 - 1)S_1^2 + (n_2 - 1)S_2^2}{n_1 + n_2 - 2}$$

ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแล้ว จึงใช้กระบวนการ หรือวิธีทางสถิติตั้งแต่การเลือกกลุ่มตัวอย่างถึงการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาค่าลักษณะประจำของกลุ่มตัวอย่าง ที่เรียกว่า “ค่าสถิติ” แล้วจึงใช้ค่าสถิติของกลุ่มตัวอย่างไปประมาณค่าลักษณะของประชากร โดยการทดสอบสมมติฐานและสรุป (สิน พันธุ์พินิจ, 2554, หน้า 242) ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3.3 กระบวนการหน้าที่ของสถิติวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ข้อ ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา
- 2) เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา
- 3) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบปริมาณ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยใช้หลักความน่าจะเป็น (Probability Sampling) ด้วยการกำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่าง คำนวณโดยใช้วิธีการเทียบบัญญัติไตรจากสูตรการกระจายตามสัดส่วน โดยได้ประชากรทั้งหมด คือ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษากลุ่มตัวอย่าง โดยมีเป้าหมายเป็นพระภิกษุ สามเณร เป็นการรวบรวมแบบสอบถามจากวัดในพื้นที่อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา จำนวน 792 รูป โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive) ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 266 รูป ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 266 รูป โดยการแจกแบบสอบถาม หลังจากนั้นนำแบบสอบถามมาดำเนินการวิเคราะห์ และประเมินผลข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ เพื่อคำนวณหาค่าสถิติสำหรับตอบวัตถุประสงค์และสมมติฐานการวิจัย ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการเสนอผลการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้กำหนดความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

n	แทน	ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย (Mean)
S.D.	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
MS	แทน	ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)
Df	แทน	ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
SS	แทน	ผลรวมกำลังสอง (Sum of Squares)

t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t-distribution)
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาความมีนัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F-distribution)
Sig.	แทน	ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significance)
*	แทน	นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4.2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analyzed) และการประมวลผลในการวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลมีอยู่ด้วยกัน 3 ตอนด้วยวิธีการ ดังนี้

ตอนที่ 1) วิเคราะห์ข้อมูลตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยการจำแนกกลุ่มตัวอย่างตาม อายุ พรรษา ระดับการศึกษา และตำแหน่ง วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) หาค่าร้อยละ (Percentage) และอธิบายสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามในรูปแบบของตารางประกอบคำบรรยาย

ตอนที่ 2) วิเคราะห์เกี่ยวกับระดับทัศนคติของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา 5 ด้าน ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1. ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง 2. ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ 3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม 4. ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา และ 5. ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม โดยวิธีการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) แล้วนำเสนอในรูปแบบของตารางประกอบคำบรรยาย

ตอนที่ 3) การทดสอบสมมติฐานการวิจัยโดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบหาค่าเฉลี่ยเกี่ยวกับทัศนคติของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ที่เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตาม อายุ พรรษา ระดับการศึกษา และตำแหน่ง โดยใช้การทดสอบสมมติฐาน (t-test) และการหาค่าความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way ANOVA/ F-test) เมื่อพบความแตกต่างจะเปรียบเทียบ หาค่าความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีการ (LSD) Least Significant Difference

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คือ พระภิกษุสามเณรที่จำพรรษาในวัดพื้นที่อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล จำแนกตาม อายุ พรรษา ระดับการศึกษา และตำแหน่ง โดยวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอในรูปแบบของตารางประกอบคำบรรยาย

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าอายุ 20 ปี	212	79.70
อายุ 21-30 ปี	35	13.16
อายุ 31-40 ปี	14	5.26
อายุ 41-50 ปี	2	0.75
อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป	3	1.13
รวม	266	100

จากตารางที่ 4.1 พบว่าพระภิกษุสามเณรที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุอยู่ที่ระหว่าง ต่ำกว่าอายุ 20 ปี จำนวน 212 รูป คิดเป็นร้อยละ 79.70 และรองลงมา อายุ 21-30 ปี จำนวน 35 รูป คิดเป็นร้อยละ 13.16 อายุ 31-40 ปี จำนวน 14 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.26 อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.13 และอายุ 41-50 ปี จำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 0.75 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 1 พรรษา	40	15.04
1-10 พรรษา	203	76.32
11-20 พรรษา	16	6.02
21-30 พรรษา	4	1.50
31-40 พรรษา	3	1.13
41-50 พรรษา	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-
รวม	266	100

จากตารางที่ 4.2 พระภิกษุสามเณรที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่พรรษา 1-10 พรรษา จำนวน 203 รูป คิดเป็นร้อยละ 76.32 รองลงมา ได้แก่ ต่ำกว่า 1 พรรษา จำนวน 40 รูป คิดเป็นร้อยละ 15.04 11-20 พรรษา จำนวน 16 รูป คิดเป็นร้อยละ 6.02 31-40 พรรษา จำนวน 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.50 และ 31-40 พรรษา จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 1.13 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

การศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า	203	76.32
ชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	6	2.26
อนุปริญญา	29	10.90
ปริญญาตรี	23	8.65
ปริญญาโท	5	1.88
ปริญญาเอก	-	-
อื่น ๆ	-	-
รวม	266	100

จากตารางที่ 4.3 พบว่า พระภิกษุสามเณรที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตามระดับการศึกษาต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า จำนวน 203 รูป คิดเป็นร้อยละ 76.32 รองลงมาเป็นระดับอนุปริญญา จำนวน 29 รูป คิดเป็นร้อยละ 10.90 ปริญญาตรี จำนวน 23 รูป คิดเป็นร้อยละ 8.65 และน้อยที่สุด ได้แก่ ระดับปริญญาโท 5 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

ตำแหน่ง	จำนวน	ร้อยละ
พระราชาคณะ	-	-
เจ้าคณะอำเภอ	-	-
พระวินัยธร	1	0.38
เจ้าอาวาส	19	7.14
ผู้อำนวยการ	1	0.38
อาจารย์/ ครู	6	2.26
พระภิกษุทั่วไป	15	5.64
สามเณรทั่วไป	94	35.34
นักเรียน/ นักศึกษา	130	48.87
อื่น ๆ	-	-
รวม	266	100

จากตารางที่ 4.4 พบว่า พระภิกษุสามเณรตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีตำแหน่ง นักเรียน/ นักศึกษา มากที่สุด จำนวน 130 รูป คิดเป็นร้อยละ 48.87 สามเณรทั่วไป 94 รูป คิดเป็นร้อยละ 35.34 เจ้าอาวาส จำนวน 19 รูป คิดเป็นร้อยละ 7.14 พระภิกษุทั่วไป จำนวน 15 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.64 อาจารย์/ ครู จำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 2.26 พระวินัยธร จำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 0.38 และผู้อำนวยการ จำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 0.38 ตามลำดับ

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย

การวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย” โดยวิธีการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของตารางประกอบคำบรรยาย มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.5 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย โดยรวมทั้ง 5 ด้าน ดังนี้

ด้าน	ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.	ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง	4.53	0.52	มากที่สุด
2.	ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ	4.51	0.52	มากที่สุด
3.	ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	4.53	0.51	มากที่สุด
4.	ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา	4.54	0.50	มากที่สุด
5.	ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม	4.59	1.03	มากที่สุด
	รวม	4.54	0.62	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย โดยรวมทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด เฉลี่ยรวม เท่ากับ 4.54 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย มีดังนี้ 1) ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง มีค่าเฉลี่ย 4.53 2) ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ย 4.51 3) ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา มีค่าเฉลี่ย 4.53 4) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม มีค่าเฉลี่ย 4.54 และ 5) ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ย 4.59 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.6 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง ดังนี้

ข้อ	ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.	ศาสนจักรกับอาณาจักรสนับสนุนซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ตามบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าด้วยพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทย	4.84	0.369	มากที่สุด
2.	รณรงค์ส่งเสริมความร่วมมือโดยใช้หลักพุทธสังคมนิยมในการปกครองระหว่างคณะสงฆ์และรัฐ	4.54	0.550	มากที่สุด

ข้อ	ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
3.	ปลูกฝังให้พระภิกษุสามเณรเกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ เคารพในเสียงข้างมาก และหลักนิติรัฐนิติธรรม โดยวิธีเทศนาและเผยแพร่ความรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ	4.36	0.587	มากที่สุด
4.	ประสานงานพลังความคิดระหว่างคณะสงฆ์ องค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา	4.44	0.527	มากที่สุด
5.	มีการจัดโครงการกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองการปกครอง	4.49	0.544	มากที่สุด
รวม		4.53	0.52	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยรวม 4.53 โดยแยกเป็นแต่ละหัวข้อได้ดังนี้ 1) ศาสนจักรกับอาณาจักรสนับสนุนซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีตามบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าด้วยพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศกัมพูชา มีค่าเฉลี่ย 4.84 2) รมรงค์ส่งเสริมความร่วมมือโดยใช้หลักพุทธสังคมนิยมในการปกครองระหว่างคณะสงฆ์และรัฐ มีค่าเฉลี่ย 4.54 3) ปลูกฝังให้พระภิกษุสามเณรเกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ เคารพในเสียงข้างมาก และหลักนิติรัฐนิติธรรม โดยวิธีเทศนาและเผยแพร่ความรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ย 4.36 4) ประสานงานพลังความคิดระหว่างคณะสงฆ์ องค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ย 4.44 และ 5) มีการจัดโครงการ กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองการปกครอง มีค่าเฉลี่ย 4.49

ตารางที่ 4.7 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ดังนี้

ข้อ	ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1.	รัฐให้การสนับสนุนคณะสงฆ์ตามบัญญัติรัฐธรรมนูญ	4.72	0.499	มากที่สุด
2.	นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศกัมพูชา	4.49	0.523	มากที่สุด
3.	มีบทบาทในการสอนงานอาชีพด้านฝีมือ ช่วยเหลือชุมชนในการสร้างงานสร้างรายได้ เช่น ใช้สถานที่วัด	4.45	0.520	มากที่สุด

ข้อ	ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
	เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพหรือเป็นคลังสมอง ส่งเสริมภูมิปัญญาแก่ชาวบ้าน เช่น แพทย์แผนโบราณ ศิลปกรรม เกษตรกรรม เป็นต้น			
4.	รณรงค์ให้ประชาชนจัดกิจกรรมทางศาสนาและงานประเพณีต่าง ๆ อย่างประหยัด	4.42	0.517	มากที่สุด
5.	อาศัยหลักการของการพัฒนาแบบที่พึ่งพาตนเองและอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	4.49	0.530	มากที่สุด
	รวม	4.51	0.52	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยรวม 4.51 โดยแยกเป็นแต่ละหัวข้อได้ดังนี้ 1) รัฐให้การสนับสนุนคณะสงฆ์ตามบัญญัติรัฐธรรมนูญ มีค่าเฉลี่ย 4.72 2) นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศกัมพูชา มีค่าเฉลี่ย 4.49 3) มีบทบาทในการสอนงานอาชีพด้านฝีมือ ช่วยเหลือชุมชนในการสร้างงานสร้างรายได้ เช่น ใช้สถานที่วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพหรือเป็นคลังสมอง ส่งเสริมภูมิปัญญาแก่ชาวบ้าน เช่น แพทย์แผนโบราณ ศิลปกรรม เกษตรกรรม เป็นต้น มีค่าเฉลี่ย 4.45 4) รณรงค์ให้ประชาชนจัดกิจกรรมทางศาสนาและงานประเพณีต่าง ๆ อย่างประหยัด มีค่าเฉลี่ย 4.42 และ 5) อาศัยหลักการของการพัฒนาแบบที่พึ่งพาตนเองและอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ย 4.49

ตารางที่ 4.8 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ดังนี้

ข้อ	ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.	ทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร	4.59	0.493	มากที่สุด
2.	การแสดงธรรม การให้ความรู้ ให้ความคิด และการประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาสังคม	4.54	0.499	มากที่สุด
3.	การให้ความสะดวกระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ในการบำเพ็ญกุศลและประเพณีทางสังคมต่าง ๆ	4.48	0.523	มากที่สุด

ข้อ	ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
	รวมทั้งช่วยประกอบศาสนพิธีในท้องถิ่นและส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธี และพระราชพิธี			
4.	เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างจิตอาสาให้เกิดขึ้นในชุมชน	4.52	0.523	มากที่สุด
5.	มีบทบาทในการดำเนินการตามโครงการพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก หรืองานตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล	4.52	0.523	มากที่สุด
	รวม	4.53	0.51	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยรวม 4.53 โดยแยกเป็นแต่ละหัวข้อได้ดังนี้ 1) ทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร มีค่าเฉลี่ย 4.59 2) การแสดงธรรม การให้ความรู้ ให้ความคิด และการประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาสังคม มีค่าเฉลี่ย 4.54 3) การให้ความสะดวกระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการบำเพ็ญกุศลและประเพณีทางสังคมต่าง ๆ รวมทั้งช่วยประกอบศาสนพิธีในท้องถิ่นและส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธี และพระราชพิธี มีค่าเฉลี่ย 4.48 4) เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างจิตอาสาให้เกิดขึ้นในชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.52 และ 5) มีบทบาทในการดำเนินการตามโครงการพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก หรืองานตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล มีค่าเฉลี่ย 4.52

ตารางที่ 4.9 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา ดังนี้

ข้อ	ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1.	รัฐให้การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน	4.58	0.495	มากที่สุด
2.	รัฐมีส่วนในการบริหารการสนับสนุนการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์	4.56	0.498	มากที่สุด
3.	มีการจัดการอบรมพระวิทยากร หรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร	4.53	0.507	มากที่สุด
4.	ส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร	4.50	0.508	มากที่สุด

ข้อ	ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
5.	มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการพัฒนาหลักสูตร โดยบูรณาการหลักสูตรทางพระพุทธศาสนากับนโยบายชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมสู่ยุค New Normal และศตวรรษที่ 21	4.52	0.508	มากที่สุด
รวม		4.54	0.50	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยรวม 4.54 โดยแยกเป็นแต่ละหัวข้อได้ดังนี้ 1) รัฐให้การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน มีค่าเฉลี่ย 4.58 2) รัฐมีส่วนในการบริหารการสนับสนุนการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีค่าเฉลี่ย 4.56 3) มีการจัดการอบรมพระวิทยากร หรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร มีค่าเฉลี่ย 4.53 4) ส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร มีค่าเฉลี่ย 4.50 5) มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการพัฒนาหลักสูตร โดยบูรณาการหลักสูตรทางพระพุทธศาสนากับนโยบายชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมสู่ยุค New Normal และศตวรรษที่ 21 มีค่าเฉลี่ย 4.52

ตารางที่ 4.10 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม ดังนี้

ข้อ	ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.	ศาสนจักรกับอาณาจักรมีความร่วมมือกันอนุรักษ์สืบทอดพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน	4.77	3.131	มากที่สุด
2.	วัดเป็นศูนย์รวมอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน มีการสร้างพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในชุมชน เป็นแหล่งรวบรวม เก็บรักษา และศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และวรรณกรรมในห้องถิ่น	4.54	0.500	มากที่สุด

ข้อ	ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม	ระดับทัศนคติของภิกษุสามเณร		
		$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
3.	ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยเสมอ	4.52	0.508	มากที่สุด
4.	ความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการให้การสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกันของประชาชนในชุมชน	4.57	0.496	มากที่สุด
5.	การให้กำลังใจเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ประชาชนในชุมชนผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา	4.54	0.499	มากที่สุด
รวม		4.59	1.03	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยรวม 4.59 โดยแยกเป็นแต่ละหัวข้อได้ดังนี้ 1) ศาสนจักรกับอาณาจักรมีความร่วมมือกันอนุรักษ์สืบทอดพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน มีค่าเฉลี่ย 4.77 2) วัดเป็นศูนย์รวมอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน มีการสร้างพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในชุมชน เป็นแหล่งรวบรวม เก็บรักษา และศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และวรรณกรรมในท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ย 4.54 3) ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยเสมอ มีค่าเฉลี่ย 4.52 4) ความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการให้การสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกันของประชาชนในชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.57 5) การให้กำลังใจเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ประชาชนในชุมชนผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ย 4.54

ตอนที่ 3 การวิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

การทดสอบสมมติฐานการวิจัย โดยการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ที่เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามอายุ พรรษา ระดับการศึกษา และตำแหน่ง โดยใช้การทดสอบค่า (t-test) และค่าความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way ANOVA/ F-test) ถ้าพบความแตกต่างอย่างนัยสำคัญทางสถิติจะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LDS (Least Significant Difference)

สมมติฐานที่ 1 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรต่างกัน

การวิเคราะห์สมมติฐานที่ 1 ใช้สถิติ (One Way ANOVA/ F-test) ในการทดสอบ ความแปรปรวนแบบทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยที่มากกว่า 2 กลุ่ม โดยระดับความเชื่อมั่นอยู่ที่ 95% ดังนั้นถ้าเป็นไปตามสมมติฐานต่อเมื่อค่า Sig. น้อยกว่า 0.05 ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะเปรียบเทียบเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD (Least Significant Difference) และนำมาเสนอในรูปแบบของตารางประกอบคำบรรยาย มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.11 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าอายุ 20 ปี	212	4.69	0.22	มากที่สุด
อายุ 21-30 ปี	35	4.68	0.15	มากที่สุด
อายุ 31-40 ปี	14	4.67	0.13	มากที่สุด
อายุ 41-50 ปี	2	4.65	0.21	มากที่สุด
อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป	3	4.62	0.24	มากที่สุด
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.11 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อแยกตามอายุ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ อายุเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่าอายุ 20 ปี รองลงมา ได้แก่ อายุ 21-30 ปี และอายุ 31-40 ปี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.12 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอายุ มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	.574	4	.144	1.057	0.38*
ภายในกลุ่ม	35.474	261	.136		
รวม	36.049	265			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.12 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสธธร จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร รวมทั้ง 5 ด้าน จำแนก ตามอายุโดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.13 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าอายุ 20 ปี	212	4.69	0.22	มากที่สุด
อายุ 21-30 ปี	35	4.68	0.15	มากที่สุด
อายุ 31-40 ปี	14	4.67	0.13	มากที่สุด
อายุ 41-50 ปี	2	4.65	0.21	มากที่สุด
อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป	3	4.62	0.24	มากที่สุด
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.13 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสธธร จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ อายุเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่าอายุ 20 ปี รองลงมา ได้แก่ อายุ 21-30 ปี และอายุ 31-40 ปี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.14 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามอายุ มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	1.21	4	0.30	1.10	0.03*
ภายในกลุ่ม	70.72	261	0.27		
รวม	52.80	265			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.14 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสธธร จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการ

ปกครอง จำแนกตามอายุโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	$\bar{x}$	ต่ำกว่า 20 ปี	20-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	51-60 ปีขึ้นไป
		3.79	4.09	3.87	3.99	4.19
ต่ำกว่า 20 ปี	3.79	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12
21-30 ปี	4.09		0.15	-0.32*	-0.10	0.20
31-40 ปี	3.87			-0.13	0.20	0.32
41-50 ปี	3.99				-0.21	0.23
51-60 ปี ขึ้นไป	4.19					0.24

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.15 พบว่า พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครองแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ (1) อายุต่ำกว่า 20 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 21-30 ปี (2) อายุ 31-40 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 41-50 ปี (3) อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ อายุต่ำกว่า 20 ปี ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานนอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

ตารางที่ 4.16 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าอายุ 20 ปี	212	4.69	0.22	มากที่สุด
อายุ 21-30 ปี	35	4.68	0.15	มากที่สุด
อายุ 31-40 ปี	14	4.67	0.13	มากที่สุด
อายุ 41-50 ปี	2	4.65	0.21	มากที่สุด
อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป	3	4.62	0.24	มากที่สุด
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.16 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์

ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ อายุเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่าอายุ 20 ปี รองลงมา ได้แก่ อายุ 21-30 ปี และอายุ 31-40 ปี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.17 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามอายุ มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	1.21	4	0.30	1.10	0.03*
ภายในกลุ่ม	70.72	261	0.27		
รวม	52.80	265			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.17 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามอายุโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.18

ตารางที่ 4.18 แสดงการเปรียบเทียบทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	$\bar{x}$	ต่ำกว่า	20-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	51-60
		20 ปี				ปีขึ้นไป
		3.79	4.09	3.87	3.99	4.19
ต่ำกว่า 20 ปี	3.79	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12
21-30 ปี	4.09		0.15	-0.32*	-0.10	0.20
31-40 ปี	3.87			-0.13	0.20	0.32
41-50 ปี	3.99				-0.21	0.23
51-60 ปี ขึ้นไป	4.19					0.24

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.18 พบว่า ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจจำแนกตามอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ (1) อายุต่ำกว่า 20 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 21-30 ปี (2) อายุ 31-40 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 41-50 ปี (3) อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป มีความ

คิดเห็นแตกต่างกันกับ อายุต่ำกว่า 20 ปี ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

ตารางที่ 4.19 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าอายุ 20 ปี	212	4.69	0.22	มากที่สุด
อายุ 21-30 ปี	35	4.68	0.15	มากที่สุด
อายุ 31-40 ปี	14	4.67	0.13	มากที่สุด
อายุ 41-50 ปี	2	4.65	0.21	มากที่สุด
อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป	3	4.62	0.24	มากที่สุด
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.19 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ อายุเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่าอายุ 20 ปี รองลงมา ได้แก่ อายุ 21-30 ปี และอายุ 31-40 ปี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.20 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามอายุ มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	1.21	4	0.30	1.10	0.03*
ภายในกลุ่ม	70.72	261	0.27		
รวม	52.80	265			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.20 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามอายุโดยรวม แตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.21

ตารางที่ 4.21 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	$\bar{x}$	ต่ำกว่า 20 ปี	20-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	51-60 ปีขึ้นไป
		3.79	4.09	3.87	3.99	4.19
ต่ำกว่า 20 ปี	3.79	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12
21-30 ปี	4.09		0.15	-0.32*	-0.10	0.20
31-40 ปี	3.87			-0.13	0.20	0.32
41-50 ปี	3.99				-0.21	0.23
51-60 ปี ขึ้นไป	4.19					0.24

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.21 พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ (1) อายุต่ำกว่า 20 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 21-30 ปี (2) อายุ 31-40 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 41-50 ปี (3) อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับอายุต่ำกว่า 20 ปี ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

ตารางที่ 4.22 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าอายุ 20 ปี	212	4.69	0.22	มากที่สุด
อายุ 21-30 ปี	35	4.68	0.15	มากที่สุด
อายุ 31-40 ปี	14	4.67	0.13	มากที่สุด
อายุ 41-50 ปี	2	4.65	0.21	มากที่สุด
อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป	3	4.62	0.24	มากที่สุด
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.22 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ อายุเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่าอายุ 20 ปี รองลงมา ได้แก่ อายุ 21-30 ปี และอายุ 31-40 ปี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.23 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุ มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	1.21	4	0.30	1.10	0.03*
ภายในกลุ่ม	70.72	261	0.27		
รวม	52.80	265			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.23 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.24

ตารางที่ 4.24 แสดงการเปรียบเทียบทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	$\bar{x}$	ต่ำกว่า	20-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	51-60
		20 ปี				ปีขึ้นไป
		3.79	4.09	3.87	3.99	4.19
ต่ำกว่า 20 ปี	3.79	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12
21-30 ปี	4.09		0.15	-0.32*	-0.10	0.20
31-40 ปี	3.87			-0.13	0.20	0.32
41-50 ปี	3.99				-0.21	0.23
51-60 ปี ขึ้นไป	4.19					0.24

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.24 พบว่า ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ (1) อายุต่ำกว่า 20 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับ 21-30 ปี (2) อายุ 31-40 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับ 41-50 ปี (3) อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป มีความคิดเห็นแตกต่างกับ อายุต่ำกว่า 20 ปี ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

ตารางที่ 4.25 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าอายุ 20 ปี	212	4.69	0.22	มากที่สุด
อายุ 21-30 ปี	35	4.68	0.15	มากที่สุด
อายุ 31-40 ปี	14	4.67	0.13	มากที่สุด
อายุ 41-50 ปี	2	4.65	0.21	มากที่สุด
อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป	3	4.62	0.24	มากที่สุด
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.25 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ อายุเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่าอายุ 20 ปี รองลงมา ได้แก่ อายุ 21-30 ปี และอายุ 31-40 ปี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.26 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุ มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	1.21	4	0.30	1.10	0.03*
ภายในกลุ่ม	70.72	261	0.27		
รวม	52.80	265			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.26 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.27

ตารางที่ 4.27 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุ มีดังนี้

อายุ	$\bar{x}$	ต่ำกว่า 20 ปี	20-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	51-60 ปีขึ้นไป
		3.79	4.09	3.87	3.99	4.19
ต่ำกว่า 20 ปี	3.79	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12
21-30 ปี	4.09		0.15	-0.32*	-0.10	0.20
31-40 ปี	3.87			-0.13	0.20	0.32
41-50 ปี	3.99				-0.21	0.23
51-60 ปี ขึ้นไป	4.19					0.24

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.27 พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ (1) อายุต่ำกว่า 20 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับ 21-30 ปี (2) อายุ 31-40 ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับ 41-50 ปี (3) อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป มีความคิดเห็นแตกต่างกับ อายุต่ำกว่า 20 ปี ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

สมมติฐานที่ 2 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสอธร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีพรรษาต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรต่างกัน

การวิเคราะห์สมมติฐานที่ 2 ใช้สถิติ (One Way ANOVA/ F-test) ในการทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยที่มากกว่า 2 กลุ่ม โดยระดับความเชื่อมั่นอยู่ที่ 95% ดังนั้นถ้าเป็นไปตามสมมติฐานต่อเมื่อค่า Sig. น้อยกว่า 0.05 ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะเปรียบเทียบเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD (Least Significant Difference) และนำมาเสนอในรูปแบบของตารางประกอบคำบรรยาย มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.28 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า 1 พรรษา	39	4.69	0.22	มากที่สุด
1-10 พรรษา	203	4.68	0.15	มากที่สุด
11-20 พรรษา	16	4.67	0.13	มากที่สุด
21-30 พรรษา	4	4.65	0.21	มากที่สุด
31-40 พรรษา	4	4.62	0.24	มากที่สุด
41-50 พรรษา	-	-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.28 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีพรรษาต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามพรรษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อแยกตามพรรษา โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ พรรษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ 1-10 พรรษา รองลงมา ได้แก่ ต่ำกว่า 1 พรรษา และ 11-20 พรรษา ตามลำดับ

ตารางที่ 4.29 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	1.21	4	0.30	1.10	0.03*
ภายในกลุ่ม	70.72	261	0.27		
รวม	52.80	265			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.29 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร รวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามพรรษา โดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.30

ตารางที่ 4.30 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	$\bar{x}$	ต่ำกว่า 1 พรรษา	1-10 พรรษา	11-20 พรรษา	21-30 พรรษา	31-40 พรรษา	41-50 พรรษา	51-60 พรรษา ขึ้นไป
		4.69	4.68	4.67	4.65	4.62	-	-
ต่ำกว่า 1 พรรษา	4.69	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12	-	-
1-10 พรรษา	4.68	-	0.15	-0.32*	-0.10	0.20	-	-
11-20 พรรษา	4.67	-	-	-0.13	0.20	0.32	-	-
21-30 พรรษา	4.65	-	-	-	-0.21	0.23	-	-
31-40 พรรษา	4.62	-	-	-	-	0.24	-	-
41-50 พรรษา	-	-	-	-	-	-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-	-	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.30 พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน พรรษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน คู่ ได้แก่ (1) พรรษาต่ำกว่า 1 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 1-10 พรรษา (2) 11-20 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 21-30 พรรษา (3) พรรษา 21-30 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 31-40 พรรษา ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

ตารางที่ 4.31 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า 1 พรรษา	39	4.69	0.22	มากที่สุด
1-10 พรรษา	203	4.68	0.15	มากที่สุด
11-20 พรรษา	16	4.67	0.13	มากที่สุด
21-30 พรรษา	4	4.65	0.21	มากที่สุด
31-40 พรรษา	4	4.62	0.24	มากที่สุด
41-50 พรรษา	-	-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.33 พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน พรรษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน คู่ ได้แก่ (1) พรรษาต่ำกว่า 1 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 1-10 พรรษา (2) 11-20 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 21-30 พรรษา (3) พรรษา 21-30 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 31-40 พรรษา ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

ตารางที่ 4.34 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า 1 พรรษา	39	4.69	0.22	มากที่สุด
1-10 พรรษา	203	4.68	0.15	มากที่สุด
11-20 พรรษา	16	4.67	0.13	มากที่สุด
21-30 พรรษา	4	4.65	0.21	มากที่สุด
31-40 พรรษา	4	4.62	0.24	มากที่สุด
41-50 พรรษา	-	-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.34 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ พรรษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ 1-10 พรรษา รองลงมา ได้แก่ ต่ำกว่า 1 พรรษา และ 11-20 พรรษา ตามลำดับ

ตารางที่ 4.35 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.35 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบาราบอง อำเภอสรีสธธร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามอายุโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.36

ตารางที่ 4.36 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	$\bar{x}$	ต่ำกว่า	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60
		1	พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา
		4.69	4.68	4.67	4.65	4.62	-	-
ต่ำกว่า 1 พรรษา	4.69	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12	-	-
1-10 พรรษา	4.68	-	0.15	-0.32*	-0.10	0.20	-	-
11-20 พรรษา	4.67	-	-	-0.13	0.20	0.32	-	-
21-30 พรรษา	4.65	-	-	-	-0.21	0.23	-	-
31-40 พรรษา	4.62	-	-	-	-	0.24	-	-
41-50 พรรษา	-	-	-	-	-	-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-	-	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.36 พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน พรรษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน คู่ ได้แก่ (1) พรรษาต่ำกว่า 1 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 1-10 พรรษา (2) 11-20 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 21-30 พรรษา (3) พรรษา 21-30 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 31-40 พรรษา ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

ตารางที่ 4.37 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

อายุ	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า 1 พรรษา	39	4.69	0.22	มากที่สุด
1-10 พรรษา	203	4.68	0.15	มากที่สุด
11-20 พรรษา	16	4.67	0.13	มากที่สุด
21-30 พรรษา	4	4.65	0.21	มากที่สุด
31-40 พรรษา	4	4.62	0.24	มากที่สุด
41-50 พรรษา	-	-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.37 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบาราบายน อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ พรรษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ 1-10 พรรษา รองลงมา ได้แก่ ต่ำกว่า 1 พรรษา และ 11-20 พรรษา ตามลำดับ

ตารางที่ 4.38 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.38 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบาราบายน อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามอายุโดยรวม แตกต่างกันไป จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.39

ตารางที่ 4.39 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	$\bar{x}$	ต่ำกว่า 1 พรรษา	1-10 พรรษา	11-20 พรรษา	21-30 พรรษา	31-40 พรรษา	41-50 พรรษา	51-60 พรรษา ขึ้นไป
		4.69	4.68	4.67	4.65	4.62	-	-
ต่ำกว่า 1 พรรษา	4.69	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12	-	-
1-10 พรรษา	4.68	-	0.15	-0.32*	-0.10	0.20	-	-
11-20 พรรษา	4.67	-	-	-0.13	0.20	0.32	-	-
21-30 พรรษา	4.65	-	-	-	-0.21	0.23	-	-
31-40 พรรษา	4.62	-	-	-	-	0.24	-	-
41-50 พรรษา	-	-	-	-	-	-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-	-	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.39 พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน พรรษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน คู่ ได้แก่ (1) พรรษาต่ำกว่า 1 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 1-10 พรรษา (2) 11-20 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 21-30 พรรษา (3) พรรษา 21-30 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 31-40 พรรษา ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

ตารางที่ 4.40 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า 1 พรรษา	39	4.69	0.22	มากที่สุด
1-10 พรรษา	203	4.68	0.15	มากที่สุด
11-20 พรรษา	16	4.67	0.13	มากที่สุด
21-30 พรรษา	4	4.65	0.21	มากที่สุด
31-40 พรรษา	4	4.62	0.24	มากที่สุด
41-50 พรรษา	-	-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.40 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสุนทร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ พรรษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ 1-10 พรรษา รองลงมา ได้แก่ ต่ำกว่า 1 พรรษา และ 11-20 พรรษา ตามลำดับ

ตารางที่ 4.41 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.41 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสุนทร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.42

ตารางที่ 4.42 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	$\bar{x}$	ต่ำกว่า	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60
		1 พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา ขึ้นไป
		4.69	4.68	4.67	4.65	4.62	-	-
ต่ำกว่า 1 พรรษา	4.69	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12	-	-
1-10 พรรษา	4.68	-	0.15	-0.32*	-0.10	0.20	-	-
11-20 พรรษา	4.67		-	-0.13	0.20	0.32	-	-
21-30 พรรษา	4.65			-	-0.21	0.23	-	-
31-40 พรรษา	4.62				-	0.24	-	-
41-50 พรรษา	-					-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-						-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.42 พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน พรรษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ (1) พรรษาต่ำกว่า 1 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 1-10 พรรษา (2) 11-20 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 21-30 พรรษา (3) พรรษา 21-30 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกันกับ 31-40 พรรษา ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

ตารางที่ 4.43 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า 1 พรรษา	39	4.69	0.22	มากที่สุด
1-10 พรรษา	203	4.68	0.15	มากที่สุด
11-20 พรรษา	16	4.67	0.13	มากที่สุด
21-30 พรรษา	4	4.65	0.21	มากที่สุด
31-40 พรรษา	4	4.62	0.24	มากที่สุด
41-50 พรรษา	-	-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.43 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามอายุ โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ พรรษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ 1-10 พรรษา รองลงมา ได้แก่ ต่ำกว่า 1 พรรษา และ 11-20 พรรษา ตามลำดับ

ตารางที่ 4.44 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.44 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสธธร จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.45

ตารางที่ 4.45 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามพรรษา มีดังนี้

พรรษา	$\bar{x}$	ต่ำกว่า 1 พรรษา	1-10 พรรษา	11-20 พรรษา	21-30 พรรษา	31-40 พรรษา	41-50 พรรษา	51-60 พรรษา ขึ้นไป
		4.69	4.68	4.67	4.65	4.62	-	-
ต่ำกว่า 1 พรรษา	4.69	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12	-	-
1-10 พรรษา	4.68	-	0.15	-0.32*	-0.10	0.20	-	-
11-20 พรรษา	4.67	-	-	-0.13	0.20	0.32	-	-
21-30 พรรษา	4.65	-	-	-	-0.21	0.23	-	-
31-40 พรรษา	4.62	-	-	-	-	0.24	-	-
41-50 พรรษา	-	-	-	-	-	-	-	-
51-60 พรรษา ขึ้นไป	-	-	-	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.45 พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน พรรษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน คู่ ได้แก่ (1) พรรษาต่ำกว่า 1 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกับ 1-10 พรรษา (2) 11-20 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกับ 21-30 พรรษา (3) พรรษา 21-30 พรรษา มีความคิดเห็นแตกต่างกับ 31-40 พรรษา ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

สมมติฐานที่ 3 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ต่างกัน

การวิเคราะห์สมมติฐานที่ 3 ใช้สถิติ (One Way ANOVA/ F-test) ในการทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยที่มากกว่า 2 กลุ่ม โดยระดับความเชื่อมั่นอยู่ที่ 95% ดังนั้นถ้าเป็นไปตามสมมติฐานต่อเมื่อค่า Sig. น้อยกว่า 0.05 ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะเปรียบเทียบเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD (Least Significant Difference) และนำมาเสนอในรูปแบบของตารางประกอบคำบรรยาย มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.46 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

ระดับการศึกษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า	203	4.69	0.22	มากที่สุด
ชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	6	4.68	0.15	มากที่สุด
อนุปริญญา	29	4.67	0.13	มากที่สุด
ปริญญาตรี	23	4.65	0.21	มากที่สุด
ปริญญาโท	5	4.62	0.24	มากที่สุด
ปริญญาเอก	-	-	-	-
อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.46 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับการศึกษา โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ระดับการศึกษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า รองลงมา ได้แก่ อนุปริญญา และปริญญาตรี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.47 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.47 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสนธร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร รวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษาโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.48 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

ระดับการศึกษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า	203	4.69	0.22	มากที่สุด
ชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	6	4.68	0.15	มากที่สุด
อนุปริญญา	29	4.67	0.13	มากที่สุด
ปริญญาตรี	23	4.65	0.21	มากที่สุด
ปริญญาโท	5	4.62	0.24	มากที่สุด
ปริญญาเอก อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.48 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสนธร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับการศึกษา โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ระดับการศึกษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า รองลงมา ได้แก่ อนุปริญญา และปริญญาตรี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.49 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.49 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชา ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามระดับการศึกษาโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.50 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

ระดับการศึกษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า	203	4.69	0.22	มากที่สุด
ชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	6	4.68	0.15	มากที่สุด
อนุปริญญา	29	4.67	0.13	มากที่สุด
ปริญญาตรี	23	4.65	0.21	มากที่สุด
ปริญญาโท	5	4.62	0.24	มากที่สุด
ปริญญาเอก อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.50 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับการศึกษา โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ระดับการศึกษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า รองลงมา ได้แก่ อนุปริญญา และปริญญาตรี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.51 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.51 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสนธร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามระดับการศึกษาโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.52 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

ระดับการศึกษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า	203	4.69	0.22	มากที่สุด
ชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	6	4.68	0.15	มากที่สุด
อนุปริญญา	29	4.67	0.13	มากที่สุด
ปริญญาตรี	23	4.65	0.21	มากที่สุด
ปริญญาโท	5	4.62	0.24	มากที่สุด
ปริญญาเอก อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.52 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสนธร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับการศึกษา โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ระดับการศึกษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า รองลงมา ได้แก่ อนุปริญญา และปริญญาตรี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.53 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.53 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.54 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

ระดับการศึกษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า	203	4.69	0.22	มากที่สุด
ชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	6	4.68	0.15	มากที่สุด
อนุปริญญา	29	4.67	0.13	มากที่สุด
ปริญญาตรี	23	4.65	0.21	มากที่สุด
ปริญญาโท	5	4.62	0.24	มากที่สุด
ปริญญาเอก อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.54 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับการศึกษา โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ระดับการศึกษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า รองลงมา ได้แก่ อนุปริญญา และปริญญาตรี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.55 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.55 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามอายุโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.56

ตารางที่ 4.56 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

ระดับการศึกษา	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า	203	4.69	0.22	มากที่สุด
ชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า	6	4.68	0.15	มากที่สุด
อนุปริญญา	29	4.67	0.13	มากที่สุด
ปริญญาตรี	23	4.65	0.21	มากที่สุด
ปริญญาโท	5	4.62	0.24	มากที่สุด
ปริญญาเอก	-			
อื่น ๆ	-			
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.56 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามระดับการศึกษา โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ระดับการศึกษาเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า รองลงมา ได้แก่ อนุปริญญา และปริญญาตรี ตามลำดับ

ตารางที่ 4.57 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามระดับการศึกษา มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.57 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามระดับการศึกษาโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 4 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ต่างกัน

การวิเคราะห์สมมติฐานที่ 4 ใช้สถิติ (One Way ANOVA/ F-test) ในการทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยที่มากกว่า 2 กลุ่ม โดยระดับความเชื่อมั่นอยู่ที่ 95% ดังนั้นถ้าเป็นไปตามสมมติฐานต่อเมื่อค่า Sig. น้อยกว่า 0.05 ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จะเปรียบเทียบเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD (Least Significant Difference) และนำมาเสนอในรูปแบบของตารางประกอบคำบรรยาย มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.58 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวม ทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

ตำแหน่ง	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
พระราชาคณะ	-	-	-	-
เจ้าคณะอำเภอ	-	-	-	-
พระวินัยธร	1	4.69	0.22	มากที่สุด
เจ้าอาวาส	19	4.68	0.15	มากที่สุด
ผู้อำนวยการ	1	4.67	0.13	มากที่สุด
อาจารย์/ ครู	6	4.65	0.21	มากที่สุด
พระภิกษุทั่วไป	15	4.62	0.24	มากที่สุด
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

ตำแหน่ง	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
สามเณรทั่วไป	94	4.65	0.49	มากที่สุด
นักเรียน/ นักศึกษา	130	4.65	0.49	มากที่สุด
อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.58 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสุนทร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามตำแหน่ง โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ตำแหน่งเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ นักเรียน/ นักศึกษา รองลงมา ได้แก่ สามเณรทั่วไป และเจ้าอาวาส ตามลำดับ

ตารางที่ 4.59 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.59 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอสรีสุนทร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีตำแหน่งต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร รวมทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.60 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามระดับตำแหน่ง มีดังนี้

ตำแหน่ง	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
พระราชาคณะ	-	-	-	-
เจ้าคณะอำเภอ	-	-	-	-
พระวินัยธร	1	4.69	0.22	มากที่สุด
เจ้าอาวาส	19	4.68	0.15	มากที่สุด
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

ตำแหน่ง	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
ผู้อำนวยการ	1	4.67	0.13	มากที่สุด
อาจารย์/ ครู	6	4.65	0.21	มากที่สุด
พระภิกษุทั่วไป	15	4.62	0.24	มากที่สุด
สามเณรทั่วไป	94	4.65	0.49	มากที่สุด
นักเรียน/ นักศึกษา	130	4.65	0.49	มากที่สุด
อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.60 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามตามตำแหน่ง โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ตำแหน่งเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ นักเรียน/ นักศึกษา รองลงมา ได้แก่ สามเณรทั่วไป และเจ้าอาวาส ตามลำดับ

ตารางที่ 4.61 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.61 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา ที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง จำแนกตามตำแหน่งโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.62 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

ตำแหน่ง	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
พระราชอาณัติ	-	-	-	-
เจ้าคณะอำเภอ	-	-	-	-
พระวินัยธร	1	4.69	0.22	มากที่สุด
เจ้าอาวาส	19	4.68	0.15	มากที่สุด
ผู้อำนวยการ	1	4.67	0.13	มากที่สุด
อาจารย์/ ครู	6	4.65	0.21	มากที่สุด
พระภิกษุทั่วไป	15	4.62	0.24	มากที่สุด
สามเณรทั่วไป	94	4.65	0.49	มากที่สุด
นักเรียน/ นักศึกษา	130	4.65	0.49	มากที่สุด
อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.62 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามตามตำแหน่ง โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ตำแหน่งเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ นักเรียน/ นักศึกษา รองลงมา ได้แก่ สามเณรทั่วไป และเจ้าอาวาส ตามลำดับ

ตารางที่ 4.63 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.63 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีตำแหน่งต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ จำแนก ตามตำแหน่งโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.64 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

ตำแหน่ง	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
พระราชอาณัติ	-	-	-	-
เจ้าคณะอำเภอ	-	-	-	-
พระวินัยธร	1	4.69	0.22	มากที่สุด
เจ้าอาวาส	19	4.68	0.15	มากที่สุด
ผู้อำนวยการ	1	4.67	0.13	มากที่สุด
อาจารย์/ ครู	6	4.65	0.21	มากที่สุด
พระภิกษุทั่วไป	15	4.62	0.24	มากที่สุด
สามเณรทั่วไป	94	4.65	0.49	มากที่สุด
นักเรียน/ นักศึกษา	130	4.65	0.49	มากที่สุด
อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.64 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามตามตำแหน่ง โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ตำแหน่งเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ นักเรียน/ นักศึกษา รองลงมา ได้แก่ สามเณรทั่วไป และเจ้าอาวาส ตามลำดับ

ตารางที่ 4.65 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.65 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.66 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

ตำแหน่ง	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
พระราชอาณัติ	-	-	-	-
เจ้าคณะอำเภอ	-	-	-	-
พระวินัยธร	1	4.69	0.22	มากที่สุด
เจ้าอาวาส	19	4.68	0.15	มากที่สุด
ผู้อำนวยการ	1	4.67	0.13	มากที่สุด
อาจารย์/ ครู	6	4.65	0.21	มากที่สุด
พระภิกษุทั่วไป	15	4.62	0.24	มากที่สุด
สามเณรทั่วไป	94	4.65	0.49	มากที่สุด
นักเรียน/ นักศึกษา	130	4.65	0.49	มากที่สุด
อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.66 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามตามตำแหน่ง โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ตำแหน่งเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ นักเรียน/ นักศึกษา รองลงมา ได้แก่ สามเณรทั่วไป และเจ้าอาวาส ตามลำดับ

ตารางที่ 4.67 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.67 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จำแนกตามตำแหน่งโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ 4.68 แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) และทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

ตำแหน่ง	n	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
พระราชอาณัติ	-	-	-	-
เจ้าคณะอำเภอ	-	-	-	-
พระวินัยธร	1	4.69	0.22	มากที่สุด
เจ้าอาวาส	19	4.68	0.15	มากที่สุด
ผู้อำนวยการ	1	4.67	0.13	มากที่สุด
อาจารย์/ ครู	6	4.65	0.21	มากที่สุด
พระภิกษุทั่วไป	15	4.62	0.24	มากที่สุด
สามเณรทั่วไป	94	4.65	0.49	มากที่สุด
นักเรียน/ นักศึกษา	130	4.65	0.49	มากที่สุด
อื่น ๆ	-	-	-	-
รวม	266	4.66	0.19	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.68 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกตามตามตำแหน่ง โดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด 3 ลำดับ ดังนี้ ตำแหน่งเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ นักเรียน/ นักศึกษา รองลงมา ได้แก่ สามเณรทั่วไป และเจ้าอาวาส ตามลำดับ

ตารางที่ 4.69 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวน ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

แหล่งความแปรปรวน	SS	DF	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	4.11	7	0.59	2.34	0.03*
ภายในกลุ่ม	48.69	259	0.25		
รวม	52.80	266			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.69 ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม

จำแนกตามตำแหน่งโดยรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD ดังตารางที่ 4.70

ตารางที่ 4.70 แสดงการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามตำแหน่ง มีดังนี้

ตำแหน่ง	$\bar{x}$	พระ	เจ้า	ผู้อำนวย	อาจารย์	พระ	สามเณร	นักเรียน/ นักศึกษา
		วินัยธร	อาวาส	การ	/ ครู	ภิกษุ		
		4.69	4.68	4.67	4.65	4.62	4.65	4.65
พระราชกณะ	-	-	-	-	-	-	-	-
เจ้าคณะอำเภอ	-	-	-	-	-	-	-	-
พระวินัยธร	4.69	-0.22	-0.30	-0.23	-0.22	0.12	0.30*	0.10
เจ้าอาวาส	4.68	-	0.15	-0.32*	-0.10	0.20	0.15	0.22
ผู้อำนวย	4.67	-	-	-0.13	0.20	0.32	0.22	0.25
อาจารย์/ ครู	4.65	-	-	-	-0.21	0.23	0.25	0.20
พระภิกษุทั่วไป	4.62	-	-	-	-	0.24	0.20	0.22
สามเณรทั่วไป	4.65	-	-	-	-	-	0.49	0.30
นักเรียน/ นักศึกษา	4.65	-	-	-	-	-	-	0.49
อื่น ๆ	-	-	-	-	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.70 พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม จำแนกตามอายุแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จำนวน 3 คู่ ได้แก่ (1) พระวินัยธร (2) เจ้าอาวาส มีความคิดเห็นแตกต่างกัน (3) ผู้อำนวย (4) พระภิกษุทั่วไป มีความคิดเห็นแตกต่างกัน นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

ตารางที่ 4.71 สรุปผลทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	สถิติทดสอบ	โดยรวม	ด้านความสัมพันธ์ทาง				
			การเมืองการปกครอง	เศรษฐกิจ	สังคม	การศึกษา	ศิลป-วัฒนธรรม
อายุ	t-test	0.33	0.99	0.30	0.30	0.14	0.30
พรรษา	F-test	0.03*	0.01*	0.13	0.13	0.15	0.13
การศึกษา	F-test	0.25	0.23	0.07	0.07	0.85	0.07
ตำแหน่ง	F-test	0.58	0.16	0.14	0.14	0.90	0.14

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 4.71 จากการตั้งสมมติฐานว่า พระภิกษุสามเณรที่มี อายุ พรรษา ระดับ การศึกษา และตำแหน่ง ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชาแตกต่างกัน สรุปได้ว่า พระภิกษุ สามเณรที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรใน ประเทศกัมพูชา โดยรวม 5 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตาม สมมติฐานที่ตั้งเอาไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็น เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ในด้านความสัมพันธ์ทาง ศิลปวัฒนธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนนอกนั้นไม่พบความแตกต่าง จึงไม่เป็นไป ตามสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่าง ศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Questionnaire) สำหรับให้ผู้ตอบ แบบสอบถามได้เสนอปัญหาและข้อเสนอแนะทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา และการใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) และนำมาเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.72 แสดงค่าความถี่ (Frequency) ปัญหาและข้อเสนอแนะทัศนคติของ ภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ในภาพรวม ทั้ง 5 ด้าน

ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรใน ประเทศกัมพูชา	ความถี่
1. ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง	2
2. ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ	1
3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	1
4. ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา	2
5. ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม	1
รวม	7

จากตารางที่ 4.72 พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัด กำปุงจาม ประเทศกัมพูชา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะความสัมพันธ์ระหว่างศาสน จักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ทั้ง 5 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง อยากให้รับฟังความคิดเห็นของบุคลากรที่ทำหน้าที่และทำงานร่วมกันระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ในการกำหนดนโยบายและการสนับสนุนต่าง ๆ ให้ทั่วถึงมากกว่าเดิม และให้มีการสนับสนุนและ ส่งเสริมความก้าวหน้าของบุคลากรที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง 2. ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ มีการ สนับสนุนงบประมาณที่เพิ่มขึ้น 3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ส่งเสริมกิจกรรมโดยใช้สื่อเทคโนโลยี สารสนเทศ 4. ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา มีการใช้งบประมาณและสื่อเทคโนโลยีในการขยาย

การศึกษาให้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้น และ 5. ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมให้มากขึ้น

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ข้อ ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย
  - 2) เพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย และ
  - 3) เพื่อเสนอแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย
- เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคล

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย

ตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย

จากนั้นนำแบบสอบถามมาดำเนินการวิเคราะห์ประมวลผลข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ เพื่อคำนวณหาค่าสถิติ ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว โดยสรุปผลการศึกษาค้นคว้าตามลำดับ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทย” สรุปได้ดังนี้

5.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ดังนี้

1) จำแนกตามอายุ พระภิกษุสามเณรที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุอยู่ที่ ต่ำกว่าอายุ 20 ปี จำนวน 212 รูป คิดเป็นร้อยละ 79.70 และรองลงมา อายุ 21-30 ปี จำนวน 35 รูป คิดเป็นร้อยละ 13.16 อายุ 31-40 ปี จำนวน 14 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.26 อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.13 และอายุ 41-50 ปี จำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 0.75 ตามลำดับ

2) จำแนกตามพรรษา พระภิกษุสามเณรที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีพรรษาอยู่ที่ ต่ำกว่า 1 พรรษา จำนวน 40 รูป คิดเป็นร้อยละ 15.04 11-20 พรรษา จำนวน 16 รูป คิดเป็นร้อยละ 6.02 31-40 พรรษา จำนวน 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.50 และ 31-40 พรรษา จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 1.13 ตามลำดับ

3) จำแนกตามระดับการศึกษา พระภิกษุสามเณรที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษา ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า จำนวน 203 รูป คิดเป็นร้อยละ 76.32 ชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า จำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 2.26 อนุปริญญา จำนวน 29 รูป คิดเป็นร้อยละ 10.90 ปริญญาตรี จำนวน 23 รูป คิดเป็นร้อยละ 8.65 และปริญญาโท จำนวน 5 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.88

4) จำแนกตามตำแหน่ง พระภิกษุสามเณรที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีตำแหน่ง พระภิกษุสามเณรตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีตำแหน่ง นักเรียน/ นักศึกษา มากที่สุด จำนวน 130 รูป คิดเป็นร้อยละ 48.87 สามเณรทั่วไป 94 รูป คิดเป็นร้อยละ 35.34 เจ้าอาวาส จำนวน 19 รูป คิดเป็นร้อยละ 7.14 พระภิกษุทั่วไป จำนวน 15 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.64 อาจารย์/ ครู จำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 2.26 พระวินัยธร จำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 0.38 และผู้อำนวยการ จำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 0.38 ตามลำดับ

5.1.2 ผลการวิเคราะห์ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

ผลการวิจัย พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา มีค่าเฉลี่ยโดยรวม 4.54 อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีดังนี้

1) ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวม 4.53 อยู่ในระดับมากที่สุดเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อได้ ดังนี้

1.1 ศาสนจักรกับอาณาจักรสนับสนุนซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีตามบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าด้วยพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศกัมพูชา มีค่าเฉลี่ย 4.84 มากที่สุด

1.2 รมรณรงค์ส่งเสริมความร่วมมือโดยใช้หลักพุทธสังคมนิยมในการปกครองระหว่างคณะสงฆ์และรัฐ มีค่าเฉลี่ย 4.54 มากที่สุด

1.3 ปลูกฝังให้พระภิกษุสามเณรเกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ เคารพในเสียงข้างมาก และหลักนิติรัฐนิติธรรม โดยวิธีเทศนาและเผยแพร่ความรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ย 4.36 มากที่สุด

1.4 ประสานงานปลงความคิดระหว่างคณะสงฆ์ องค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ย 4.44 มากที่สุด

1.5 มีการจัดโครงการ กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองการปกครอง มีค่าเฉลี่ย 4.49 มากที่สุด

2) ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวม 4.51 อยู่ในระดับมากที่สุดเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อได้ ดังนี้

2.1 รัฐให้การสนับสนุนคณะสงฆ์ตามบัญญัติรัฐธรรมนูญ มีค่าเฉลี่ย 4.72

2.2 นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศกัมพูชา มีค่าเฉลี่ย 4.49

2.3 มีบทบาทในการสอนงานอาชีพด้านฝีมือ ช่วยเหลือชุมชนในการสร้างงานสร้างรายได้ เช่น ใช้สถานที่วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพหรือเป็นคลังสมอง ส่งเสริมภูมิปัญญาแก่ชาวบ้าน เช่น แพทย์แผนโบราณ ศิลปกรรม เกษตรกรรม เป็นต้น มีค่าเฉลี่ย 4.45

2.4 หนุนรงค์ให้ประชาชนจัดกิจกรรมทางศาสนาและงานประเพณีต่าง ๆ อย่างประหยัด มีค่าเฉลี่ย 4.42

2.5 อาศัยหลักการของการพัฒนาแบบที่พึ่งพาตนเองและอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ย 4.49

3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวม 4.53 อยู่ในระดับมากที่สุดเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อได้ ดังนี้

3.1 ทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร มีค่าเฉลี่ย 4.59

3.2 การแสดงธรรม การให้ความรู้ ให้ความคิด และการประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาสังคม มีค่าเฉลี่ย 4.54

3.3 การให้ความสะดวกระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการบำเพ็ญกุศลและประเพณีทางสังคมต่าง ๆ รวมทั้งช่วยประกอบศาสนพิธีในท้องถิ่นและส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธี และพระราชพิธี มีค่าเฉลี่ย 4.48

3.4 เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างจิตอาสาให้เกิดขึ้นในชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.52

3.5 มีบทบาทในการดำเนินการตามโครงการพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก หรืองานตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล มีค่าเฉลี่ย 4.52

4) ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวม 4.54 อยู่ในระดับมากที่สุดเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อได้ ดังนี้

4.1 รัฐให้การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน มีค่าเฉลี่ย 4.58

4.2 รัฐมีส่วนในการบริหารการสนับสนุนการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีค่าเฉลี่ย 4.56

4.3 มีการจัดการอบรมพระวิทยากร หรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร มีค่าเฉลี่ย 4.53

4.4 ส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร มีค่าเฉลี่ย 4.50

4.5 มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการพัฒนาหลักสูตร โดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับนโยบายชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมสู่ยุค New Normal และศตวรรษที่ 21 มีค่าเฉลี่ย 4.52

5) ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวม 4.59 อยู่ในระดับมากที่สุดเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อได้ ดังนี้

5.1 ศาสนจักรกับอาณาจักรมีความร่วมมือกันอนุรักษ์สืบทอดพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน มีค่าเฉลี่ย 4.77

5.2 วัดเป็นศูนย์รวมอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน มีการสร้างพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในชุมชน เป็นแหล่งรวบรวม เก็บรักษา และศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และวรรณกรรมในท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ย 4.54

5.3 ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยเสมอ มีค่าเฉลี่ย 4.52

5.4 ความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการให้การสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกันของประชาชนในชุมชน มีค่าเฉลี่ย 4.57

5.5 การให้กำลังใจเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ประชาชนในชุมชนผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ย 4.54

5.1.3 ผลการวิเคราะห์ผลการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผู้วิจัยทดสอบสมมติฐานการวิจัยโดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวม 5 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ในด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนนอกนั้นไม่พบความแตกต่าง จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้

สมมติฐานที่ 1 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรต่างกัน

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามอายุ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 2 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีพรรษาต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรต่างกัน

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีพรรษาต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มี

ต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามพรรษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 3 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ต่างกัน

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 4 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ต่างกัน

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีตำแหน่งต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรทั้ง 5 ด้าน จำแนกตามตำแหน่ง โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

5.2 การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา” ผู้วิจัยขอเสนอ การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังต่อไปนี้

5.2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมและรายด้าน อภิปรายได้ดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวม ทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชานั้น มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่น รัฐบาลก็ได้เอาใจใส่กิจการพระศาสนาพอสมควร พระสงฆ์ได้มีอิทธิพลทางการเมืองอยู่มาก เมื่อมีเหตุการณ์วิกฤตทางบ้านเมือง พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมและมีเสรีภาพในการเดินประท้วงรัฐบาลได้ ทางด้านการศึกษา ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น รัฐบาลได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรวัด และให้เงินเดือนแก่พระภิกษุสงฆ์ที่ได้ทำงานในหน่วยงานของรัฐ พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชามีความเจริญขึ้นมามาก และมีแนวทางการปฏิบัติและการศึกษาเล่าเรียนที่แผ่ขยายออกไปมาก โดยใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาประยุกต์ใช้ รวมทั้งความร่วมมือระหว่างชาวกัมพูชาทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งความร่วมมือระหว่างนานาชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของกัมพูชา โดยได้รับการสนับสนุนดูแลจากกระทรวงธรรมการและศาสนา กัมพูชาได้บัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักและบัญญัติเป็นศาสนาประจำชาติ ทำให้ประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ ของประชาชนชาวกัมพูชา ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระศรีวิสุทธิคุณ,

ดร. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชา: ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม” โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงตามลำดับจากมากสุดไปหาน้อยสุดในแต่ละข้อมีประเด็นที่นำมาอภิปรายได้ดังนี้

1) ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ข้อที่ว่า “ศาสนจักรกับอาณาจักรสนับสนุนซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีตามบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าด้วยพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศกัมพูชา” ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า พระภิกษุสามเณรได้รับการส่งเสริมทางด้านการเมืองการปกครองของคณะสงฆ์กัมพูชาเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระภักตร์ ธรรมนูญ (รณ) “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาน สุเจีย (วชิรปณฺโณ) ประเทศกัมพูชา” จากผลการวิจัยพบว่า หลังจากหมดยุคเขมรแดงแล้ว การเผยแผ่พระศาสนาได้รับการสนับสนุนมากยิ่งขึ้น มีการใช้หลักพุทธสังคมนิยมในการบริหารประเทศและการดูแลระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรเป็นอย่างดี ทำให้ธรรมะเข้าถึงคนรุ่นใหม่มากขึ้น ตลอดจนกระทั่งถึงการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่ประเทศกัมพูชาให้เจริญรุ่งเรืองมากขึ้น

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อที่ว่า “ปลูกฝังให้พระภิกษุสามเณรเกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ เคารพในเสียงข้างมาก และหลักนิติรัฐนิติธรรม โดยวิธีเทศนาและเผยแผ่ความรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ” ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ในการออกนโยบายของภาครัฐและคณะสงฆ์มีการรับฟังความคิดเห็นเพื่อนำมาเป็นแนวทางในกาหนดนโยบายเป็นอย่างดี แต่บางครั้งการออกนโยบายต้องกระทำโดยในภาพรวม เป็นผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถรับฟังความคิดเห็นของแต่ละบุคคลได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชฎาพร จินชานา “พุทธศาสนาในอาเซียน: กรณีศึกษาพัฒนาการของพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชา” จากการวิจัยพบว่า ข้อที่ว่า “เจ้าอาวาสเปิดโอกาสให้คณะสงฆ์ภายในวัดมีส่วนร่วมรับรู้และสามารถเสนอความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ได้เพียงใด” มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

2) ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ข้อที่ว่า “ศาสนจักรกับอาณาจักรมีความร่วมมือกันอนุรักษ์สืบทอดพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน” ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า พระภิกษุสามเณรได้รับการส่งเสริมทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นอย่างดี ศาสนจักรกับอาณาจักรมีความร่วมมือกันอนุรักษ์สืบทอดพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน วัดเป็นศูนย์รวมอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระศรีวิสุทธิคุณ, ดร. “พระพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชา: ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม” จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวได้พบว่า พระพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชามีความเป็นอัตลักษณ์เชิงประเพณี และเมื่อก้าวถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมแล้ว พบว่าพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางระหว่างสองบริบทนั้น พระพุทธศาสนามีพลังดึงดูดที่สำคัญที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมมีความเป็นสังคมและวัฒนธรรมพุทธมากกว่าจะเป็นอย่างอื่น

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อที่ว่า “ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยเสมอ” ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ในการจัดกิจกรรมของภาครัฐและคณะสงฆ์มีการรับฟังความคิดเห็นเพื่อนำมาเป็นแนวทางในกา

หนดนโยบายเป็นอย่างดี แต่บางครั้งการจัดกิจกรรมสำคัญบางกิจกรรมจะเกี่ยวเนื่องกับแนวทางและนโยบายระดับประเทศด้วย บางกิจกรรมจึงต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของทางภาครัฐและคณะสงฆ์กำหนด จึงไม่สามารถรับฟังความคิดของแต่ละบุคคลได้ทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวรรณฐา ลิ้ม “ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา” การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา บางกิจกรรมมีแบบแผนที่กำหนดมาโดยภาครัฐตามบัญญัติรัฐธรรมนูญ แต่ก็ไม่กระทบต่อกิจกรรมของท้องถิ่น รัฐมีส่วนสนับสนุนในการจัดกิจกรรม อาจมีบางพื้นที่ที่ยังไม่สามารถเข้าถึงได้ทั่ว มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

3) ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ข้อที่ว่า “รัฐให้การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน” ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า พระภิกษุสามเณรได้รับการส่งเสริมทางด้านการเมืองการปกครองของคณะสงฆ์กัมพูชาเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวรรณฐา ลิ้ม “ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา” หลังจากรัฐบาลพระพุทธรูปศาสนาไว้ในฉบับรัฐธรรมนูญว่าเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว การสนับสนุนจากภาครัฐก็เป็นรูปธรรมมากขึ้น มีโรงเรียนปริยัติธรรม มีวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์ รวมทั้ง MOU ระหว่างประเทศที่กว้างขวางมากขึ้น

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อที่ว่า “ส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร” ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ในการออกนโยบายของภาครัฐและคณะสงฆ์มีการรับฟังความคิดเห็นเพื่อนำมาเป็นแนวทางในกำหนดนโยบายเป็นอย่างดี แต่บางครั้งการออกนโยบายต้องกระทำโดยในภาพรวม เป็นผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถรับฟังความคิดของแต่ละบุคคลได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวรรณฐา ลิ้ม “ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา” จากการวิจัยพบว่า ข้อที่ว่า ปัญหาด้านงบประมาณในการจัดสร้างอาคารสถานที่เรียนให้ให้พอต่อการเติบโตของจำนวนผู้เรียน และทุนการศึกษา ที่ต้องได้รับการสนับสนุนที่มากขึ้น มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

4) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ข้อที่ว่า “ทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร” ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า พระภิกษุสามเณรได้รับการส่งเสริมประกอบศาสนพิธีในท้องถิ่นและส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธีและพระราชพิธี เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างจิตอาสาให้เกิดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระศรีวิสุทธิคุณ, ดร. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม” จากผลการวิจัยพบว่า แนวโน้มและทิศทางของพระพุทธศาสนาในมิติทางสังคม ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ รวมทั้งพุทธบริษัทมีส่วนขับเคลื่อนในการเผยแผ่ได้อย่างดี

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อที่ว่า “การให้ความสะดวกระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการบำเพ็ญกุศลและประเพณีทางสังคมต่าง ๆ รวมทั้งช่วยประกอบศาสนพิธีในท้องถิ่นและส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธี และพระราชพิธี” ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ยังมีบางส่วนที่ยังต้องสร้างความเข้าใจข้อกำหนดและปฏิบัติของรัฐพิธีและพระราชพิธี เนื่องจากขาดช่วงไป เพราะเหตุการณ์

สงคราม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชฎาพร จินชานา “พุทธศาสนาในอาเซียน: กรณีศึกษา พัฒนาการของพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา” จากการวิจัยพบว่า ข้อที่ว่า ความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมที่จะกำหนดทิศทางว่า พระพุทธศาสนาจะขับเคลื่อนไปในทิศทางใดและอย่างไร ในขณะที่เดียวกัน องค์การทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ และประชาชน มีการขับเคลื่อนและร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรม มีค่าแปลผลอยู่ในระดับ มาก

5) ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ข้อที่ว่า “รัฐให้การสนับสนุนคณะสงฆ์ตามบัญญัติ รัฐธรรมนูญ” ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า พระภิกษุสามเณรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณ จากภาครัฐเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุวรรณา อินทโชโต (เหือน) “การใช้สิทธิ บาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 10 มกราคม 1979 จังหวัด เสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา” จากผลการวิจัยพบว่า รัฐให้การสนับสนุนคณะสงฆ์ในด้านงบประมาณ ตามบัญญัติรัฐธรรมนูญ วัดและโรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการสอนงานอาชีพด้านฝีมือ ช่วยเหลือ ชุมชนในการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชน

ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อที่ว่า “รณรงค์ให้ประชาชนจัดกิจกรรมทางศาสนาและงาน ประเพณีต่าง ๆ อย่างประหยัด” ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ในการจัดกิจกรรมทางศาสนาเกิดจาก การจัดขึ้นด้วยจิตกุศลอย่างแรงกล้าของพุทธศาสนิกชนในชุมชน และการจัดนั้น จะจัดไม่กี่ครั้งในรอบ ปี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชฎาพร จินชานา “พุทธศาสนาในอาเซียน: กรณีศึกษา พัฒนาการ ของพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา” จากการวิจัยพบว่า ข้อที่ว่าหลังจากสิ้นสุดภาวะสงคราม การจัด กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเริ่มดีขึ้นตามลำดับ ในช่วงหลังมีการจัดงานกิจกรรมที่ใหญ่ขึ้นภายใน ชุมชน ซึ่งเป็นการแสดงถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีมากขึ้น ถึงแม้บางชุมชนจะยังขัดสนก็ตาม มีค่า แปลผลอยู่ในระดับมาก

5.2.2 ผลการวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ที่มี อายุ พรรษา ระดับการศึกษา และ ตำแหน่ง ต่างกันดังนี้

พบว่า พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มี อายุ พรรษา ระดับการศึกษา และตำแหน่ง มีความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักร กับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวม 5 ด้าน ไม่แตกต่างกัน จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้ พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มี อายุต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวม 5 ด้าน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งเอาไว้

สมมติฐานที่ 1 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรต่างกัน

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมไม่แตกต่าง

กัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา นั้นครอบคลุมทั้งพระภิกษุและสามเณร จึงทำให้ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุวรรณ อินทโชโต (เหือน) “การใช้สิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 10 มกราคม 1979 จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนและพระภิกษุสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีการนำหลักสิทธิบาท 4 มาปรับใช้ในการศึกษาโดยรวมไม่แตกต่างกัน และยิ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวรรณฐา สิม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา” ผลการวิจัยพบว่า คณะสงฆ์กัมพูชาสามารถวิเคราะห์ถึงปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ปัจจุบันที่จะต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุง และรักษาไว้สิ่งที่เป็นคุณูปการแก่พระศาสนาเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังศึกษาถึงความเป็นมาของประเทศ ร่วมกับภาครัฐได้เป็นอย่างดี ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 2 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีพรชาต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรต่างกัน

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีพรชาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา นั้นครอบคลุมทั้งพระภิกษุและสามเณร จึงทำให้ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระศรีวิสุทธิคุณ, ดร. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม” คณะสงฆ์สามารถทำงานร่วมกับภาครัฐ และภาคใต้ให้การสนับสนุนแก่คณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี สังคม วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนา พัฒนาการเป็นกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกันอย่างเหนียวแน่น ประชาชนยึดมั่นในพระรัตนตรัย แล้วแสดงออกมาด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภavana ตามเทศกาล เช่น วันธรรมสวนะ มีประเพณีสิบสองเดือนที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมประเพณี สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดกระบวนการ “วิถีพุทธแบบกัมพูชา” ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 3 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำปงจาม ประเทศกัมพูชาที่มีระดับการศึกษา ต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ต่างกัน

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา นั้นครอบคลุมทั้งพระภิกษุและสามเณร จึงทำให้ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชฎาพร จินชานา ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนาในอาเซียน: กรณีศึกษาพัฒนาการของพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา” ผลการวิจัยพบว่า ช่วงที่เป็นประชาธิปไตย

ในยุคราชอาณาจักรกัมพูชา สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ทรงให้ความสำคัญและเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ ปัจจุบันสมเด็จพระบรมนาถนโรดมสีหนุให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพระพุทธศาสนา การศึกษา ขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนาและการศึกษาสงฆ์มีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ 4 พระภิกษุสามเณรตำบลบารายณ์ อำเภอศรีนคร จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชาที่มีตำแหน่งต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา ต่างกัน

จากการทดสอบสมมติฐานการวิจัยพบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุการปฏิบัติงานต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา รวมทั้ง 5 ด้าน โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชาในด้านต่าง ๆ ทั้ง 5 ด้านนั้น ครอบคลุมพระภิกษุสามเณรทุกรูป จะมีแต่ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เอื้อต่อพระภิกษุที่มีตำแหน่งต่างกัน ตามหน้าที่ในองค์กรระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรที่ได้รับผิดชอบ ในส่วนด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา พระภิกษุสามเณรได้รับการสนับสนุนอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งผลการวิเคราะห์ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุวรรณ อินทโชโต (เหือน) ได้วิจัยเรื่อง “การใช้สิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 10 มกราคม 1979 จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่อายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการใช้อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยรวมแตกต่างกัน

5.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา” มีข้อเสนอแนะที่ได้จากการค้นพบ (Fact Findings) ดังต่อไปนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1) ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง พบว่า ศาสนจักรกับอาณาจักรสนับสนุนซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีตามบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าด้วยพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศกัมพูชา มีการรณรงค์ส่งเสริมความร่วมมือโดยใช้หลักพุทธสังคมนิยมในการปกครองระหว่างคณะสงฆ์และรัฐ มีการปลูกฝังให้พระภิกษุสามเณรเกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ เคารพในเสียงข้างมาก และหลักนิติรัฐนิติธรรม โดยวิธีเทศนาและเผยแพร่ความรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ ประสานงานพลังความคิดระหว่างคณะสงฆ์ องค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา มีการจัดโครงการ กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองการปกครอง ในส่วนที่เพิ่มเติม คือ อยากรให้รับฟังความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่ทำหน้าที่และทำงานร่วมกันระหว่างศาสนจักรกับ

อาณาจักรในการกำหนดนโยบายและการสนับสนุนต่าง ๆ ให้ทั่วถึงมากกว่าเดิม และให้มีการสนับสนุน และส่งเสริมความก้าวหน้าของหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

2) ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ พบว่า รัฐให้การสนับสนุนคณะสงฆ์ในด้านงบประมาณ ตามบัญญัติรัฐธรรมนูญและนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ ของประเทศกัมพูชา วัดมีบทบาทสำคัญในการสอนงานอาชีพด้านฝีมือ ช่วยเหลือชุมชนในการสร้าง งานสร้างรายได้ เช่น ใช้สถานที่วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพหรือเป็นคลังสมอง ส่งเสริมภูมิปัญญา แก่ชาวบ้าน เช่น แพทย์แผนโบราณ ศิลปกรรม เกษตรกรรม เป็นต้น มีการรณรงค์ให้ประชาชนจัด กิจกรรมทางศาสนาและงานประเพณีต่าง ๆ อย่างประหยัด โดยอาศัยหลักการของการพัฒนาแบบที่ พึ่งพาตนเองและอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เพิ่มเติม คือ มีการสนับสนุนงบประมาณที่เพิ่มขึ้น

3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่า ทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความ เข้มแข็งของชุมชน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร มีการแสดงธรรม การให้ความรู้ ให้ความคิด การประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาสังคม การให้ความสะดวกระหว่างศาสนจักร กับอาณาจักรในการบำเพ็ญกุศลและประเพณีทางสังคมต่าง ๆ รวมทั้งช่วยประกอบศาสนพิธีใน ท้องถิ่นและส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธี และพระราชพิธี เผยแพร่หลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนา เพื่อสร้างจิตอาสาให้เกิดขึ้นในชุมชน ในส่วนที่เพิ่มเติม คือ ศาสนจักรและอาณาจักร ควรมีบทบาทในการดำเนินการตามโครงการพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก หรืองานตามโครงการ อบรมประชาชนประจำตำบล มีการบริหารจัดการวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ศาสนจักรตาม อุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา และส่งเสริมกิจกรรมโดยใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศมากยิ่งขึ้น

4) ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา พบว่า รัฐให้การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษา พระพุทธศาสนาในโรงเรียน รัฐมีส่วนในการบริหารการสนับสนุนการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีการจัดการอบรมพระวิทยากร หรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักร กับอาณาจักร ส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาใน ระบบโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับ โรงเรียนปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการพัฒนาหลักสูตร โดยบูรณาการหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนากับนโยบายชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมสู่ยุค New Normal และศตวรรษที่ 21 ใน ส่วนที่เพิ่มเติม คือ ส่งเสริมการใช้งบประมาณและสื่อเทคโนโลยีในการขยายการศึกษาให้ทั่วถึงมา กยิ่งขึ้น

5) ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม พบว่า ศาสนจักรกับอาณาจักรมีความร่วมมือกัน อนุรักษ์สืบทอดพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน วัดเป็นศูนย์รวมอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน มีการสร้างพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมในชุมชน เป็นแหล่งรวบรวม เก็บรักษา และศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และวรรณกรรมในท้องถิ่น ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยเสมอ ความ ร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการให้การสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรมด้าน ศิลปวัฒนธรรมร่วมกันของประชาชนในชุมชน การให้กำลังใจเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ประชาชนใน

ชุมชนผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เพิ่มเติม คือ ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมให้มากขึ้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1) ควรศึกษาเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา”

2) ควรศึกษาเรื่อง “ทัศนคติของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วยหลักทศพิธราชธรรมระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา”

3) ควรศึกษาเรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา”

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด 45 เล่ม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

กรมศิลปากร. (2516). *ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

กฤษณี มหาวิรุฬห์. (2538). *คู่มือความรู้สู่อ่านาจอ*. กรุงเทพฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.

คณะกรรมการศึกษาค้นคว้า วิทยสถานพุทธศาสนบัณฑิต. (2006). *ประวัติพุทธศึกษาศึกษา*. พนมเปญ: โรงพิมพ์วิทยสถานพุทธศาสนบัณฑิต.

จิ่ง ลากูตีวัวร์. (2521). *เขมรในทัศนะเจ้าโรมดมลีหนุ. แปลโดยสว่าง วงศ์พัวพันธ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

จันทรา อนุสรณ์วัฒนกุล. (2544). *ภาพชีวิตของครอบครัวชาวกัมพูชา: ชุมชนหมู่บ้านบริเวณรอบทะเลสาบเขมร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จ่านงค์ ทองประเสริฐ. (2534). *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, รศ.ดร.. (2530). *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, รศ.ดร. และคณะ. (2533). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จำลอง เงินดี. *เอกสารคำสอนวิชาจิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2534.

ชา อวม และคณะ. *ประวัติศาสตร์กัมพูชา. แปลโดย ศานติ ภักดีคา*. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์เนศ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด. 2546.

ชาติ เปรมฤดี. (2517). *ชะตากรรมพระพุทธศาสนาระหว่างสงครามในสาธารณรัฐเขมร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ชุดิมาการพิมพ์.

ซุนเฮง เม็งเซียง. (2006). *ฉันอยากรู้ชนชาติเขมร ศตวรรษที่ 15 ถึง ปี 1953 ภาค 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พนมเปญ: สำนักพิมพ์ 3DGraphics Publishing.

ณรงค์ศักดิ์ ธนวิบูลย์ชัย, ดร. และคณะ. (2534). *หลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น. (หน่วยที่ 1-8)*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). นนทบุรี: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

दनัย ไชโยธธา. (2542). *พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

- เดวิด แชนด์เอลเลอร์. (2546). *ประวัติศาสตร์กัมพูชา. แปลโดยพรหมงาม เก้าธรรมสาร และคณะ.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ตริง เงย. (1973). *ประวัติศาสตร์เขมร ภาค 2.* พนมเปญ: สำนักพิมพ์สาภววิทยาพนมเปญ.
- _____. (1975). *อารยธรรมเขมร.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). พนมเปญ : สำนักพิมพ์เพชรเนต.
- ติน ปรัชญพฤทธิ และอิสระ สุวรรณบล. (2514). *หลักการบริการ.* กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- ถนอม อานามวัฒน์. (2523). *ภูมิหลังความสัมพันธ์ระหว่างไทย-เขมร-ญวน.* กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์.
- ทองสีบ ศุภะมาร์ค (ผู้แปล). (2515). *พระพุทธศาสนาในกัมพูชา.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ที. ดับบลิว.ริส เดวิดส์. (2515). *พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป. แปลโดย สมัย สิงหศิริ.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- จิตา สารยา. (2540). *อาณาจักรเจนละ.* กรุงเทพฯ: บริษัท พินเนตปรีนติ้งเซนเตอร์ จำกัด.
- จิบดี บัวคำศรี. (2547). *ประวัติศาสตร์กัมพูชา.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ธีรภาพ โลหิตกุล. (2543). *นครวัด นครธม.* กรุงเทพฯ: บริษัทภัคธรรศ.
- ธีระ นุชเปี่ยม. (2542). *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา.* กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- _____. (2549). *ไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน: กรณีความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา. ในเสรีภาพอำนาจจริยธรรมกับการเมืองไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยวิจัยแห่งชาติ.
- นพมาศ ธีรเวคิน. (2539). *จิตวิทยาสังคมกับชีวิต.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นักร้อง นพรัตน์. (2550). *ราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา (ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช)* แปลโดยทองดี ธนรัชต์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). จันทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.
- บุญปลูก ส่วนพงษ์. (2523). *พรรคคอมมิวนิสต์กับการปฏิวัติในกัมพูชา.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- บุญเรือง คัชมาย์. (มปท). *พระราชพงศาวดารเขมร (ฉบับคัดลอกจากคัมภีร์โบราณ) ภาค 1.* สุรินทร์: อาศรมภูมิปัญญา.
- เบญจภา ไกรฤกษ์. (2547). *เนาเขมร.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2540). *ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา.* กรุงเทพฯ: บริษัท สามัคคีสาส์น จำกัด.
- ประยุทธ์ หลงสมบุญ. (2519). *พจนานุกรมบาลี-ไทย.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง. (2540). *สังคมและวัฒนธรรม.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (ฉบับประมวลศัพท์).* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.
- _____. (2552). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2540). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

- _____ (2551). *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- พระนคร ปัญญาวิโร และคณะ. (2550). *พุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชา*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ดร.. (2555). *พระพุทธศาสนาในกัมพูชา*. ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- พวงทอง ภาวรัตน์. (2552). *สงคราม การค้า และชาตินิยม ในความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- พุทธศาสนบัณฑิต. (2006). *พุทธศาสนา 2500*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พนมเปญ: วิทยาลัยพุทธศาสนบัณฑิต.
- มาณี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ และคณะ. (2541). *บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์: กรณีศึกษาภาคกลางและภาคตะวันออก*. นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มีแชล ตราณ. (2006). *ประวัติศาสตร์ในพระราชอาณาจักรกัมพูชา จักรภพกัมพูชเทศ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 9-13 ในคริสต์ศักราช*. พนมเปญ: สำนักพิมพ์ มปส.
- ราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ)., พระ. (2542). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- _____ (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชั่น.
- _____ (2539). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- รสิกา อังกูร. (2544). *พระพุทธศาสนา: กระบวนทัศน์ใหม่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ลี สุวีระ. (2009). *พัฒนาการประวัติ ศาลาบาลีชั้นสูง พระราชบรรณालย์ และกรมชุมนุม 3*. พนมเปญ: สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต.
- วัลย์ลักษณ์ เศรษฐสิทธิ์. (2547). *รูปแบบและแรงจูงใจในการพึ่งวิญญูเฉพาะกลุ่มของผู้รับสารวัยรุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2526). *ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิจิตร ศรีสะอ้าน. (2523). *หลักและระบบการบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์การพิมพ์.
- วิภา อุตมฉันท. (2544). *บทเพลงภาคประชาชน: การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในการปฏิรูปสื่อเพื่อสังคมหลักคิดและบทเรียนจากนานาประเทศ*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไอคอน พรินติ้ง.
- วุฒิชัย จำนง. (2523). *พฤติกรรมการตัดสินใจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- วัชรินทร์ ยงศิริ. (2548). *กัมพูชา วันวารที่ผันเปลี่ยน*. กรุงเทพฯ: ศรีบูรณคอมพิวเตอร์การพิมพ์.

- สนิท ศรีสำแดง. (2547). *พระพุทธศาสนากับการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต. (2005). *ประวัติสังเขปพุทธศาสนบัณฑิต*. พนมเปญ: พุทธศาสนบัณฑิต.
- สูง สีว. (1972). *พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พนมเปญ: บรรณาการยาศาธรรม.
- สมจินต์ สมมาปญโญ., พระมหา. (2547). *วิพากษ์แนวคิดพระพุทธศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมชาย จานจุฑาโฒ., พระ. (2542). *พุทธวิบัติ ตอน อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: วิถีทางที่ไม่ควรมองข้าม*. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2525). *บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในอนาคต*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา.
- สมพงศ์ เกษมสิน. (2517). *สารานุกรมการบริหาร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- ศานติ ภักดีคา (แปล). (2546). *ประวัติศาสตร์กัมพูชา แบบเรียนของเขมรที่เกี่ยวข้องกับไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท พินเนตปรีนติ้งเซ็นเตอร์ จำกัด.
- _____. (2550). *พระราชพิธีทวาทศมาส หรือพระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงกัมพูชา, ฉลองครบรอบ 55 ปี ภาค 1-3*. กรุงเทพฯ: กรมสารนิเทศ.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2522). *อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- สุชาติ หงษา. (2550). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- สุทธิพงศ์ แสงมณี. (2540). *ความคิดเห็นของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนาการในท้องถิ่น 3 จังหวัดภาคใต้*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุโท เจริญสุข. (2540). *หลักจิตวิทยาและพัฒนาการของมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2526). *พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุรี มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ. (2543). *พระพุทธกิจ 45 พรรษา*. กรุงเทพฯ: บริษัทคอมฟอร์ม.
- อุไรศรี วรตะริน. (2542). *จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. 1566-1747*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วงเจริญการพิมพ์.

2) บทความในวารสาร

- คณะทำงาน. (2545). “*การพัฒนาพรรคทางวัฒนธรรมในประเทศไทย*”. วารสารไบลาน. ปีที่ 28 ฉบับที่ 8 มิถุนายน.
- ชฎาพร จินชานนา. (2560). “*พุทธศาสนาในอาเซียน: กรณีศึกษาพัฒนาการของพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชา*” วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม: 60-69.
- ฉิบัติ บัวคำศรี. (2549). “*ความเป็นมาของบท “โนกอร์เรีซ” เพลงชาติเขมร: การศึกษาเบื้องต้น*”. วารสารลุ่มนาโขง. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน: 72.

- พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). (2538). “การเผยแพร่ธรรมในยุคข้อมูลข่าวสาร”. พุทธจักร. ปีที่ 49 ฉบับที่ 1 มกราคม.
- _____. (2541). “ทิศทางอุดมศึกษาในยุคไอที”. พุทธจักร. ปีที่ 52 ฉบับที่ 6 มิถุนายน.
- พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2539). “พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์”. พุทธจักร. ปีที่ 51 ฉบับที่ 1 มกราคม.
- ระพิน พุทธิสารโร, พระปลัด. (2561). “พุทธศาสนาเถรวาท: อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และการคงอยู่ของ “เขมรกรอมในเวียดนาม” วารสารโพธิวิสัย. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน: 21-41.
- รสิกา อังกูร และคณะ. (2544). “รายงานการวิจัย เรื่อง ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับด้านเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม”. สถาบันวิจัยและพัฒนาฝ่ายพัฒนาและเผยแพร่งานวิจัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เล่มที่ 36 ตุลาคม.
- ศานติ ภัคคีคา. (2550). “ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา: มุมมองจากหนังสือ “กัมพูชาโบราณ: อำนาจไม่มีเขมรโบราณ”. วารสารอินโดจีนศึกษา ฉบับเพื่อนบ้านของไทย. ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม: 1-17.
- สุวรรณฐา ลิ้ม. (2561). “ปัญหาและแนวทางพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา” วารสารศิลปการ จัดการ. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน: 65-78.
- เสรี พงศ์พิศ. (2544). “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”. นโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 ธันวาคม: 31-34.

3) วิทยานิพนธ์/ สารนิพนธ์/ รายงานการวิจัย

- พระภรณ์ ธมมปญโญ (รุณ). (2561). ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสาสน สุเจีย (วชิรปญโญ) ประเทศกัมพูชา. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระศรีวิสุทธิคุณ (ดร.). (2556). พระพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชา: ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม. รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวุฒิกมล วุฒิกมลโน. (2543). ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชาวรมุณี (ประยูร ธมมจิตโต). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุเจีย สุวณณเถโร (ยนต์). (2553). การศึกษาของคณะสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุวรรณ อินทโชโต (เหือน). (2563). การใช้อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 10 มกราคม 1979 จังหวัดเลยมเรียบ ประเทศกัมพูชา. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

- พระอธิการช่วง จิตโสภโณ (ตั้งอยู่). (2554). *ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโฎนตา) ของจังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยงยุทธ บุราสิทธิ์ และเสาวภา พรสิริพงษ์. (2556). *บทบาทของพระสงฆ์ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนไทย-กัมพูชา*. รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อาพา แก้วกาบง. (2553). *ทัศนคติด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวกัมพูชาในประเทศไทยที่มีต่อความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา*. รายงานการวิจัย, สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ TU-RAC, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

2. ภาษาเขมร

- ក្រសួងសិក្សាធិការ. (1994). *ប្រវត្តិវិទ្យាសម្រាប់បឋមសិក្សា ភ្នំពេញ អប់រំ*.
- ខួត ធីត. (1999). *ការរីកចម្រើននៃព្រះពុទ្ធសាសនា ក្នុងជីវិតខ្មែរ ភ្នំពេញ សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ*.
- ជួន ណាត. (1967). *វចនានុក្រមខ្មែរ បោះពុម្ពលើកទី 5 ភ្នំពេញ ពុទ្ធសាសនាបណ្ឌិត្យ*.
- ឌី ខាំ បូលី. (2007). *ប្រវត្តិកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ភ្នំពេញ: មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារកម្ពុជា*.
- ត្រឹង ងា. (1973). *ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ. ភ្នំពេញ*.
- _____. (2008). *ប្រជុំរដ្ឋធម្មនុញ្ញប្រជុំរដ្ឋធម្មនុញ្ញនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា 1947-2006 ភ្នំពេញ នីវតុន*.
- ពុទ្ធសាសនាបណ្ឌិត្យ. (2006). *ប្រវត្តិពុទ្ធកសិក្សា ភ្នំពេញ ពុទ្ធសាសនាបណ្ឌិត្យ*.
- ព្រះមហាវិរយបណ្ឌិតតោ ប៉ាង ខាត់. (2012). *ប្រវត្តិពុទ្ធសាសនានៅប្រទេសខ្មែរ. ភ្នំពេញ ពុទ្ធសាសនាបណ្ឌិត្យ គ.ស*.
- ម៉ៅ បុណ្ណ. (2001). *ប្រពៃណីនិងទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរ បោះពុម្ពលើកទី 2 ភ្នំពេញ បាយ័ន*.
- វ៉ាយ ប៊ុក. (1957). *ព្រះពុទ្ធសាសនានៅប្រទេសកម្ពុជា. ភ្នំពេញ: សមាគមមិត្តពុទ្ធករិទ្យាល័យ*.
- ហេង មុនីចិត្តា. (2016). *ពុទ្ធសាសនានិងការអភិវឌ្ឍន៍សង្គមខ្មែរ. បោះពុម្ពលើកទី 2 ភ្នំពេញ: JARC Printing House*.
- ហុកសារណ្ណ. (2008). *អត្ថបទព្រះធម៌. ភាគទី បាត់ដំបូង*.
- ក្រសួងធម្មការនិងសាសនា. (2009). *កម្រងឯកសារអត់អបអរសាទរនោះអនុសំរេចរមហាសន្និបាតមន្ត្រីសង្គមទូទាំងប្រទេសលើកទី 18 ថ្ងៃទី 28.31 ខែធ្នូឆ្នាំ 2009. ភ្នំពេញ. ក្រសួងធម្មការនិងសាសនា*.
- សោមងន. (2005). *ពន្លឺពុទ្ធសាសនា. បោះពុម្ពលើកទី 2. U.S.A.: Oceanside*.
- ឥន ឌឹម ម៉េង. (2005). *ប្រវត្តិទស្សនៈ, សាស្ត្រ. សីលធម៌. នយោបាយ. ភ្នំពេញ*.

ចាន់ ប៊ុនធី. (1999). អប់រំបែបព្រះពុទ្ធសាសនានៅប្រទេសកម្ពុជាពីឆ្នាំ ឆ្នាំ 1940-1953. សមាជ
ជាតិស្រាវជ្រាវសង្គម-វប្បធម៌អំពីកម្ពុជាលើកទី 2 ថ្ងៃទី 3-5 កុម្ភៈ 1999, ភ្នំពេញ
សាកលវិទ្យាល័យភ្នំពេញ.

3. ភាសាអັងគ្លេស

1) Books

- Alliance Brigandage. (1954). *Encyclopedia of The Social Science Vol. II*. New York: MacMillan.
- Anne Ruth Hansen. (2006). *History of Buddhism and New Religious Movements in Cambodia: Khmer Identity and Theravada Buddhism*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Becker, Lee B. (1960). *The Measurement of Gratification, Communication Research*. New York: The Free Press.
- Berio, David K. (1960). *The Process of Communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston, INC.
- Best, John W. (1977). *Research in Education 3rd ed. Englewood Cliffs*. New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Chan Sopheak, Keng & Clayton, Thomas. (2007). *Going to school in East Asia: Schooling in Cambodia*. Greed wood press.
- Chandler, David P. (1994). *A History of Cambodia*. Chiang Mai: Silkworm books.
- David Chandler. (2008). *History of Cambodia. Fourth Edition*. Philadelphia: Westview Press.
- Dominick, Joseph R. (1999). *The Dynamics of Mass Communication*. New York: McGraw Hill.
- Eliphy Katz, Jay Blunder and Michael Gurevitch. (1974). *Mass Communication Research: Major Issues and Directions*. New York: Praeger Publishers.
- E.Mam, Kalyanee. (1999). *An Oral History of Family life under the Khmer Rouge*. Working Paper GS.10, Yale University Press.
- _____. (1999). *Buddhism in Extremis the Case of Cambodia: Buddhism and Politics in Twentieth-Century Asia*. Cromwell Press, Ltd.
- Festinger, Leon. (1957). *Theory of Cognitive Dissonance*. California: Stanford University Press.
- Gertards Hanneman and William J. Mcewen. (1974). *Annenberg school of Communication and Behavior*. California: University of Southern California.
- Harris, Ian. (2006). *Cambodian Buddhism: History and Practice*. Chiang Mai: Silkworm Books.

- _____. (2006). *History, Buddhism, and New Religious Movements in Cambodia: Khmer Identity and Theravada Buddhism*. Thailand: Silkworm Books.
- Harish C. Mehta and Julie B. Mehta. 2000. *Hun Sen, Strongman of Cambodia, Kae Soeun and Chun Noeun, Tr*. Bayon: Takmoa, Phnom Penh.
- Heng Munychenda, Pin San, (Edits). 1986. *Buddhism and Future of Cambodia*. Rithisen: Khmer Buddhism Research Center.
- Holt, John Clifford. 2012. *Caring for the Dead Ritually in Cambodia*. Southeast Asian Studies. Kyoto University.
- Hurlock E. (1995). *Adolescent Development*. New York: McGraw-Hill Book.
- Isaak, A.C. (1981). *Scope and Methods of Political science: An Introduction to the Methodology of Political Inquiry*. Illinois: The Dorsey Press.
- John Marton, Elizabeth Guthrine, Edits. (2006). *History of Buddhism and New Religious Movements in Cambodia*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Juvenile audience. (1988). *World Book of Encyclopedia, Volume 4*. English: Oxford University Press.
- Karl Erik Rossengren. (1974). *Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications Research*. Beverly Hills: Sage.
- Kent, Alexandra and Chandler, David. (2008). *People of Virtue Reconfiguring Religion, Power, and Moral order in Cambodia*. Nordic Institute of Asian Studies.
- Klapper, Joseph T. (1960). *The Effects of Communication*. New York: The Free Press.
- Luthans Freeman. (1995). *Organization Behavioral*. Singapore: Mc Graw-Hill.
- Mary L. Good. (2006). *Integrating the Individual and the Organization*. New York: Wiley.
- Mc Combs, M.E. and Becker, L.B. (1979). *Using Mass Communication Theory*. Englewood Cliffs: N.J. Prentice Hall.
- Merrill, J.C., Lowenstein, and R.L. (1973). *Media, Messages and Men: New Perspectives in Communication*. New York: David Mckay Company Inc
- Michael Freeman and Claude Jacques. (2013). *Ancient Angkor*. Bangkok Thailand: Amarin Printing and Publishing (Public) Co Ltd.
- Nhean, S. (1975). *The History of Buddhism In Cambodia*. Phnom Penh: Trairat.
- Sam Nhean. (1957). *The History of Buddhist in Cambodia*. Phnom Penh: Buddhist Association.
- Schramm, Wilbur. (1973). *Men Messages and Media: A look at Human Communication*. New York: Harper and Roe Publishers.
- Wright, Charles. R. (1988). *Mass Communication*. New York: Random House.
- W.J.M. Mackenzie. (1971). *The Study of Political Science Today*. London: MacMillan.

Yamane. & Taro. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. 3rd ed. New York: Harper & Row.

Zhou Dagan. (2007). *A Record of Cambodia: The Land and Its People*. Peter Harris, tr. Silkworm Books: Chiang Mai.

2) Theses, Article Research and Journal Articles

Cambodian Institute of Human Rights. (1997). *Using Buddhist Values and Human Right to promote Free, Fair and Secure Elections in Cambodian*. Phnom Penh: Cambodia, November.

Deth, Sok Udom. (2009). *The People's Republic of Kampuchea 1979-1989: A Draconian Savior*, M.A. of art (Unpublished), Ohio University.

_____. (2000). *Thai-Cambodia culture relationship through Arts*, Dissertation of Ph.Dr., of Magadha University.

Nuntha Ratanakree. (1985). *Study of Superstitionism Among the Buddhists: A Case Study in Tambon Bangsai, Amphoe Muang, Chon Buri.*, Burapha University.

Phon Hangsen. (2008). *Preah Maha and Others. Human Resources Development of Buddhist Education University, 2000-2007*. Thesis of Bachelor of degree of Philosophy and Religion. Phnom Penh: Preah Sihanouk Raja Buddhist University.

Royal Academy of Cambodia. (1998). *Roles of Monks in SEILA*. Local Planning Process, Workshop Report held from 26-28 January 1998 in Pursat Province.

_____. (2007). *Scientists Meeting Forum on Religions in Cambodia After 1979*. Phnom Penh: Royal Academy of Cambodia.

Satoru, Kobyashi. (2003). *An Ethnographic Study on the Reconstruction of Buddhist Practice in Two Cambodian Temples: with the Special Reference to Buddhist Samay and Boran*, Southeast Asian Studies, Vol.42, No.4 March 2003.

William Siemering. (2009). "Radio, Democracy and Development: Evolving Models of Community Radio". *Journal of Radio Studies* Published. Volume 7 Issue 2, (November 2009): P. 373-378.

Yang Sam. (1990). *Buddhism in Cambodia, 1795-1954*. A Thesis for Degree of Master of Arts, Cornell University, 1990.

_____. (1990). *Khmer Buddhism and Policies 1954-1984*. United States of America: Cornell University.

4. ภาษาฝรั่งเศส

1) Books

Adhémar Leclère. (1914). *Histoire du Cambodge*. Paris.

Hocdy, K. (2003). *Littérature Khmère Du XIXème Siècle*. Paris: L'Harmattan.

5. ภาษาเยอรมัน

Wolfgang Drechsler. (2001). On the Viability of the Concept of “ Staatswissenschaften”. In: *European Journal of Law and Economics*, Vol. 12, No. 2 (Sept. 2001), S. 105-111.

6. Website

พระมหากษัตริย์ไทย ปุณณมโน. (2555). *พัฒนาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากมุขปาฐะถึงโลกไซเบอร์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2564, จาก <http://cybervanaram.net/index.php/2009-12-17-14-43-37-13/860-2012-11-09-04-06-10>.

สุรพงษ์ ชัยนาม. (2552). “ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา: ประเด็นสำคัญอยู่ที่การรู้เขารู้เรา”. [ออนไลน์] เข้าถึงจาก: <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9520000013613>. สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ, 17 กรกฎาคม 2564.

ความร่วมมือด้านการศึกษา กับราชอาณาจักรกัมพูชา. [ออนไลน์] เข้าถึงจาก: <http://www.bic.moe.go.th/index.php?id=396>.

หนังสือพิมพ์เดลินิวส์. 2564. *สังคมโลก: เศรษฐกิจกัมพูชา*, โดย เลนซ์ซุม, 2564, สืบค้นจาก <https://www.dailynews.co.th/articles/391867/>

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ. 2552. *ซ่อมจวนพระตะบองสร้างรักไทย-กัมพูชา*. [ออนไลน์] เข้าถึงจาก: <http://www.thairath.co.th/today/view/29408>

สุด โสริน. (2560). *คุยเฟื่องเรื่องเขมร-กัมพูชา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2564, จาก <http://www.camsociety.blogspot.com/2017/10>.

Irving Johnson. (2017). *Movement and Identity Construction Amongst Kelantan's Thai Community*. Harvard University. Online: Retrieved December 8, 2017, from <http://www.unimuenster.de>

Keaw Suwatti. (2005). *Documentary Biography of Sun Kuy: Heros of Khmer Krom. Information Service Ankoruri. (Khmer Language)*. Online: Retrieved December 8, 2017, from <https://mamprohok.files.wordpress.com>.

Khmers Kampuchea-Krom Federation. (2010). *Special Report on Torture against the Indigenous Khmer-Krom in Vietnam and Cambodia*. Online: Retrieved December 8, 2017, from <http://tbinternet.ohchr.org>.

KHMER KROM, Online: Retrieved December 8, 2017, from <https://www.jrscambodia.org>.

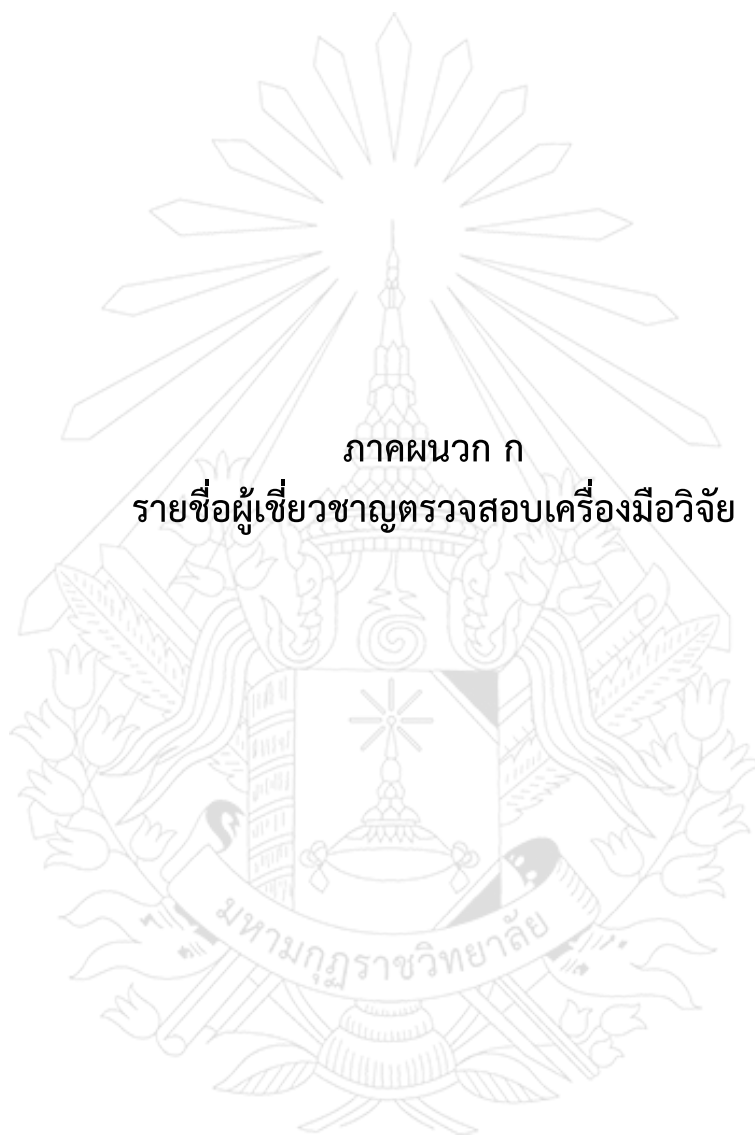

- From *Krom march on missions*, by Khouth Sophak Chakrya, 2021, Retrieved from www.scholaro.com/Cambodia Education System/.
- Khouth Sophak Chakrya and Mom Kunthear (2014). *Krom march on missions. The Phom Penh*. Post: online, 22 July 2014. Retrieved December 8, 2017, from <http://www.phnompenhpost.com>.
- Robert K. Headley. (2016). "A Country Study: Cambodia", Chapter 2, Library of Congress, <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/khtoc.html#top>, online [27 May 2021].
- On the Margins Rights Abuses of Ethnic Khmer in Vietnam's Mekong Delta, Online: Retrieved December 8, 2017, from <https://www.hrw.org>.
- Shawn McHale. (2013). Ethnicity, Violence, and Khmer-Vietnamese Relations: The Significance of the Lower Mekong Delta, 1757–1954. *The Journal of Asian Studies*/ 72(2). p. 367-390. Online: Retrieved December 8, 2017, from <http://journals.cambridge.org>.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

1) ดร.เกษภา ผาหอม

วุฒิการศึกษา : ร.ด. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 : พธ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 : พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 : ร.บ. (ทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
 ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

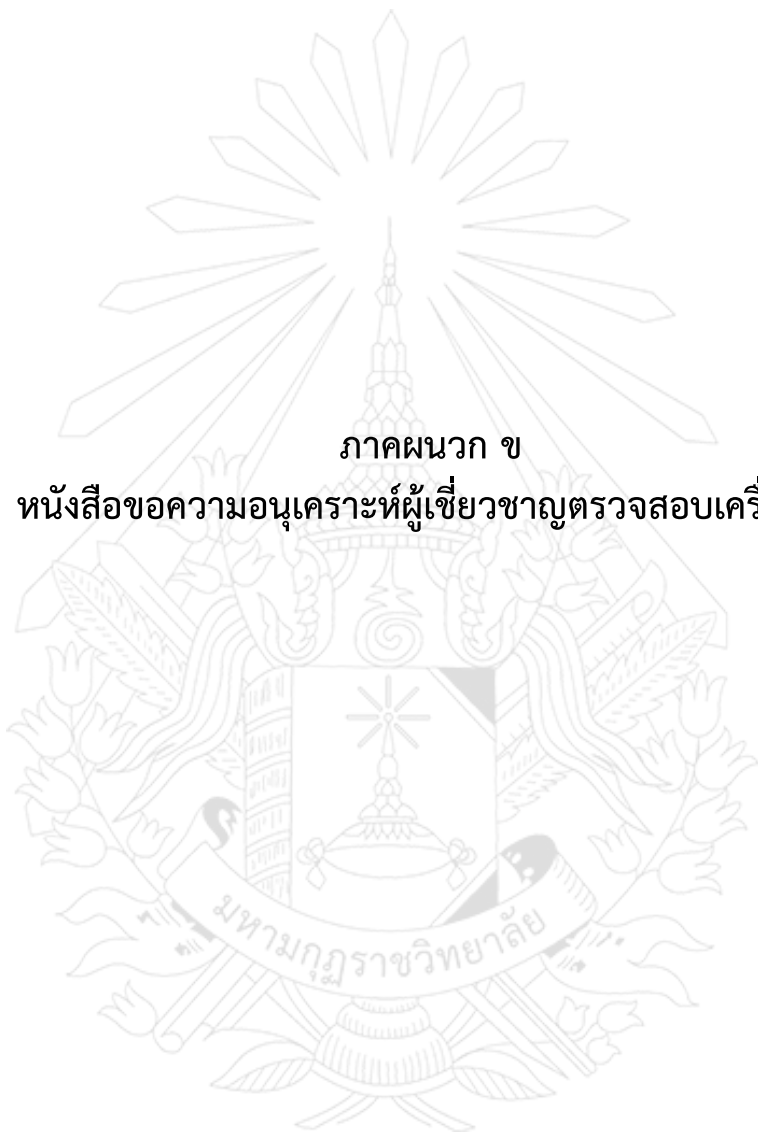
2) ดร.สมภพ ระงับทุกข์

วุฒิการศึกษา : ปร.ด. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ร.ม. (บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 น.บ. (นิติศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3) ดร.ธัญกร หอมกลิ่น

วุฒิการศึกษา : ปร.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีปทุม
 : ศน.ม. (สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง)
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 : ศน.บ. (สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง)
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว ๐๗๗๙

วันที่ ๗๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุมัติคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร อร. เกษรา มาทอง

ด้วย CHEANG CHAN รหัสนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๓๓๒๐๐๒ ของหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ได้รับอนุมัติหัวข้อสารนิพนธ์ เรื่อง ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุมัติคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนสารนิพนธ์ต่อไป ซึ่งวันและเวลาในการดำเนินการนั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อด้วยตนเองในภายหลังอีกครั้ง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุมัติคราะห์ จะเป็นพระคุณยิ่ง

ศาสตราจารย์ ดร. เกษรา มาทอง
(อร. เกษรา มาทอง)
๑๕ มี.ค. ๖๕

ศ.ดร.ปณ
(พระมหาอรุณ ปณณารุณ)
คณบดีคณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว ๐๑๗๙

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตขอเป็นผู้ใช้วิทยุตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร **ดร. ศรภณ ร. งามทุกี่**

ด้วย CHEANG CHAN รหัสนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๓๓๒๐๐๒ ของหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ได้รับอนุมัติหัวข้อสารนิพนธ์ เรื่อง ทศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตขอเป็นผู้ใช้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนสารนิพนธ์ต่อไป ซึ่งวันและเวลาในการดำเนินการนั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อด้วยตนเองในภายหลังอีกครั้ง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตขอเป็นพระคุณยิ่ง

ศรภณ ร. งามทุกี่
(พระมหาอรุณ ปภนารุโณ)
คณบดีคณะสังคมศาสตร์

ศรภณ ร. งามทุกี่
18.02.65

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๓๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๑๗๙

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

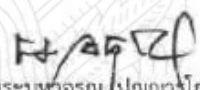
เรื่อง ขออนุญาตฯ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร ดร. ภาณุ หอมกลิ่น

ด้วย CHEANG CHAN รหัสนักศึกษา ๖๒๒๐๓๕๐๓๓๒๐๐๒ ของหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ได้รับอนุมัติหัวข้อสารนิพนธ์ เรื่อง ทักษะคิดของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตฯ ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนสารนิพนธ์ต่อไป ซึ่งวันและเวลาในการดำเนินการนั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อด้วยตนเองในภายหลังอีกครั้ง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตฯ จะเป็นพระคุณยิ่ง

(พระมหาอรณ ปณณานโม)
คณบดีคณะสังคมศาสตร์

๑๖.๒.๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม (Tryout) เก็บข้อมูล
และขอเข้าพื้นที่ในการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
 www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๕๐๘/๒๐๐

๑ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเข้าพื้นที่ในการทดลองเครื่องมือ (Try out)
 กราบเรียน เจ้าอาวาสวัดสยิววิหาราม

ด้วย CHEANG CHAN รหัสนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๓๓๒๐๐๒ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินงานสารนิพนธ์ เรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา” มีความจำเป็นเพื่อเข้าพื้นที่ในการทดลองเครื่องมือ (Try out) สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้างต้น คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตเข้าพื้นที่ในการทดลองเครื่องมือ (Try out) ดังกล่าว แก่นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลในการเขียนงานสารนิพนธ์ให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาต จะเป็นพระคุณยิ่ง

ขออำนาจพร

 (พระมหาอรุณ ปลอดจรรุโณ)

คณบดีคณะสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณะสังคมศาสตร์

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖

โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๔๐๘/๐๒๐๑

๑ มีนาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามเก็บข้อมูล
กราบเรียน เจ้าอาวาสวัดบวรราชพิศม

ด้วย CHEANG CHAN รหัสนักศึกษา ๖๒๒๐๑๕๐๓๓๒๐๐๒ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้
ดำเนินงานสารนิพนธ์ เรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับ
อาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา” มีความประสงค์เพื่อเข้าพื้นที่ในการแจกแบบสอบถามเก็บข้อมูลในการเขียน
งานสารนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมา
เพื่อขออนุญาตแจกแบบสอบถามสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนสารนิพนธ์ให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาต จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขออำนาจพร

(พระมหาอรุณ ปณฺญฺโร)
คณบดีคณะสังคมศาสตร์

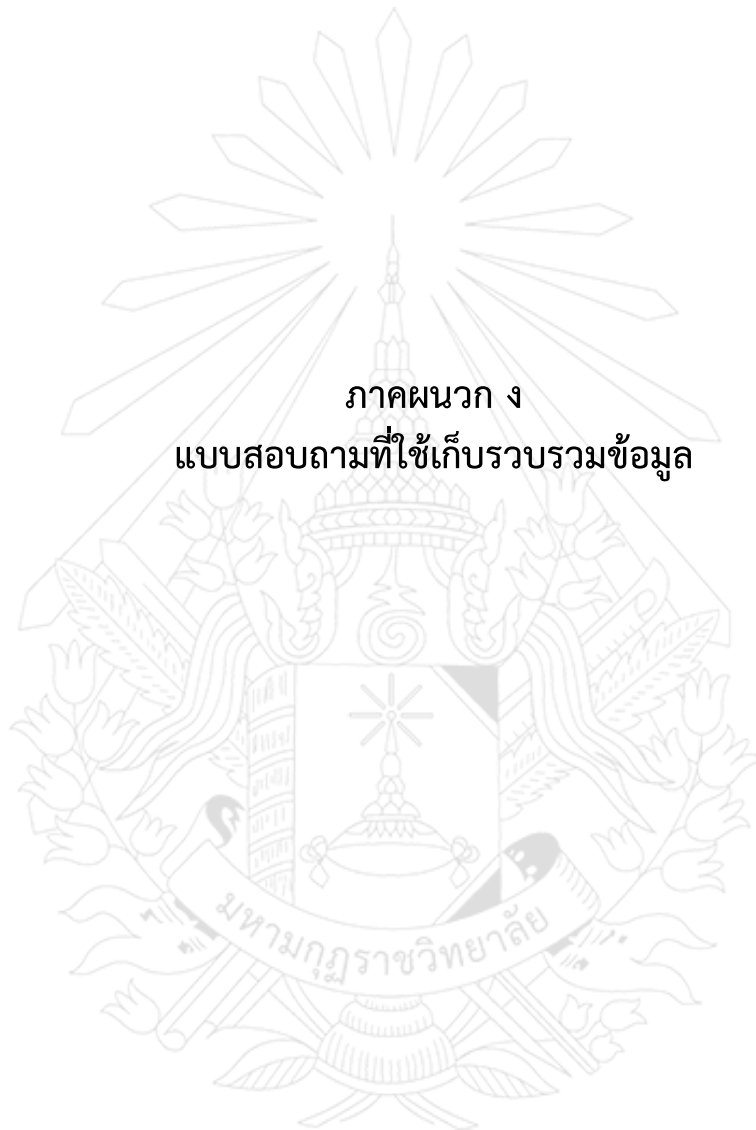
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณะสังคมศาสตร์

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖

โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสอบถามสำหรับการวิจัย

เรื่อง “ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร ในประเทศกัมพูชา”

เนื่องด้วย ผู้วิจัยเป็นนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้จัดทำแบบสอบถามฉบับนี้ขึ้น เพื่อประกอบการทำสารนิพนธ์หัวข้อเรื่อง ทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาส่งเสริมให้กว้างไกลมากยิ่งขึ้น

แบบสอบถามทั้งหมดแบ่งออกเป็น 2 ตอน มีจำนวน 29 ข้อ ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 2 เพื่อศึกษาทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชา จำนวน 25 ข้อ

ข้อมูลทั้งหมดนี้จะใช้ในการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น และคำตอบของทุกท่านจะถูกเก็บไว้เป็นความลับ โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านและผู้ใด จึงขอความอนุเคราะห์ให้ทุกท่านตอบแบบสอบถามหมดทุกข้อ ตามความรู้ ความเข้าใจของท่านมากที่สุด เพราะข้อมูลที่ถูกต้อง จะทำให้งานวิจัยมีผลสรุปที่น่าเชื่อถือตามความเป็นจริง ซึ่งนอกจากจะนำผลของข้อมูลต่าง ๆ ไปใช้ในงานวิจัยแล้ว ผลของการวิจัยจะเป็นการแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศกัมพูชาให้มีประสิทธิภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป จึงนับได้ว่างานวิจัยครั้งนี้เป็นประโยชน์ต่อท่าน และชุมชนการวิจัยครั้งนี้จะสำเร็จด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านและขอขอบคุณในความร่วมมือของท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

CHEANG CHAN

นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการปกครอง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนักศึกษาที่ตอบแบบสอบถาม

เลขที่แบบวัดความคิดเห็นและประเมินความพึงพอใจ

1. อายุ

- ต่ำกว่าอายุ 20 ปี   อายุ 21-30 ปี   อายุ 31-40 ปี
 อายุ 41-50 ปี   อายุ 51-60 ปี ขึ้นไป

2. พรรษา

- ต่ำกว่า 1 พรรษา   1-10 พรรษา   11-20 พรรษา   21-30 พรรษา
 31-40 พรรษา   41-50 พรรษา   51-60 พรรษา ขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

- ต่ำกว่ามัธยม หรือเทียบเท่า   ชั้นมัธยมศึกษา หรือเทียบเท่า
 อนุปริญญา   ปริญญาตรี
 ปริญญาโท   ปริญญาเอก
 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

4. ตำแหน่ง

- พระราชาคณะ   เจ้าคณะอำเภอ   พระวินัยธร
 เจ้าอาวาส   ผู้อำนวยการ   อาจารย์/ ครู
 พระภิกษุทั่วไป   สามเณรทั่วไป   นักเรียน/ นักศึกษา
 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

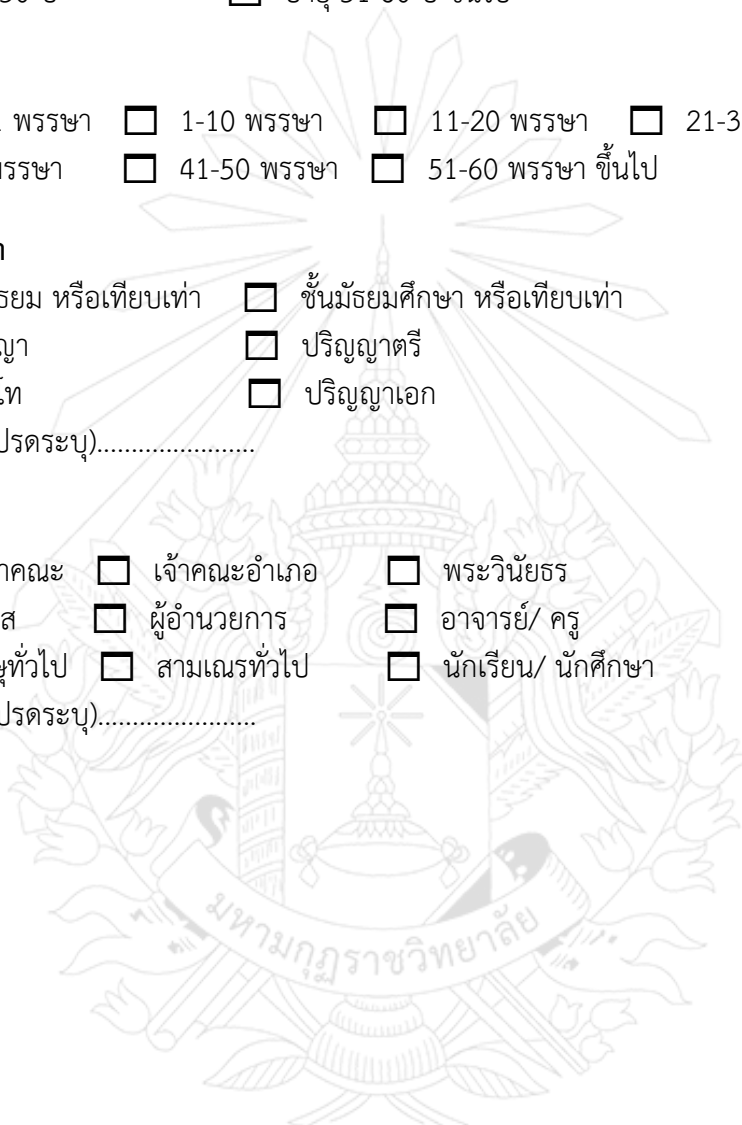
ID

sex

Stat

Stat

Stat

ตอนที่ 2 แบบสอบถามการประเมินผลทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา

คำชี้แจง: รายการข้างล่างนี้ขอให้ประเมินความคิดเห็นภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา การตอบให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องตัวเลขที่ตรงกับความจริงของท่านมากที่สุด

5 = มากที่สุด 4 = มาก 3 = ปานกลาง 2 = น้อย 1 = น้อยที่สุด

ข้อ	รายการประเมินทัศนคติของภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในประเทศไทยกัมพูชา	ระดับความพึงพอใจ					
		5	4	3	2	1	
1. ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง		5	4	3	2	1	
1.1	ศาสนจักรกับอาณาจักรสนับสนุนซึ่งกันและกันเป็นอย่างดีตามบัญญัติในรัฐธรรมนูญว่าด้วยพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทยกัมพูชา						☐ B1
1.2	รณรงค์ส่งเสริมความร่วมมือโดยใช้หลักพุทธสังคมนิยมในการปกครองระหว่างคณะสงฆ์และรัฐ						☐ B2
1.3	ปลูกฝังให้พระภิกษุสามเณรเกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ เคารพในเสียงข้างมาก และหลักนิติรัฐนิติธรรม โดยวิธีเทศนาและเผยแพร่ความรู้ด้วยวิธีต่าง ๆ						☐ B3
1.4	ประสานงานปลงความคิดระหว่างคณะสงฆ์ องค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา						☐ B4
1.5	มีการจัดโครงการ กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองการปกครอง						☐ B5
2. ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ		5	4	3	2	1	
2.1	รัฐให้การสนับสนุนคณะสงฆ์ตามบัญญัติรัฐธรรมนูญ						☐ B6
2.2	นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยกัมพูชา						☐ B7
2.3	มีบทบาทในการสอนงานอาชีพด้านฝีมือ ช่วยเหลือชุมชนในการสร้างงานสร้างรายได้ เช่น ใช้สถานที่วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพหรือเป็นคลังสมอง ส่งเสริมภูมิปัญญาแก่ชาวบ้าน เช่น แพทย์แผนโบราณ ศิลปกรรม เกษตรกรรม เป็นต้น						☐ B8

2.4	รณรงค์ให้ประชาชนจัดกิจกรรมทางศาสนาและงานประเพณีต่าง ๆ อย่างประหยัด						☐ B9
2.5	อาศัยหลักการของการพัฒนาแบบที่พึ่งพาตนเองและอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชนบูรณาการร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา						☐ B10
3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม		5	4	3	2	1	☐ B11
3.1	ทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร						☐ B11
3.2	การแสดงธรรม การให้ความรู้ ให้ความคิด และการประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาสังคม						☐ B12
3.3	การให้ความสะดวกระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการบำเพ็ญกุศลและประเพณีทางสังคมต่าง ๆ รวมทั้งช่วยประกอบศาสนพิธีในท้องถิ่นและส่วนราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธี และพระราชพิธี						☐ B13
3.4	เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างจิตอาสาให้เกิดขึ้นในชุมชน มีบทบาทในการดำเนินการตามโครงการพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก หรืองานตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล						☐ B14
3.5	บริหารจัดการวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ศาสนจักรตามอุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา						☐ B15
4. ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา		5	4	3	2	1	
4.1	รัฐให้การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน						☐ B16
4.2	รัฐมีส่วนในการบริหารการสนับสนุนการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์						☐ B17
4.3	มีการจัดการอบรมพระวิทยากร หรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร						☐ B18
4.4	ส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร						☐ B19
4.5	มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา รวมทั้งมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการพัฒนาหลักสูตร โดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับนโยบายชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมสู่ยุค New Normal และศตวรรษที่ 21						☐ B20
5. ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม		5	4	3	2	1	
5.1	ศาสนจักรกับอาณาจักรมีความร่วมมือกันอนุรักษ์สืบทอดพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน						☐ B21
5.2	วัดเป็นศูนย์รวมอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน มีการสร้างพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในชุมชน เป็นแหล่งรวบรวมเก็บรักษา และศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม						☐ B22

	ประติมากรรม และวรรณกรรมในท้องถิ่น						
5.3	ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยการบูรณาการกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยเสมอ						☐ B23
5.4	ความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการให้การสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกันของประชาชนในชุมชน						☐ B24
5.5	การให้กำลังใจเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ประชาชนในชุมชนผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา						☐ B25
รวม							

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ

CHEANG CHAN

ผู้วิจัย

កម្រងសំណួរស្រាវជ្រាវ

ប្រធានបទ ទស្សនៈរបស់ព្រះភិក្ខុសាមណេរមានចំពោះទំនាក់ទំនងរវាងសាសនាចក្រនិងអាណាចក្រនៅព្រះរាជាណាចក្រ

កម្ពុជា

ព្រោះអ្នកស្រាវជ្រាវជា និស្សិតថ្នាក់អនុបណ្ឌិត ឯកទេសវិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ សាកលវិទ្យាល័យ Mahamakut Buddhist University បានរៀបចំកម្រងសំណួរនេះ។ ក្នុងគោលបំណងសរសេរនិក្ខេបបទលើ ប្រធានបទ ទស្សនៈរបស់ព្រះភិក្ខុសាមណេរមានចំពោះទំនាក់ទំនងរវាងសាសនាចក្រនិងអាណាចក្រនៅព្រះរាជាណាចក្រ កម្ពុជា គោលបំណងគឺដើម្បីទំនាក់ទំនងរវាងសាសនាចក្រ និងអាណាចក្រ ដើម្បីផ្សព្វផ្សាយព្រះពុទ្ធសាសនា និងផ្សព្វផ្សាយ ឱ្យកាន់តែទូលំទូលាយ។

កម្រងសំណួរសរុបត្រូវបានបែងចែកជា២ផ្នែកមាន២៩ចំណុចដូចខាងក្រោម៖

ផ្នែកទី 1 ស្នើសុំព័ត៌មានទូទៅអំពីកត្តាផ្ទាល់ខ្លួនរបស់អ្នកឆ្លើយសំណួរចំនួន 4 ចំណុច។

ផ្នែកទី 2 សិក្សាអំពីទស្សនៈរបស់ព្រះភិក្ខុសាមណេរមានចំពោះទំនាក់ទំនងរវាងសាសនាចក្រនិងអាណាចក្រនៅ ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាចំនួន 25 ប្រការ។

ឯកសារទាំងអស់នេះនឹងត្រូវបានប្រើនៅក្នុងការស្រាវជ្រាវនេះតែប៉ុណ្ណោះ។ ហើយចម្លើយរបស់អ្នកទាំងអស់នឹង ត្រូវបានរក្សាទុកជាសម្ងាត់។ ដោយមិនប៉ះពាល់ដល់អ្នក និងនរណាម្នាក់ អាស្រ័យហេតុនេះ ខ្ញុំសូមអធ្យាស្រ័យដល់ព្រះ ចេរានុចេរៈគ្រប់ព្រះអង្គ សូមមេត្តាឆ្លើយតាមសំណួរនេះ និងការយល់ដឹងតាមលទ្ធភាព។ ដោយសារតែឯកសារនេះត្រឹម ត្រូវ នឹងធ្វើឱ្យការងារស្រាវជ្រាវមានការសន្និដ្ឋានដែលអាចជឿទុកចិត្តបានដែលជាការពិត។ ដែលបន្ថែមពីលើការយកលទ្ធ ផលនៃទិន្នន័យផ្សេងៗមកប្រើប្រាស់ក្នុងការស្រាវជ្រាវ លទ្ធផលនៃការស្រាវជ្រាវនេះនឹងជាគោលការណ៍ណែនាំក្នុងការ អភិវឌ្ឍន៍ទំនាក់ទំនងកាន់តែមានប្រសិទ្ធភាពរវាងសាសនាចក្រ និងអាណាចក្រនៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ដូច្នោះហើយ ការ ស្រាវជ្រាវនេះមានអត្ថប្រយោជន៍សម្រាប់អ្នក។ ហើយសហគមន៍ស្រាវជ្រាវនេះនឹងទទួលបានជោគជ័យ។ ដោយសារតែការ ចូលរួមពីព្រះករុណាគ្រប់ព្រះអង្គ និងសូមអរគុណចំពោះការសហការក្នុងឱកាសនេះ។

ចាន់ ជាង

និស្សិតថ្នាក់បរិញ្ញាបត្រវិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ

ឯកទេសវិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ

បញ្ចប់ការសិក្សានៅវិទ្យាល័យ សាកលវិទ្យាល័យ

Mahamakut Buddhist University

ផ្នែកទី 2 កម្រងសំណួរដើម្បីវាយតម្លៃ ទស្សនៈរបស់ព្រះភិក្ខុសាមណេរមានចំពោះទំនាក់ទំនងរវាងសាសនាចក្រនិងអាណាចក្រនៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

សេចក្តីពន្យល់៖ បញ្ជីខាងក្រោមស្នើឱ្យវាយតម្លៃមតិរបស់ព្រះភិក្ខុសាមណេរ ស្តីពីទំនាក់ទំនងរវាង សាសនាចក្រ និងអាណាចក្រនៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។ ដើម្បីឆ្លើយ សូមគូស $\surd$ ក្នុងប្រអប់លេខដែលត្រូវនឹងការពិចារណារបស់អ្នកបំផុត។

5 = ល្អណាស់ 4 = ល្អ 3 = ល្អមធ្យម 2 = ល្អបង្អួច 1 = មិនល្អ

ខ្លឹមសំណួរ	របាយការណ៍ប្រឆាំង តំណក់នៃភិក្ខុសាមណេរដែលមានសំណើសុំការសម្រេចចិត្ត រវាងសាសនាចក្រនិងអាណាចក្រនៅព្រះ រាជាណាចក្រកម្ពុជា។	រដ្ឋសភា កម្រិតការពេញចិត្ត						
		5	4	3	2	1		
1.	1.1	1.1 ការសម្រេចចិត្តរបស់ព្រះភិក្ខុសាមណេរដែលមានសំណើសុំការសម្រេចចិត្ត រវាងសាសនាចក្រនិងអាណាចក្រនៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។						☐ B1
	1.2	1.2 ការសម្រេចចិត្តរបស់ព្រះភិក្ខុសាមណេរដែលមានសំណើសុំការសម្រេចចិត្ត រវាងសាសនាចក្រនិងអាណាចក្រនៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។						☐ B2
	1.3	1.3 ការសម្រេចចិត្តរបស់ព្រះភិក្ខុសាមណេរដែលមានសំណើសុំការសម្រេចចិត្ត រវាងសាសនាចក្រនិងអាណាចក្រនៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។						☐ B3
	1.4	1.4 ការសម្រេចចិត្តរបស់ព្រះភិក្ខុសាមណេរដែលមានសំណើសុំការសម្រេចចិត្ត រវាងសាសនាចក្រនិងអាណាចក្រនៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។						☐ B4
	1.5	1.5 ការសម្រេចចិត្តរបស់ព្រះភិក្ខុសាមណេរដែលមានសំណើសុំការសម្រេចចិត្ត រវាងសាសនាចក្រនិងអាណាចក្រនៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។						☐ B5

3.3	<p>การให้ความสะดวกระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการบำเพ็ญกุศลและ ประเพณีทางสังคมต่าง ๆ รวมทั้งช่วยประกอบศาสนพิธีในท้องถิ่นและส่วน ราชการ ตลอดจนงานรัฐพิธี และพระราชพิธี การสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย และสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย การสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย และสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย</p>						☐ B13
3.4	<p>เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างจิตอาสาให้เกิดขึ้นใน ชุมชน มีบทบาทในการดำเนินการตามโครงการพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก หรืองานตามโครงการอบรมประชาชนประจำตำบล การตั้งศูนย์เผยแผ่พระธรรมคำสอนในชุมชน การตั้งศูนย์เผยแผ่พระธรรมคำสอน ในชุมชน การตั้งศูนย์เผยแผ่พระธรรมคำสอนในชุมชน</p>						☐ B14
3.5	<p>บริหารจัดการวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ศาสนจักรตามอุดมการณ์แห่ง พระพุทธศาสนา การปกครองคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์</p>						☐ B15
4. ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา จักรกษัตริย์		5	4	3	2	1	
4.1	<p>รัฐให้การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน การให้การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน</p>						☐ B16
4.2	<p>รัฐมีส่วนในการบริหารการสนับสนุนการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ การให้การสนับสนุนในการบริหารการสนับสนุนการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์</p>						☐ B17
4.3	<p>มีการจัดการอบรมพระวิทยากร หรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยความ ร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร การให้การสนับสนุนในการจัดการอบรมพระวิทยากร หรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน</p>						☐ B18
4.4	<p>ส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร การส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร</p>						☐ B19
4.5	<p>มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและระดับ มัธยมศึกษา รวมทั้งมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนปริยัติธรรมและ มหาวิทยาลัยสงฆ์ในการพัฒนาหลักสูตร โดยบูรณาการหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนากับนโยบายชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมสู่ยุค New Normal และ ศตวรรษที่ 21 การให้การสนับสนุนในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและระดับ มัธยมศึกษา รวมทั้งมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนปริยัติธรรมและ มหาวิทยาลัยสงฆ์ในการพัฒนาหลักสูตร โดยบูรณาการหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนากับนโยบายชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมสู่ยุค New Normal และ ศตวรรษที่ 21</p>						☐ B20

5. ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม தாக់ទងនឹងសិល្បៈ និងវប្បធម៌		5	4	3	2	1	
5.1	<p>ศาสนจักรกับอาณาจักรมีความร่วมมือกันอนุรักษ์สืบทอดพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน</p> <p>សាសនាចក្រ និងអាណាចក្រធ្វើការរួមគ្នាដើម្បីអភិរក្សព្រះពុទ្ធសាសនា សិល្បៈ និងវប្បធម៌ និងប្រពៃណី។</p>						☐ B21
5.2	<p>วัดเป็นศูนย์รวมอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน มีการสร้างพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในชุมชน เป็นแหล่งรวบรวม เก็บรักษา และศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และวรรณกรรมในท้องถิ่น</p> <p>វត្តជាមជ្ឈមណ្ឌលអភិរក្សបេតិកភណ្ឌវប្បធម៌ និងធនធានធម្មជាតិក្នុងសហគមន៍។ សារមន្ទីរ និងមជ្ឈមណ្ឌលសិក្សាវប្បធម៌ត្រូវបានសាងសង់នៅក្នុងសហគមន៍។ វាជាកន្លែងសម្រាប់ប្រមូល អភិរក្ស និងស្រាវជ្រាវលើវិស័យវប្បធម៌ផ្សេងៗ រួមមានសិល្បៈវិចិត្រសិល្បៈ គំនូរ ចម្លាក់ និងអក្សរសិល្ប៍ក្នុងស្រុក។</p>						☐ B22
5.3	<p>ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยเสมอ</p> <p>មានការផ្តល់យោបល់ដែលមានប្រយោជន៍សម្រាប់សកម្មភាពសហគមន៍ ដោយតែងតែរួមបញ្ចូលគោលការណ៍ព្រះពុទ្ធសាសនា។</p>						☐ B23
5.4	<p>ความร่วมมือระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรในการให้การสนับสนุนงบประมาณ ในการทำกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกันของประชาชนในชุมชน</p> <p>មានកិច្ចសហប្រតិបត្តិការរវាងសាសនាចក្រ និងអាណាចក្រ ដើម្បីផ្តល់ការគាំទ្រផ្នែកហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់សកម្មភាពវប្បធម៌រួមគ្នារបស់ប្រជាជននៅក្នុងសហគមន៍។</p>						☐ B24
5.5	<p>การให้กำลังใจเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่ประชาชนในชุมชนผ่านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา</p> <p>ការលើកទឹកចិត្តដើម្បីកសាងទំនុកចិត្តដល់ប្រជាជនក្នុងសហគមន៍តាមរយៈពិធីព្រះពុទ្ធសាសនា</p>						☐ B25
รวม រួម							

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ ផ្នែកទី 3 ទស្សនៈ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ

CHEANG CHAN

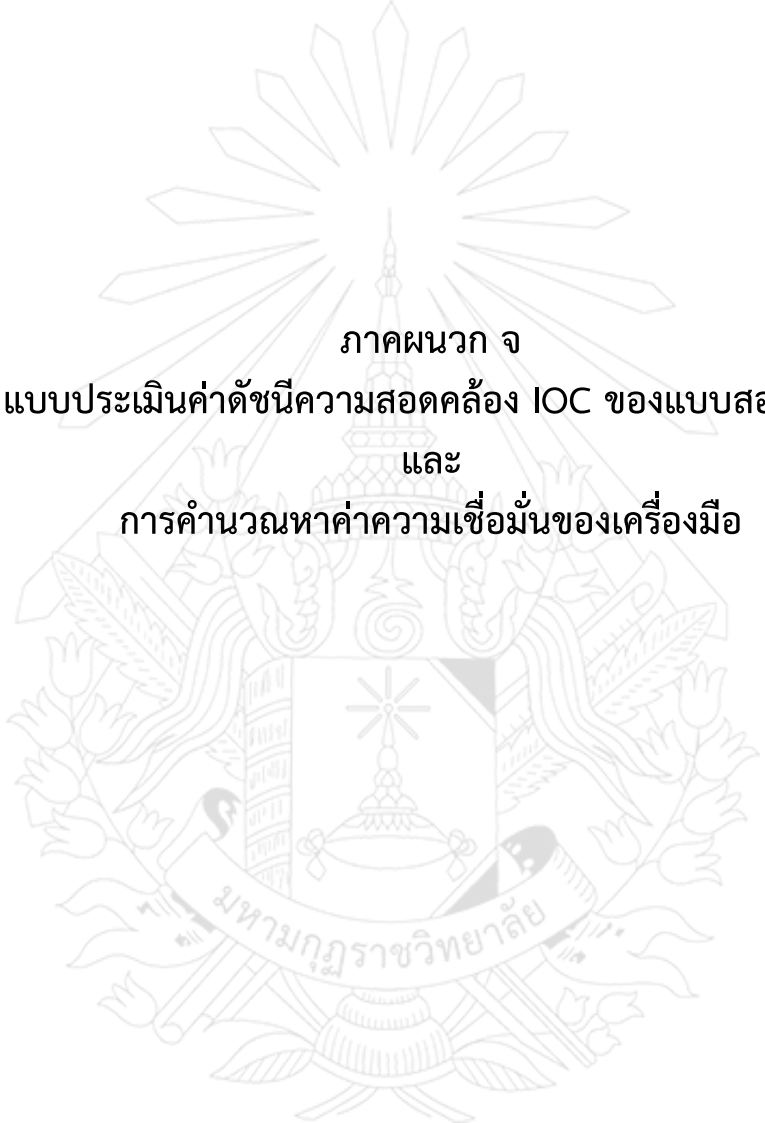
ผู้วิจัย

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรม
จังหวัดสุพรรณบุรี

ศึกษานิเทศก์

ชำนาญการ

สุพรรณบุรี

ภาคผนวก จ
แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC ของแบบสอบถาม
และ
การคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถาม
เรื่อง ทศนคติของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักร
ในประเทศไทยกัมพูชา

ข้อ	ผู้เชี่ยวชาญ		ผลรวมของ คะแนน ($\sum R$)	$IOC = \frac{\sum R}{N}$	หมายเหตุ	
คนที่ 1		คนที่ 2		คนที่ 3		
ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง						
1	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
2	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
3	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
4	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
5	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
ด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ						
6	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
7	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
8	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
9	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
10	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม						
11	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
12	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
13	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
14	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
15	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
ด้านความสัมพันธ์ทางการศึกษา						
16	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
17	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
18	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
19	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
20	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
ด้านความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม						
21	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
22	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้

23	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
24	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้
25	+1	+1	+1	3	1.00	นำไปใช้ได้

ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่นของเครื่องมือ
Item-Total Statistics

ลำดับ	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
ข้อที่ 1	108.65	17.465	.047	.091
ข้อที่ 2	108.95	17.364	.017	.095
ข้อที่ 3	109.13	16.817	.121	.067
ข้อที่ 4	109.05	16.922	.126	.069
ข้อที่ 5	109.00	16.268	.269	.031
ข้อที่ 6	108.77	16.915	.142	.067
ข้อที่ 7	109.00	17.151	.074	.082
ข้อที่ 8	109.05	16.768	.166	.060
ข้อที่ 9	109.07	16.935	.128	.069
ข้อที่ 10	109.00	16.257	.282	.029
ข้อที่ 11	108.91	17.806	-.073	.115
ข้อที่ 12	108.95	17.466	.007	.098
ข้อที่ 13	109.01	17.717	-.056	.112
ข้อที่ 14	108.98	17.524	-.012	.102
ข้อที่ 15	108.97	17.022	.104	.074
ข้อที่ 16	108.92	17.608	-.026	.105
ข้อที่ 17	108.94	17.886	-.092	.120
ข้อที่ 18	108.96	17.647	-.037	.108
ข้อที่ 19	109.00	17.521	-.008	.101
ข้อที่ 20	108.98	17.584	-.023	.105
ข้อที่ 21	108.72	8.707	-.041	.291
ข้อที่ 22	108.95	17.885	-.092	.120
ข้อที่ 23	108.98	17.615	-.030	.106
ข้อที่ 24	108.92	17.869	-.088	.119
ข้อที่ 25	108.95	17.503	-.002	.100

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	266	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	266	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.098	25

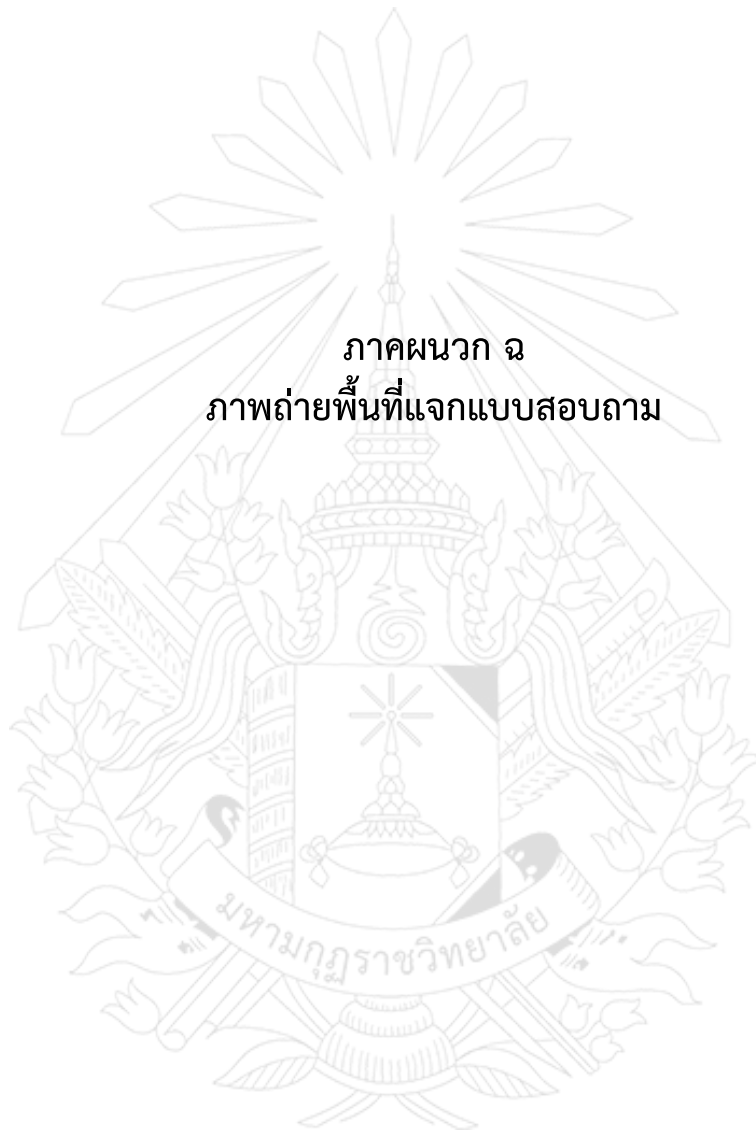
Scale Statistics

Mean	Variance	Std. Deviation	N of Items
113.49	17.745	4.213	25

Reliability Coefficients

N of Cases = 30	N of Items = 25	Alpha = .098
-----------------	-----------------	--------------

ภาคผนวก จ
ภาพถ่ายพื้นที่แจกแบบสอบถาม

ประมวลภาพถ่ายพื้นที่แจกแบบสอบถาม

ภาพที่ 1 โรงเรียนปริยัติธรรมวัดบารายพระวิหาร

ภาพที่ 2 ภาพภายในโรงเรียนปริยัติธรรมขณะทำการสอบถามกับคณะครูอาจารย์และนักเรียน

ภาพที่ 3 สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมวัดบารายพระचितม

ภาพที่ 4 วัดบันทายเปรยนกร จังหวัดกำแพงจาม

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล : CHEANG CHAN
วัน เดือน ปีเกิด : วันที่ 2 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2532
สถานที่เกิด : หมู่บ้านสยาบึงเวง ตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำแพงจาม
ประเทศกัมพูชา
ที่อยู่ปัจจุบัน : หมู่บ้านสยาบึงเวง ตำบลบารายณ์ อำเภอศรีสนธร์ จังหวัดกำแพงจาม
ประเทศกัมพูชา

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2550 : นักธรรมชั้นตรี
พ.ศ. 2551 : นักธรรมชั้นโท
พ.ศ. 2552 : นักธรรมชั้นเอก
พ.ศ. 2552 : ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
พ.ศ. 2561 : ปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.)
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตำแหน่งและประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2564 : รับราชการ

